

БОГДАН
ЛЕПКИЙ

For your service

БОГДАН ЛЕПКИЙ

ПОЕЗІЇ

Київ
«Радянський
письменник»
1990

ББК 84Ук1-5
Л92

Талановитий західноукраїнський поет Богдан Лепкий (1872—1941) ще на початку віку став відомим як справжній майстер слова, витончений лірик. Всі збірки поета, як і його знаменита пісня «Чуєш, брате мій», трилогія «Мазепа», повісті, оповідання, відразу після публікації знаходили ширий відгук у серцях численних читачів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

*В. В. Біленко, І. Ф. Драч, В. Р. Коломієць,
Л. В. Костенко, С. А. Крижанівський,
Р. М. Лубківський, О. В. Лупій,
Л. М. Новиченко, Б. І. Олійник,
П. М. Перебийніс*

Упорядкування, вступна стаття і примітки
М. М. Ільницького

Редактор *О. В. Лупій*

Л $\frac{4702640202-087}{M223(04)-90}$ 141.90.

ISBN 5-333-00513 3

© Ільницький М. М.
(упорядкування, вступна
стаття і примітки), 1990

НАСТРОЄНИЙ ЖИТТЯМ, ЯК СКРИПКА

Сьогодні українському письменникові Богданові Лепкому знову повертається його чесне ім'я, а українській літературі — його твори. Повертаються після довгого й несправедливого замовчування. Навіть знана по всіх усюдах, де живуть українці, знаменита пісня «Чуєш, брате мій», що постала з його вірша «Журавлі», публікувалася без імені автора як народна. Але ж народна — це означає безіменна, надто коли це ім'я не треба шукати в товщі віків, як, наприклад, ім'я Марусі Чурай — піснетворки XVII століття...

Та Богдан Лепкий — не епізодичне ім'я в українській літературі, це постать першорядної ваги, непересічного таланту. Поет, прозаїк, перекладач, літературознавець, видавець — він у кожній з цих галузей вніс вагомий вклад в історію рідної культури. Творчість Б. Лепкого тривала майже півстоліття, на яке припали складні і драматичні події та суспільно-політичні процеси. Органічно вписана в процес розвитку української літератури від початку XX століття, що розгортався, з одного боку, під впливом традицій української класики під опікою І. Франка, а з другого — новітніх західноєвропейських літературних течій, творчість письменника протягом десятиліть займала одне з провідних місць у розвитку української літератури на західноукраїнських землях, багато в чому визначаючи її рівень поруч з творчістю Василя Стефаника, Ольги Кобилянської, Михайла Яцківа, Петра Карманського, Василя Пачовського, Осипа Турянського, Катрі Гриневичевої...

Без творчості Богдана Лепкого українська література буде неповною, збідненою, як і без творчості багатьох його сучасників, що були штучно викреслені з нашої духовної спадщини.

Таке довге табу завдало непоправної шкоди нашій культурі, сумні наслідки його ще довго даватимуть про себе знати. Адже кілька поколінь росло духовно збідненими, обкраденими. А з другого боку, не так легко сьогодні відновлювати справжню картину літературного процесу минулих десятиліть, zdeформовану і спотворену вульгарно-соціологічними догмами, невиробленістю концепції української літератури як національного феномена.

Втім, для вироблення такої концепції і створення на її основі синтезованої картини розвитку літератури необхідна, передусім, повнота фактів, відновлення імен.

Богдан Лепкий — одне з таких імен, одне з найпримітніших серед них. Останнім часом про Лепкого з'явилося кілька статей, опубліковано добірки віршів, але знайомство з багатушою творчою спадщиною у жанрах поезії, прози, літературознавства — ще попереду. Попереду знайомство і з життям письменника, сповненим драматизму, оскільки жив він у складну і драматичну епоху.

Звідки походить письменник, хто його батьки, де навчався, працював, публікував свої твори? Це вперше відкриває для себе не тільки сучасний читач, а й дослідник, бо хоч про життя Б. Лепкого колись буде написано немало, але все це міститься у виданнях, донедавна майже недоступних.

Батьківщина Богдана Лепкого — Поділля, край благословенний, багатий, овіяний легендами, піснями. Сам поет написав про нього в одному з ранніх своїх віршів — «Заспів»:

Колисав мою колиску
Вітер рідного Поділля
І зливав на сонні вії
Степового запах зілля.

А уособлювало це Поділля мальовниче село Крегулець, розташоване між містечками Гусятином і Копичинцями. Тут

народився він 9 листопада 1872 року в родині сільського священика Сильвестра Лепкого.

Батько Богдана був людиною освіченою і прогресивною. Він закінчив Львівський університет (класична філологія і теологія), виступав з літературними творами під псевдонімом Марко Мурава, брав участь у виданні часопису «Правда», підготовці підручників для школи. Маючи ґрунтовну філологічну освіту, він також писав по-польськи і по-німецьки, окремі вірші друкував у тогочасних журналах. Видавав Марко Мурава популярні книжечки, був головою «Селянської ради». Пізніше Богдан Лепкий назве батька суворим своїм критиком. Богдан був першою дитиною в родині Сильвестра і Домни Лепких, народився він у той час, коли Сильвестр тільки-но закінчив університет і прийняв сан священика. Молоде подружжя спочатку мешкало в гірському селі Ялинкуватому на сьогоднішній Івано-Франківщині, та незабаром тесть Сильвестра одержав парохію у м. Бережани, і молодий священик зайняв його місце у Крегульці.

Перші роки Богдана були безхмарними, та вже п'ятирічним хлопчиком пережив велике горе: раптом однієї ночі померли від дифтерії дві його молодші сестри і брат. Це дуже вплинуло на вразливу натуру Богдана, він і сам ледве вижив.

Перші уроки освіти і виховання у ширшому значенні цього слова майбутній письменник здобув у батьківському домі. Швидко — за одну зиму — навчився читати, писати й рахувати. Батько розповідав йому і про пригоди Робінзона Крузо, і про письменників, художників, портрети яких висіли на стінах родинного будинку, старенька нянька родом з Наддніпрянської України співала чумацьких пісень, а від діда по матері Михайла Глібовицького, який замолоду був знайомий з Маркіяном Шашкевичем, допитливий хлопчина дізнався про давні часи, історичні події на Україні.

Домашній учитель Богдана, Дмитро Бахталовський, знайомив його не тільки з основами шкільної науки, а й з творами літератури, завдяки чому його учень уже в дитинстві знав напам'ять багато віршів Тараса Шевченка.

Коли Богдана Лепкого віддали шестилітнім хлопцем до бережанської так званої нормальної школи з польською мовою навчання (відразу до другого класу), батьки перебралися з «цивілізованого» Крегульця до глухого Поручина, де, як жартома казали тоді, був кінець світу: далі дороги не було. Переселилися, щоб бути ближче до батьків по матері і сина.

Як напише пізніше біограф Б. Лепкого, тут все дихало давниною: «Поручинські газди» ходили в чоботях на підковах, котрі їм робив місцевий коваль, носили «куртини» з домашнього сукна, брилися бритвами, зробленими із старої скошеної коси, жінки вбиралися в «димки» (полотно з вибіваними узорами), котрі бив «димкар», який приїздив з міста, вишивали гарні сорочки, мережили їх — словом, було це старосвітське село, котрого ще не торкнулася культура ХІХ століття. Веснянки, гагілки, обжинки, навіть «вільха» (хоровод у зелену суботу), колядки, щедрівки, множество легенд, повір'їв, переказів, усе як колись, в дуже, дуже давніх часах»¹.

Між Бережанами та Поручином проходило життя Богдана-гімназиста, місто й село формували його характер і світогляд. Від селян він чув багато легенд та переказів про давні часи. Так, люди оповідали, що стара церква, яка тоді ще стояла на горі, була свідком татарських наскоків і що під час одного з них у ній сховалися мешканці всього села, але всі загинули в ній від рук ворога. А коло села Біше, що прилягало до Поручина, збереглися сліди давніх валів, кераміки, наконечники стріл, фундаменти споруд. Все це будило уяву підлітка, навіювало різні історичні асоціації. Перебування у Поручині, знайомство з людьми, їх життям, піснями навіяло йому вірші «На святий вечір», «У великодний тиждень», пісенні ремінісценції з циклу «На позиченій скрипці», про що згодом писав сам письменник, а також сюжети оповідань «Іван Медвідь», «Не-

¹ Кузеля З. Богдан Лепкий, біографічний нарис // Золота Липа. Ювілейна збірка творів Богдана Лепкого.— Берлін, 1924.— С. 15—16.

здада п'ятка» та ін. Після «нормальної» школи Б. Лепкий вступив у гімназію в Бережанах. Гімназія була польською, з класичним ухилом. Про цей навчальний заклад того часу існують різні, часом взаємно протилежні свідчення. Бережани були провінційним містечком, без залізничного сполучення з великими містами, отже, відірваним від центрів культурного життя. Не дивно, що інспектор зі Львова приїздив сюди для перевірки раз у кілька років. Відомий український письменник Михайло Яцків, який навчався тут на кілька років пізніше від Лепкого, писав, що сюди посилали втихомирювати неблагонадійних учнів, атмосферу вважає настільки затхлою, що «коли тут чи там з'являлася якась здібніша одиниця, то швидко зачахла в тій пустелі, в заскорузлості дилетантизму»¹. А в повісті «Огні горять» цей письменник зобразив її в сатиричному плані, назвавши її «ослячим мостом до золотих ковчегів», «пантеоном скастрованих наук».

У Б. Лепкого враження про Бережанську гімназію не такі похмурі. Згадуваний уже Зенон Кузеля називає Бережани студентськими Афінами, які спричинилися до літературної кар'єри Лепкого. Він навіть відірваність від більших міст трактує у позитивному плані: «Бережанська гімназія ставала притоком талановитих хлопців, котрі стягались до неї з інших міст, де віяло іншим, більш урядовим духом і де їм важко було покінчити науку»². Очевидно, кожен з авторів мав свої підстави для таких різних характеристик та оцінок, що визначило ставлення до неї.

В усякому разі, Богдану Лепкому і гімназія, і Бережани як осередок культурного життя дали немало. В гімназії були український та польський хори (українським диригував відомий композитор Денис Січинський). Щороку влаштовувалися міцкевичівський, а згодом і шевченківський концерти. Час від часу приїздив сюди мандрівний театр «Руської бесіди»,

¹ *Jackiw M. Aurea mediocritas // Z lat szkolnych.— Lwów, 1906.— S. 47.*

² *Кузеля З. Богдан Лепкий... // Золота Липа...— С. 20.*

артистів якого Михайло Глібовицький запрошував додому, то Богдан мав змогу познайомитися з Владиславом Плошевським, Іваном Біберовичем, Степаном Яновичем (батьком Леся Курбаса), Марійкою Романовичівною. Він відвідував вистави по стайнях та будах, де змушені були грати артисти, ставлячи популярні тоді «Настасю Чагрівну» В. Ільницького, «Розбійників» Ф. Шіллера, «Наталку Полтавку» І. Котляревського, «Запорожця за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського, «Ой не ходи, Грицю...» М. Старицького. До того ж у родині Глібовицьких була домашня велика бібліотека, гімназисти обмінювалися книжками між собою, читали газети «Діло», «Батьківщина», журнали «Мета», «Вечерниці», «Зоря», польську літературу з гімназійної бібліотеки.

Українська мова та література в гімназії спершу не викладалися зовсім, потім вчили їх принагідно принагідні ж учителі, а не фахівці, і лише коли Б. Лепкий був у п'ятому класі, М. Бачинський поставив викладання цього предмета на фаховий рівень. За свідченням сучасників, конфліктів між учнями на національній основі не було, на концерти й театральні вистави ходила і українська, і польська молодь. Загострення польсько-українських національних відносин Б. Лепкий пов'язує з появою роману Г. Сенкевича «Вогнем і мечем» про події національно-визвольної війни українського народу під керівництвом Б. Хмельницького, зображені у викривленому світлі, що обурило українських гімназистів.

Відбувається поступове зростання національної самосвідомості українців, які, зокрема, домагаються права на проведення щорічного свята Т. Г. Шевченка.

Серед друзів Богдана Лепкого гімназійних років треба в першу чергу назвати Сильвестра Яричевського, пізніше — українського поета, прозаїка і драматурга. На жаль, у радянський час на Україні не вийшло жодного окремого видання цього досить відомого письменника прогресивної орієнтації, натомість видавництво «Критеріон» (Бухарест) у 1977—1978 рр. видало його двотомник, який упорядкувала румунська україністка М. Ласло-Куцюк. Початок літера-

турної творчості обох письменників відноситься до часу їх навчання у Бережанській гімназії, до того ж пов'язаний він з одним випадком. Б. Лепкий та С. Яричевський написали письмову роботу з української мови про зимовий день на селі: Лепкий — прозою, а Яричевський — віршами. Вчитель похвалив їх, і це заохотило юнаків до літературної творчості. Власне, то був перший вихід на публіку, бо і Богдан, і Сильвестр писали вже й до того, останній, зокрема, мав рукописний зошит з віршами, перекладами та сатиричними творами, частина з яких друкувалася у львівському журналі «Зеркало» та ввійшла до першої його поетичної збірки «Пестрі звуки» (Чернівці, 1904).

Щодо Лепкого, то він почав писати дуже рано. Ще в другому класі гімназії під впливом бабусиних оповідей написав поему про русалок, але сховав її під стріху, де вона пропала. Згодом писав принагідно, на клаптиках паперу, на полях книжок та зошитів, серйозно ж готувався стати художником, з цією метою брав уроки в художника Юліана Панкевича.

Б. Лепкий вступив у Відні до Академії мистецтв, але навчання у ньому морального задоволення не принесло, він відчув, що розминувся зі своїм справжнім покликанням. Нудно було змальовувати гіпсові статуї, щоразу натикаючись на зауваження викладача. Але стався випадок, який визначив майбутню долю Лепкого, допоміг йому знайти себе.

Якось у поїзді йому довелося їхати в одному купе з Кириллом Студинським, який навчався тоді на філософському факультеті Віденського університету. Це знайомство не тільки зблизило двох у майбутньому видатних діячів української культури, а й спрямувало його творчі інтереси в новому напрямку. Лепкий став відвідувати лекції у Віденському університеті, в тому числі й відомого славіста В. Ягича. Він став учасником студентського товариства «Січ», брав участь у дискусіях на літературні та суспільно-політичні теми, близько зійшовся з майбутнім відомим фольклористом Філаретом Колессою, Михайлом Новицьким та іншими студентами-українцями.

Далі Б. Лепкий переходить до Львівського університету, де рівень викладання був не такий високий, як у Відні. Українську мову і літературу викладав Омелян Огоновський, який головну увагу приділяв граматиці, а в лекціях з літератури, як зазначав ще І. Франко, який свого часу теж слухав його лекції, виходив не з самостійної вартості того чи іншого твору, а намагався цей твір «вперти в одну або другу з тих схоластичних шухлядок, по яких колись порядковано твори поетичні в шкільних читанках»¹. Та студентська молодь уже мала ширший погляд на літературу, її завдання. А серед молоді тієї близькими друзями Лепкого були О. Маковей, І. Копач, О. Макарушка. Приятелював Богдан з молодим математиком Климом Глібовицьким, техніком Юрком Тобілевичем (син І. Карпенка-Карого, який розповідав про український театр та про діячів його М. Заньковецьку, П. Саксаганського, М. Старицького), поетом Миколою Вороним, який перебував тоді у Львові, познайомився зі славними співаками Соломією Крушельницькою та Олександром Мишугою, композитором Остапом Нижанківським та багатьма іншими діячами літератури і мистецтва.

На ті роки припадає активна літературна творчість Б. Лепкого: він пише поезії, оповідання, перекладає, виступає з доповідями на засіданнях студентського товариства «Ватра». З 1895 року його твори починають усе частіше з'являтися на сторінках «Діла», «Буковини», та інших періодичних видань.

Але в тому ж 1895 р. поет захворів від перенапруження, і лікарі порадили йому відпочити.

Поїхав до батьків. Вони жили у селі Жуків, куди перебралися з Поручина в 1891 р., коли Богдан закінчив гімназію. Село це було недалеко від Бережан, всього шість кілометрів. Це був уже не патріархальний закуток, а як на той час передове село, до якого доходили культурні віяння: сюди приїздив театр, виступали сільські хори. Частим гостем у родині Леп-

¹ Франко І. Збір. творів: У 50 т.— Т. 46.— К., 1986.— С. 372.

ких був письменник, автор повістей «Олюнька», «В чужім гнізді», «За сестрою» Андрій Чайківський.

У Жуків Богдан приїздив щороку на «вакації», тут він задумав і написав цілу низку віршів (цикл «Село») та оповідань («Мати», «Кара», «Небіжчик»). У Жукові молодий поет познайомився з Іваном Франком. Ця зустріч залишила глибокий слід у душі поета, і він не раз повертався до неї у своїх спогадах, зокрема до полеміки між батьком і Франком з приводу вірша Корнила Устияновича «Мойсей». Франко не поділяв захоплення цим віршем, вважав його поверховим і сказав: «Побачите, якого я колись напишу». Пізніше вони не раз зустрічалися, Б. Лепкий написав нарис-спогад про Франка, сповнений глибокої поваги до свого великого сучасника і вчителя.

Після закінчення Львівського університету (1895 р.) — знову Бережани, гімназія, де Богдан Лепкий стає вчителем української та німецької мови і літератури. Він швидко здобуває авторитет серед колег (не мало з них ще недавно були його вчителями), повагу серед гімназистів блискучими лекціями, врівноваженістю, прагненням внести свіжий струмінь у викладання, познайомити слухачів з новинками літератури. Знайоме культурно-мистецьке середовище, близькість до батьківської оселі — все це створювало сприятливий клімат для творчості. Ціла низка віршів, оповідань («Стріча», «Для брата», «В світ за очі», «Дивак»), перекладів, літературно-критичних студій (дослідження про творчість М. Конопницької) — результат кількарічного бережанського періоду. Спробував письменник своїх сил і в жанрі драматургії, написавши п'єсу «За хлібом», яку поставив театр «Руської бесіди».

І все ж рамки провінційного містечка Бережани, віддаленого і відірваного від центрів культурного життя Галичини, були завузькими для Б. Лепкого, тут не міг розгорнутися на повну силу його талант, не могли реалізуватися його багатогранні літературні зацікавлення. Тому коли на початку 1899 р. у Кракові в Ягеллонському університеті було відкрито лекторат української мови і літератури, викладати ці предмети бу-

ло запрошено Богдана Лепкого. І от восени 1899 р. він переїжджає сюди з молодого дружиною Олесею, яку хтось із польських письменників, приятелів Богдана, назвав візантійською матір'ю божою. З Краковом відтепер буде зв'язано майже все творче життя письменника, тут він згодом і помре. Та однак зараз молодий літератор сповнений ентузіазму і великих планів.

Хоч Краків був наче контрастом тихим Бережанам, але саме цього і прагнула душа письменника, і він активно поринув у вир громадського і культурного життя. Молодий український літератор швидко заприятелював з польськими письменниками С. Виспянським, В. Орканом, К. Тетмайєром, цікавився творчістю учасників літературної організації «Молода Польща», хоча далеко не у всьому поділяв їх естетичні застави. Живучи в Кракові, Богдан Лепкий не почував себе відірваним від українського культурного життя. Варто згадати, що у Краківському університеті — одному з найстаріших у Європі, вже в XVI столітті навчалися та й викладали і українці (згадаймо хоча б знаменитого Юрія Дрогобича, лекції якого слухав молодий М. Коперник).

В часи Б. Лепкого українська громада була тут доволі чисельною, налічувала, за спогадом О. Луцького, до 40 осіб. Збиралися вечорами по суботах у читальні «Просвіта», обговорювали новини літератури, співали, танцювали. Незабаром оселя Лепких на Зеленій, 28 стала своєрідною «українською амбасадом» у Кракові. Сюди часто приходили Василь Стефаник, Остап Луцький, Кирило Студинський, Михайло Бойчук, Кирило Трильовський, Михайло Жук, Вячеслав Липинський та інші відомі громадські діячі, художники, письменники.

По дорозі в Італію гостював у Лепких Михайло Коцюбинський, бували у нього письменниця Ольга Кобилянська, фольклорист Федір Вовк...

У середовищі учасників львівської літературної групи «Молода муза», до якої він теж належав, його називали професором, хоч був він ненабагато старшим від Петра Карманського

чи Василя Пачовського, а від Михайла Яцківа — всього на рік. Але цьому поважному професорові шматок хліба давався нелегко: крім роботи в університеті, де був на посаді лектора, доводилося викладати в приватних гімназіях, виступати з лекціями на різних курсах. А тут ще несподівано в 1901 р. помер батько, і треба було допомагати матері, що залишилася ще з чотирма молодшими братами і сестрами. Для літературної роботи залишалися ночі, які Лепкий намагається використати максимально, залишаючись наодинці з собою.

Одна за одною виходять книжки його оповідань «З села» (1898), «Оповідання», «Щаслива година» (1901), «В глухім куті» (1903), «По дорозі життя» (1905), «Кидаю слова» (1911); збірки віршів «Стрічки» (1901), «Листки падуть», «Осінь» (1902), «На чужині» (1904), «З глибин душі» (1905), «Для ідеї» (1911), «З-над моря» (1913); літературознавчі дослідження «Василь Стефаник» (1903), «Начерк історії української літератури» (1904), «Маркіян Шашкевич» (1910), «Про життя великого поета Тараса Шевченка» (1911), переклади польською мовою «Слова о полку Ігоревім» (1905, переклад цей, до речі, високо оцінив І. Франко) та збірки оповідань М. Коцюбинського «В путях шайтана» (1906)...

Цей далеко не повний перелік видань свідчить передусім про широту творчих інтересів письменника та його виняткову працездатність. Його власні твори починають перекладати польською, російською, чеською, німецькою, угорською та сербською мовами.

Поступово почало полегшуватися матеріальне становище (Б. Лепкий здав екзамен на професора гімназії і, крім цього, став доцентом «виділових курсів» для вдосконалення кваліфікації вчителів).

Б. Лепкий — активний учасник громадського життя, виступає на вечорах, присвячених видатним діячам культури М. Шашкевичу, Т. Шевченкові, М. Лисенку, І. Франкові. У 1914 р. на Шевченківському вечорі в Кракові, де виступав Б. Лепкий, був присутній В. І. Ленін.

Та почалася перша світова війна...

Воєнні події застали родину Лепких в курортному селищі Яремча на Гуцульщині. Та швидко тут стало небезпечно: австрійці вишукували «шпигунів» і вішали, російські військові власті, які незабаром прийшли в сусідні села, шукали «мазепинців» і вивозили на схід. Залишатися тут було небезпечно... В яремчанському готелі залишилися третій том історії української літератури та історична драма «Мотря», які пропали, бо готель незабаром злетів у повітря.

Спершу через Карпати Б. Лепкий з родиною пробрався до Угорщини, де місяць пробув у містечку Шатмарі, а звідти через Пешт подався до Відня. Столиця донедавна бундючної Австро-Угорської імперії геть втратила свій колишній шарм, перетворилася на вавилонське стовпотворіння. Звідки тільки не було тут людей! От і Лепкий зустрівся незабаром з приятелями-«молодомузівцями» Петром Карманським та Василем Пачовським, а також з Ф. Колессою, В. Щуратом, О. Кульчицькою, К. Студинським та іншими давніми знайомими. Почали налагоджувати видавничу справу — видавати брошури, календар, народний буквар, збірники пісень...

Та восени 1915 р. Лепкого мобілізують. Відомого немолодого вже письменника послали б на фронт, якби друзі не подбали про його призначення для культурно-освітньої роботи в табір серед військовополонених.

Незабаром Лепкий опинився в Німеччині. Умови утримання полонених тут були кращі, ніж в Австрії. Деякий час був у містечку Раштадті, а потім у 1916 р. перебрався до Вецлара.

Старовинне містечко Вецлар над річкою Ляном овіяно, здається, самою романтикою. Тут колись жив великий німецький письменник Й.-В. Гете, все дихало пам'яттю про нього. Та ці легенди різко контрастували з суворою дійсністю: тут був розташований табір, де було розміщено десять тисяч військовополонених українців.

Праця в таборі була нелегкою. Хоч німецьке населення

ставилося до полонених доволі прихильно, вчорашні солдати вороже сприймали і культурно-освітню роботу, і створення ремісничих майстерень і називали зрадниками тих, хто брав участь у виставах, концертах чи працював майстрами.

Якось під час вистави «На перші гулі» за п'єсою С. Васильченка раптово погасло світло, і ледь не зчинилася кривава бійня. Та поступово лід почав танути. Під впливом таких вихователів, як Б. Лепкий, В. Пачовський, М. Парашук (відомий скульптор), становище змінилося: серед полонених колишньої царської армії, які вважали себе солдатами «єго величства» і на будь-яку участь у культурно-освітніх заходах дивилися як на зраду батьківщини, виявилось багато обдарованих різьбярів, декламаторів, гончарів, літераторів. В Росії тим часом відбулася революція. Перша світова війна закінчувалася, і полонені почали повертатися на батьківщину.

Але одиссея Б. Лепкого триває. В 1917 р. поет навідує рідні краї. Через Відень і Львів добирається до Бережан, відвідує Жуків. Всюди розруха, руїни, злидні, всюди людське горе. Знову повертається до Вецлара, а згодом (у 1920 р.) перебирається до Берліна, де займається літературною працею, стає співробітником видавництва «Українське слово», видає цілу бібліотеку творів української класики та сучасної літератури.

Події війни знайшли відображення у багатьох поетичних і прозових творах Б. Лепкого. Передусім у великій поемі «Буря» (на жаль, залишилися тільки фрагменти), циклах «Intermezzo», оповіданнях і нарисах «Вечір», «Дзвони», «Душа», «Свої» та інші.

У 1925 р. Лепкий повертається до Кракова (при сприянні давнього приятеля, відомого письменника Владислава Оркана), де стає професором Ягеллонського університету. Знову розгортається творча праця та видавнича діяльність. Та коли настає літо, тягне його в рідні краї. У 30-ті роки письменник щороку приїздить у с. Черче недалеко від м. Рогатина, де можна було не тільки відпочити, а й підлікуватися ці-

лющими грязями. Виявом любові й шани до Б. Лепкого було те, що в 1933 р. сільська громада Черчого збудувала для нього будинок (який назвали «Богданівкою»), де він мав можливість жити й працювати. Будинок цей, на жаль, не зберігся, хоч його й пощадила війна: уже в 70-ті рр. він був розібраний за немудрою чиновницькою акцією буцім для переобладнання парку. Та «переобладнання» звелось до запустіння цих місць.

Навколо письменника гуртувалася молодь, проводилися літературні вечори, на яких звучали поезії Т. Шевченка, І. Франка, самого Б. Лепкого, лунали пісні. Польська окупаційна влада проводила каральні акції проти культурних заходів українського населення, які не оминули й Черчого. Як згадують мешканці села, не раз сюди «налітали поліцаї» і розганяли учасників вечора. «Якось між Богданом Лепким і поліціантом виник інцидент. Письменник заявив свій протест представникові влади проти брутального ставлення до сільської дівчини. Мало того, що сивоголового професора поліціанти грубо обізвали і силоміць відпровадили додому, про його поведінку дізналося університетське начальство. Ходили чутки, що з цього приводу Лепкий мав неприємності»¹.

Після окупації Польщі фашистською Німеччиною становище письменника стало особливо важким: він втратив посаду в Краківському університеті. Помер письменник 21 липня 1941 р., похований у Кракові на Раковецькому цвинтарі. В 1972 р. на його могилі було встановлено барельєф, а його ім'ям названо одну з вулиць міста. На жаль, вулиця тепер перейменована: до замовчування творчості письменника протягом десятиліть додалося стирання пам'яті про нього.

Але створеного Б. Лепким забуття поглинути не може. Він своє життя, свій талант присвятив рідному народові, збагаченню його культури, літератури. Чи не звідси — універ-

¹ *Коритко Р.* Черченські вечори // Жовтень, 1989, № 6.

салізм, багатогранність творчих інтересів, в чому є щось франківське. І, мабуть, можна погодитися з думкою дослідників письменника, що коли стихією творчої натури І. Франка була боротьба, то стихією Лепкого був стан творення, насолода від нього.

У великій і різножанровій творчій спадщині Б. Лепкого поезія займає одне з провідних місць. Вона якнайповніше розкриває особливості людської вдачі письменника, що допомагає глибше збагнути всю його творчість. І. Франко на основі вже перших оповідань молодого письменника відзначив, що «індивідуальність Лепкого менш діяльна і політична, ніж в останніх українських новелістів (В. Стефаніка, Л. Мартовича, Марка Черемшини, М. Яцківа.— *М. І.*); він має м'який, вразливий і поетичний характер; однак у його новелах є і щасливі моменти, красиві описи і добре висловлений тихий меланхолійний настрій»¹, а згодом відзначив, що «м'якістю колориту й ніжністю почуття виблискують новели й вірші Богдана Лепкого»².

Обидва ці висловлювання стосуються ранньої творчості письменника, але ті прикмети, які помітив Франко, залишилися характерними для письменника й пізніше, хоч розширювалася тематика й проблематика його творів, значною мірою змінювався і стиль. Власне, найбільше відбилася Франкова характеристика саме на поезії Лепкого, хоч основою для критика була проза. Саме «м'який, вразливий» характер становить серцевину творчості письменника.

Богдана Лепкого не віднесеш ні до поетів гострого соціального бачення, ні до митців концептуального філософського мислення, натура його радше споглядально-рефлексивна, звернена всередину ліричного героя. Ліричне «я» тут превалює над ліричним персонажем, момент ставлення над моментом зображення, внутрішній світ над зовнішнім середовищем. Навіть тоді, коли поет чимось захоплюється, він

¹ Франко І. Збір. творів: У 50 т.— Т. 33.— К., 1982.— С. 16.

² Франко І. Збір. творів: У 50 т.— Т. 41.— К., 1984.— С. 158.

щонайбільше досягне внутрішнього умиротворення, злагоди зі світом, а найприродніший стан його — туга. Туга — це домінанта поета, яка визначає романтичний тип його почування і мислення, та «перебендівська» основа творчості, що «Заспіває, засміється, А на сльози зверне».

Джерелом цієї туги як мотиву є спогад. Його не треба трактувати спрощено, на рівні одинично особистісного досвіду, спогад може включати в себе момент знання про минуле, знання, що має генетичний характер, знання, в якому особистий досвід ліричного героя невіддільний від колективного досвіду етнічного середовища, а його індивідуальна пам'ять увібрала в себе історичну пам'ять народу, виражену в пісні, думі, переказі, легенді.

Співвідношення між ланками цього обопільного зв'язку поступово змінюється: чим більше зростає мистецький досвід автора, тим особистісно окресленішою і забарвленішою стає поезія, тим органічніше вбирає в себе фольклорні елементи, підпорядковуючи їх природі індивідуального стилю.

Лепкий віддав належне науці, яку здобув від селян, серед яких проходило його дитинство:

Не від шкільних лавок
Я набрався гадок
Про минувшину рідного люду,
А з думок-співанок
Парубків і дівок
В чистім полі, в жнива, серед труду...
Зимова довга ніч
Говорила про Січ,
Осінь смутком мене вповивала,
Весняна ж ясна ніч
Зачаровану річ
Про красу і добро починала.

(«Я учивсь»).

«Шкільна лавка» доповнювала «думки-співанки», а не протистояла їм, і це складало основу початкового періоду поетичної творчості Богдана Лепкого. Коло тем, образів, настроїв, ритмомелодика його творів не виходили за рамки

почутого і прочитаного, ці твори — наче відгомін, своєрідна їх варіація у тонкій і вразливій поетовій душі. Ми знаходимо тут вболівання за народ, що асоціюється передусім з селянством — його етичними нормами, його естетикою, що відбилася у фольклорі, пошаною до національних традицій, родинних зв'язків, прагненням правди й справедливості, як склалося воно в селянській психології. Не будемо критикувати поета за патріархальну обмеженість. Згадаймо, що І. Франко один з головних принципів Шевченкової етики вбачав у міцності родинно-патріархальних устоїв, у священності сім'ї. Як показує практика сучасних суспільних відносин, ці ідеали і в наш час не втратили своєї цінності...

Богдан Лепкий на кожному кроці бачить соціальну несправедливість, він з боєм пише про «голод — сіл щорічний гість», він бачить різючі контрасти:

Там лан — як полонина,
Там стерня — як щетина,
Там скирти — наче вежі,
А тут лиш межі, межі.
Там збіжжя — як би злото,
А тут саме болото,
І кров, і поту ріки
І так навіки-віки!

В поезії Б. Лепкого не знайдемо революційних гасел, закликів до бою, його громадянська постава була радше споглядальною, аніж діяльною, але, як художник чесний, він вважав своїм громадянським обов'язком розповісти про народний біль — як про свій біль; бути

...Там, де людське горе,
Де вічний біль, і плач гіркий, і стони,
І та розпука чорна, ніби море,
Лишаючи на плесі шум гіркий — прокльони!

(«Коли обгорнув безгаланну дорогу»).

То чи можна стверджувати, що соціальні теми були взагалі чужі для творчої натури Б. Лепкого (таку думку висловлювали Є.-Ю. Пеленський, В. Симович)? Тематичний принцип,

здається, взагалі мало підходить для характеристики такого поета, як Лепкий. Ранні твори з селянського життя породжені тим обсягом вражень і спостережень, які давали йому конкретні обставини, а крім цього — традиція української літератури. Село було не просто темою його творчості, а сферою, середовищем, що виробили світогляд, етику й естетику, що їх у принципі поділяв письменник. Так, Богдан Лепкий не дивився на село «через якесь рожеве скло», він бачив селянина, пригнобленого соціально і приниженого національно, його боліло, що селянин той гне «свій карк на власнім полі в чуже ярмо» («Я не дивлюся на село»), але він не кликав рвати пута, щоб звільнитися від цієї рабської покори. Він у нерозривному зв'язку селянина з землею («він первородний, правий син природи»), у його міцних і здорових моральних засадах, доцільності його життя «серед праці, серед поту» для найголовнішого — для хліба,— вбачає здорове ядро народу, запоруку його безсмертя. Минатимуть віки, прошумлять над землею пожежі, «як слід содомського гріха», що обернуть на руїни колись могутні твердині, а сини чорної ріллі знову підуть на світлу дорогу, взявши в дорогу «не зброю остру, не машини», а сповнене любові серце...

Вірш «Я не дивлюся на село» датований 1901 роком, коли не можна ще було передбачити ні спопеляючого смерчу першої та другої світових воєн, ні тим паче пізніших екологічних катаклізмів зі «Звіздою полин» Чорнобиля, та серце поета сповнювали якісь трагічні передчуття, якась неусвідомлена тривога.

Це була пам'ять колективної психології патріархального селянина, посилена ідеологією селянської національної державності в християнсько-релігійному варіанті. Пам'ять ще міцно тримає уяву поета в полоні усталених понять і уявлень, та неусвідомлена, а потім усе більш відчутна тривога, що йде від реальних вражень, пізнання конкретних суспільних обставин, усе більше переважає над патріархальними уявленнями про гармонію традиційного селянського укладу життя.

Б. Лепкий передчуває наближення бурі, яка має зламати старі кордони і старі порядки. В ньому постійно ведуть між собою діалог «голос звіри» і «голос надії», сформульовані в однойменних віршах, написаних в 1911 році (ці вірші поет читав на Шевченківському вечорі в Кракові 1914 р.: перший голос застерігає, що всюди однаково, бо всюди «пани вгору, біднота вділ», і ламання кордонів і порядків держав приведе до руїн і пролитої крові, другий — кличе слухати духа волі, голос сурм...

Ці два голоси звучать мовби супровід до різних тематичних розгалужень і настроєвих мотивів особливо інтенсивного періоду поетичної творчості Лепкого — до 1914 року. Ліричний герой поета не може не бачити важких обставин життя народу, тих пут, якими зв'язані його тіло і його воля. Поет має чуйне серце і вразливу душу, та він вродився не борцем, а співцем, що чутливо реагує на зовнішні обставини:

Життя, мов скрипку музикант,
Строїло все мене,—
Сумний мій спів, товаришу,
Бо все кругом сумне.

Але туга його (хай навіть вона ним самим буде названа звірою) і надія — не протилежні поняття, не антитези, раз вони борються між собою в естві одного митця. Туга — це теж історична пам'ять, бо це туга за волею, за колишньою славою, які повинні відродитися; така туга має оптимістичний, життєствердний характер, вона споріднена з тугою народної пісні й думи, яка не присипляє, а збуджує і гартує волю, прагнення до дії, до чину.

Ліричний герой Б. Лепкого близький багато в чому до того створеного Шевченком перебендівського романтичного типу з його сум'яттям почувань, що йде до людей зі словом веселим, а сум свій гасить на самоті, на степовій могилі, де зверне свій погляд на море та небо, «бо на землі горе...».

Від того горя, «зависті, злоби», «вічного бою за існування» (оповідання «День кінчається») ліричний герой Б. Лепкого шукає порятунку і знаходить його — чи йому здається,

що знаходить, — у світі природи: серед гір, у стихії моря... Він може серед тої стихії бути сам, може на якийсь час втішитись спокоєм чи бодай ілюзією спокою.

Звичайно, на настрої пейзажної лірики поета не могли не вплинути й ідеї естетики модернізму і «Молодої Польщі» і «Молодої музи»: з представниками першої він перебував у тісних взаєминах, до другої належав. Він поривається в гори, щоб «заховатися перед людським горем», прагне бачити тільки скелі та соколів над ними, але десь із підсвідомості виникають образи Довбушевих легінів, що мстили панам за людські кривди («Покину я доли...»); він прагне розумом полетіти «на сонце, на зорі», але як ті морські хвилі знову повернуться «на землю дрібними дощами» («Даремно»). Скільки знайдемо таких мотивів у «Блудних огнях» П. Карманського, «Розсипаних перлах» В. Пачовського, «Сумні ідем» С. Чарнецького... Цікаво було б зробити порівняльну характеристику пейзажної лірики цих поетів; мабуть, одним із незаперечних висновків такої характеристики була б щирість переживань у поезії Лепкого, постійна прив'язаність його ліричного героя до людей, що виявляється у найнесподіваніший спосіб, відбивається і на «верхньому», і на підсвідомо-асоціативному рівнях. Як би не силкувалася черниця забути про земне, злитися у молитві з Богом, та зображення на іконі Марії з Ісусом серед трав і синіх квіток пробуджує в неї непереборну тугу за земним життям — правом материнства («З кадилиць срібних дим снується»); як би не рвалися думки поета ввись, — все одно цей космічний антураж переб'ється побутовою деталлю: думки «В голові, як діти в хаті, Вдержатися не хотять» («Наші гори»).

М. Рудницький справедливо відзначив, що в ліриці Б. Лепкого нерозривно поєднані «особистий смуток і смуток — з приводу народної недолі», але навряд чи можна погодитися з його твердженням, що, «проживши довгі роки в осередку «Молодої Польщі», з особистими зв'язками серед модерних польських поетів, він (Лепкий) не прислухався ніколи до теоретичних дискусій на тему нових завдань поезії і не під-

дався чарові модерної літератури»¹. Прислуховувався і піддався, але не настільки, щоб втратити власну індивідуальність і власне розуміння завдань літератури. Б. Лепкому сподобалось, що редактор газети «Буковина» Л. Турбацький назвав його поезію не «штукою (art) для штуки, а штукою для життя». Та це не означає, що в творчості Б. Лепкого і представників «Молодої Польщі» і «Молодої музи» немає нічого спільного. Одна з таких споріднених рис — прагнення відпочити від дисонансів життя у світі дикої природи чи в казці.

Основним мотивом, пронизливою «нутою» віршів поета про гори, про море, про плин часу, про любов є туга, спектр значень якої надзвичайно широкий і часто сягає високого філософського рівня. Ядро цього настрою має глибинну буттєвісну основу: людина — це атом, «маленька безсильна пилина», човен на голубих хвилях безконечного океану, її голос — це шум хвиль по гострому камінню, голос чайки над людським плесом, її майбутнє — це шлях у «невідоме нам Чорне море»; що не день — то «чимраз до неба ближче, Чимраз дальше до землі».

Злиття з природою переростає у поезії Б. Лепкого настанову, що йде від заданої програми, і здобуває ту безпосередність переживання, що його дає справжнє поетичне натхнення. Сьогодні можемо сказати навіть більше: в цьому злитті прочитується передчуття загрози відриву людини від природи і усвідомлення того, що у вічності природи запорука вічності людини і людства:

Я тобі даю вражіння
Безконечності, безкраю,—
І тому ти так у мене,
Ніби в дзеркало, глядиш.

(«Незглибиме синє море»).

Тугу в поезії Б. Лепкого можна визначити як філософську категорію, як концепційну домінанту його лірики, та водночас

¹ Рудницький М. Від Мирного до Хвильового. — Львів, 1936. — С. 275.

треба відзначити, що вона набуває щораз більше рис безпосереднього людського переживання.

Лепкого, що волею обставин опинився поза рідним Поділлям, нехай навіть в найосвіченішому культурному середовищі Кракова, постійно тягнуло в рідні села. В спогадах оживали милі серцю картини дитинства, святкування Різдва та Великодня (Цикл «На свято»), вірші про приїзд до батьків зі школи сповнені зворушливих подробиць, які зігрівали душу в години перевтоми і особливо — у важкі часи воєнного та табірнього побуту. У критиці можна було зустріти іронію з приводу цих ностальгічних нотаток та сільських сентиментів, однак такі докори можуть іти тільки від ігнорування самої суті лірики поета, яка в спогаді черпає матеріал для творчого настрою, свою живильну силу. Така природа цієї лірики: з початком співу автор уже думає про його кінець, при початку життя хоче побачити його завершення, щоб при завершенні повертатися до початку. Навіть в юнацьких віршах Богдана Лепкого улюблена пора його — осінь, але це не просто осінь і не просто осінній настрій, а радше спроба, прагнення через призму осені подивитися на весну, через призму навіть передбачуваної старості — на молодість. Вірші циклів «Осінь» та «Весна» можна навіть поміняти місцями, і це буде майже не відчутно. Бо панує інша послідовність, інша логіка — циклічності природних процесів, доцільних, але у цій доцільності й невблаганних, нещадних щодо окремого існування — унікального і неповторного:

Що процвітало навесні,
Гарячим літом спіло,
Шукало прожитку собі,—
Те восени у боротьбі
Зі смертю змарніло.
З краси й приман обдертий цвіт
Конає на болоні.
Такий то вже цей божий світ!

*(«Останній п'як
в віршій геть»).*

Гей, цвіли сади,
Розцвіталися!

Та куди ж то тії чари
Заховалися?
Розплились вони,
Ніби вітру шум,
Та лишили за собою
Кілька тихих дум.

(«Молоді літа»).

Вірші ці — з циклів «Осінь» і «Весна», але протилежності тут сходяться: їх об'єднує прагнення схопити початок і кінець як єдине ціле, як безперервний процес — від народження до смерті, як замкнуте коло. Не випадково поет переклав пушкінський «Віз життя» — твір, співзвучний загальній концепції його пейзажно-календарної лірики.

Осінні мелодії Б. Лепкого увінчують його знамениті «Журавлі», твір, який народ узяв до своєї безсмертної пісенної спадщини. Як багато умістилося в кілька строф про осінній відліт журавлів, яка гама переживань, настроїв! І не дивно, що такими журавлями бачили себе галичани, що покидали батьківщину в неясній надії на кращу долю за океаном, і «стрільці січовії», що йшли боронити рідну землю від ворогів, і кожна людина, проводжаючи ключі журавлині у вирій, теж мимоволі прощається — з весною і літом, з молодістю, з життям...

У Богдана Лепкого взагалі не знайдемо ліричного захвату, захоплення миттю чи «оскарження» природи за конечність кожної людини. Печаль поезії Б. Лепкого не відречена, вона світла, і цієї просвітленості надає їй те, що плинність конкретного прояву життя, конечність кожної окремої людини заперечується нетлінністю й невмирущистю творчості, поезії, краси — духовності, створеної людиною. На думку Святослава Гординського, «ця погоня за незнаною красою та віра в неї — одна з цікавіших і найбільш одухотворених рис його (Лепкого) поезії»¹. Оті «кілька тихих дум», які ли-

¹ Гординський С. В погоні за вічною красою // Ілюстровані вісті.— Краків, № 8.— С. 9.

шає по собі весна, варті тієї весни, варті прожитого життя, тому поет закликає (і читача, і себе):

Неси в душі свою найкращу думу,
Свою сердечну мрію золоту
Шляхом життя, посеред крику й шуму,
У вічності глибоку самоту.
А ідучи — не розсипай проміння,
Не обтрясай небесної роси,
Щоб у момент найбільшого терпіння
Мав ти світило вічної краси.

У подібному ключі розгортається і сюжет його любовної лірики. Спробу деяких критиків зіставляти цикл віршів Лепкого про кохання (об'єднаний автором у розділ «Весною») з ліричною драмою Івана Франка «Зів'яле листя» навряд чи можна вважати вдалою. Споріднює їх хіба те, що в обох поетів це любов нещаслива. Та коли у Франка розлука з коханою була насильною, її спричинили соціальні, національні чинники, викликавши великі страждання духовно сильної природи, то в Лепкого неможливість єднання веде не до внутрішнього потрясіння, а до тихого смутку, тієї ж туги, яку навіює відхід весни, до туги, що ріднить любовний мотив з іншими мотивами в творчості поета, а найперше — з пейзажним. Туга веде до умиротвореного спомину, до просвітлення, до ідеалу в його недосяжності.

Таким колом ідей, настроїв окреслюється поезія Б. Лепкого до 1914 р. Події першої світової війни внесли в неї нові мотиви, наклали нові кольори — червоний (колір крові) і чорний (колір згарищ) — на її палітру. Якщо б визначати найголовнішу зміну в поетичній творчості Б. Лепкого воєнних років, то вона полягала б, мабуть, у тому, що «я» поета, яке було в епіцентрі його лірики, втрачає свою домінуючу роль, розчиняється в колективному «я» народу.

Рефлексійна споглядальність і самозаглибленість змінюється експресією, публіцистичними інтонаціями («Ударте в дзвін»), тонкий ліризм з переливами душевних станів поступається місцем епічному подиху, панорамній картині (поема

«Буря», цикли «Листи Катрусі», «В лазареті»), в образну тканину творів вплітається фольклорна і біблійна символіка, що визначає кардинальні питання буття чи небуття: червоного коня, ворона, хреста, Голгофи («Вороне чорний!», «Батько і син», «Весна 1915-го», «В церкві»), у віршах з'являються історичні асоціації, зокрема ремінісценції «Слова о полку Ігоревім» («Слідами Ігоря»)...

Усі ці якості поезії Б. Лепкого воєнних років у своєму сконцентрованому вигляді виявилися в «Ноктурні» — своєрідній скорботній поемі, поемі-плачі, побудованій на цифрі дванадцять. Число це в творі євангелічно-трагічне ідеєю жертвності всього народу: дванадцять старців, дванадцять жінок, дванадцять сиріт, дванадцять їздців, дванадцять борців.

Здається, талант Лепкого не піднімався ще до такої висоти у вираженні трагізму народної долі, в поєднанні зображення конкретних сцен, ситуацій з їх смисловою насиченістю, щільністю, переведенням факту, події в узагальнений філософський план.

«Ноктурн» порівнювали з поемою «Дзяди» («Поминки») А. Міцкевича, зокрема з другою частиною цього твору (В. Симович). Подібність тут — у тій моторошності картин, трагізмі життя, з тією, щоправда, різницею, що в А. Міцкевича страхиття подаються через призму фантастики, повір'їв (викликання душ померлих), а в Лепкого вони — наслідок реальності, результат війни.

Драматизм поезії Б. Лепкого періоду війни посилюється тим, що «кривава слава» героїв встелилася могилами на полях Галичини та Поділля, не збулися надії на національне відродження після розпаду Австро-Угорської імперії. Сьогодні історична наука відкидає погляд на Західноукраїнську Народну Республіку як на антинародну, ставлячи її в ряд державних утворень інших народів — чеського і словацького, південних слов'ян, угорців, поляків, визнаючи законним прагнення широких мас українського населення до своєї державності. Цілий ряд соціально-історичних обставин привели до окупації західноукраїнських земель польськими

військами в 1919 р. Події цих років показали, що «вожді народу», піднімаючи народ на боротьбу, самі воліли, за влучним висловом П. Карманського, відлежуватися «під віденськими перинами, в безпеці, далеко від страхіть війни і хуртовин», дотримуючись правила: «Посеред шляху кинь, як ти не в силі нести» («Політична школа»).

Б. Лепкий не торкався високих сфер політики, він показав трагедію низів — пожежі, руїни, смерть і головне — крах надій.

Поезія Б. Лепкого, вбираючи в себе елементи народної пісенності, піднімається на високий рівень художнього узагальнення. Автор уміє фольклорний елемент органічно поєднати з мотивами світової класики і цим розширити горизонт зображеної ситуації. Характерний у цьому плані вірш «Наш Міньйон». Гетевський образ омріяної країни, куди кохана кличе свого обранця, в українського поета здобуває риси рідного сплюндрованого краю, боронити який дівчина хоче йти зі своїм милим.

Чи знаєш край, де кров, як море, ллється,
Куди не глянь — стоїть при гробі гріб.
Дитина, ніби квіт, нім розів'ється,
Змарніє з зимна, голоду, хворіб,—
Чи знаєш край цей?

О, туди, туди
Хотіла б я з тобою, милий, йти!
... Чи знаєш полк? В рушницях куль немає,
Немає хліба, одягу, чобіт.
Та що йому? Він край обороняє
Від ворогів, а ворогом — весь світ.
Чи знаєш полк цей?

О, туди, туди
Хотіла б я з тобою, милий, йти!

Читач бачить, як у сюжетну і строфічну схему вірша Гете «Міньйон» вплітається мотив популярної української пісні західного регіону — про те, як дівчина просить «козака-сокола» взяти її з собою «на Україну далеку», де вона готова спати «в степу під вербою», їсти «сухарі з водою», накритися темною нічкою, аби лише бути з коханим. Б. Лепкий зумів

майстерно поєднати ці мотиви, надавши їм нової історичної конкретизації і нової естетичної якості. Вірш цей можна розглядати як завершення теми війни в поезії Лепкого і підсумок його творчості періоду 1914—1920 рр.

Взагалі, поезія Б. Лепкого дихає атмосферою світової культури: поштовхом до його творів не раз ставали образи, асоціації, пов'язані з малярськими полотнами, театральними виставами тощо. Так, вірш «Острів смерті» є своєрідною інтерпретацією популярної на початку століття однойменної картини швейцарського живописця А. Бекліна, а вірш «Журавлі», що став популярною народною піснею, був написаний, за свідченням самого автора, під враженням від вистави за драмою С. Виспянського «Листопадова ніч»¹.

В 20—30-ті рр. письменник виступає переважно в жанрі історичної прози. До поезії звертається він лише час від часу, продовжуючи передусім мотиви довоєнної лірики, та час від часу публікує вірші до певних дат, ювілеїв письменників, але ці твори, за деякими винятками, не мають самостійного художнього значення. За цей час вийшла лише одна його збірка — «Сльота» (1926), окремі публікації з'являлися на сторінках періодичних видань «Літературно-науковий вісник», «Світ», «Назустріч», «Дажбог» та ін. Чим більше віддаляються у часі, тим ясніше й виразніше проступають у спогадах дні дитинства і ранньої юності, поля, засіяні пшеницею, туга за коханням. Ось зразок цієї пізньої, просвітленої лірики Лепкого:

Не прошу любові ані ласки,
Бо любові випрохати не мож —
Будь мені як королева з казки,
Що заснула серед срібних рож.

Будь мені як тая біла дама,
Що по замку в тиху північ йде,
Будь мені неначе скарб Сезама.—
Ключ пропав... Ніхто не віднайде.

¹ Лепкий Б. Писання.— Т. 1.— Коломия — Лейпціг, 1922.— С. 387.

Таким же прагненням до ідеалу сповнена й проза Б. Лепкого, зокрема, в його оповіданнях бачимо конфлікт між «глухим кутом» і поривом до свободи, кохання, щастя, що його зупиняє суворая дійсність.

Прозу Б. Лепкого неадарма називали ліричною. Цей ліризм виявляється не лише в настроєвості, де спосіб оповіди виначає не конфлікт і характер, а певна емоційна тональність.

Тут йдеться про, сказати б, наскрізний ліричний сюжет оповіди, провідний мотив, що об'єднує твори на різні теми, про різні життєві історії, йдеться про ліризм як доміанту таланту. Переважна більшість цих оповідань — із селянського життя та добре знаного письменникові попівського середовища.

«Глухий кут» в оповіданнях Б. Лепкого — не просто глуха провінція, а своєрідний духовний мікроклімат з певними усталеними поняттями, нормами поведінки, моральними орієнтирами. Коли ми сьогодні говоримо про позитивні якості патріархального укладу життя: зв'язок з природою, міцність родинних зв'язків, пошани до традицій, збереження фольклорних багатств, то наголошуємо на тому, що людина втрачає з наступом цивілізації. Це захоплення зрідні «відродженню» у поезії язичництва, реконструкції цього явища в його ідеалізованій естетичній формі. Тим часом форма натуральна має не такий привабливий вигляд. Тут ще повна довіра до знахаря («Скапи»), а коли, скажімо, дитина, яку хворою посилали пасти гусей, вмерла, то це сприймається як належне: бог дав — бог узяв, а гусей «гонив, бо мусив. Хто мав гонити» («Гусій»).

Нові погляди, ідеї, які проникають поступово і в ці закутини, зустрічають переважно опір з боку старшого покоління, а якщо й старші усвідомлюють необхідність змін, то вступають у конфлікт зі своїм середовищем («Медвідь»). Над персонажами Б. Лепкого, як якийсь фатум, висить приреченість, навіть тоді, коли вони перед смертю спромагаються виконати важливий для себе вчинок, чи то проголосувати за

селянського кандидата, як Микола Миколишин з оповідання «Дочекався», чи загнати підсвинка до хліва, як старий селянин з оповідання «Дідусь». До смерті такі герої письменника підходять з усвідомленням чесно прожитого життя і сповненого обов'язку: «нікого не вбив, нікому віку не вкотив, пережив своє, і треба забиратися».

Щоправда, є в оповіданнях Б. Лепкого і сильні натурі: одні вибирають самогубство як вияв протесту проти знущання над людською гідністю, як Настя з однойменного оповідання, чи нездатністю зламати себе, свою гордість, як подоляк Василь в оповіданні «Пачкар». Але є й вища міра самозречення — жертви заради іншого. Ось молода дівчина, дочка священика, який не може загріти місця й прогудувати родину, йде в найми, щоб допомогти братові-студентові, якого прогнали з гімназії і з квартири за те, що читав українські книжки («Для брата»).

Така ж жертвовність — в мініатюрі «Двоє дітей». На вулиці брат і сестричка, які загубили батьків: вона гарна, як лялечка, а він — каліка, голова всунута в плечі. Їде багатий повіз, пані побачила дітей, зійшла. «Хлопчиків золотий гріш у руку ткнула, дівчинку по голові гладить:

— Бідна, бідна! Хочеш — забери тебе з собою. У мене гарно. Сукенки тобі пошюю, біле ліжечко дістанеш, а як чемна будеш, то за свою візьму, бо я дітей не маю. Хочеш?..

— Їдь, Ганнусю, їдь! — радить дівчинці братчик, а голова йому ще глибше між рамена лізе.

Дівчинка глянула на повіз, на коні, на паню і — притулилася до брата.

— Не хочу...»

Сцена мов живцем вихоплена з воєнно-біжинецького безладдя, подібних ситуацій, мабуть, можна було побачити немало на вулицях угорських чи австрійських міст, та для письменника важливий не факт, а те, що стоїть за ним, — альтруїзм дитячої душі, сила родинних почуттів. І все це оповите такою неповторною лепківською теплою, такою пронизливою тугою, такою зворушливою силою ліричного

чуття, що бачиш і себе, і народ на цьому велелюдді, на цих трагічних перехрестях історичних шляхів.

Оповідання Б. Лепкого — своєрідне явище в українській прозі перших десятиліть ХХ ст. З новелістикою В. Стефаніка їх поріднює прив'язаність до сільської тематики і драматичних історій, але різнить сумовитий ліричний серпанок там, де в Стефаніка — глибока психологічна драма персонажів. В Лепкого не знайдемо глибокої символіки О. Кобилянської, ні сарказму Осипа Маковея, ні поліфонічної палітри з присмаком терпкої іронії М. Яцківа. В прозі, як і в поезії, життя, наче скрипку, настроювало його душу відлунювати тим, що життя дало, а життя було сумним, то сумні й історії, які він розповідає.

Відзначаючи ліризм як стильову домінанту — стихійну чи усвідомлену — прози Б. Лепкого, зазначимо, що еволюція його розвитку як прозаїка йшла по лінії оркестровки частини і цілого, стрункості композиції, де спостереження і деталі не просто кинуті щедрою рукою, а вміло укомплектовані, підпорядковані задуму, провідному мотиву. Повісті Б. Лепкого «Веселка над пустирем», «Зірка», «Під тихий вечір» не здобули популярності. Ліризм тут перетворюється то в ідилію, то в нарисовість.

Брак соціального та психологічного конфлікту, неокресленість характеру завадили цим творам здобути популярність серед читачів.

Зате немалий успіх випав на долю історичних повістей письменника. Серед них найбільший інтерес викликають «Вадим» (1930) та «Крутіж» (1941), а також трилогія «Мазепа». Трилогією цей твір називають тому, що він, за попереднім задумом автора, мав складатися з трьох частин, але в процесі роботи задум розрісся до семи, останній з яких був опублікований братом письменника Левком у 1955 р. у Нью-Йорку¹.

¹ Див.: Сивіцький М. Білі плями і міцностійкий трафарет // Вітчизна, 1989.— № 2.— С. 147.

Можна погодитися з думкою, що історичні повісті Б. Лепкого мають ліро-епічний характер, у них на історичному тлі відбувається дійство, сповнене чару поезії, під постійною опікою автора, який може змінити часом перебіг подій проведенням своєї ідеї.

Вибираючи образи визначних історичних постатей, автор воліє акцентувати більше на тлі, аніж на цих постатях, тому на першому плані в його повістях і люди з народу, і сцени з народного життя. Так, у повісті «Вадим» зображено Київську Русь часів Ольги і Святослава, але сюжетну канву, своєрідну супровідну мелодію подій становить потаємне (і не без такої ж взаємності) кохання одного з князевих воїнів — Вадима до дружини Святослава — Малуші. Повість «Вадим» з'явилася тоді, коли західноукраїнському читачеві була вже відома повість Юліана Опільського «Іду на вас», але попри перегук певних ідей політичного характеру — мета походу на Болгарію, підступна дипломатична гра Візантії тощо, — вона ні в чому не повторює твір свого попередника. Особливо виявилася відмінність авторів у зображенні такого явища, як поступова християнізація Русі. Якщо в повісті Ю. Опільського необхідність запровадження християнства пояснюється передусім потребами загальнодержавного характеру, то Б. Лепкий переносить цю проблему в психологічну площину, де ведуть між собою двобій язичницький і християнський світогляди. Не тільки Ольга, а й духівник її отець Григорій ніяк не можуть витравити зі свого серця зустрічей весни, гагілок з хороводами, стихійно усвідомлюючи, що християнська віра тільки тоді може бути прийнята русинами за свою, якщо не відкине, а вбере в себе звичаї давнини.

Тонке відчуття аромату давньої епохи базувалося як на тому, що залишки, релікти давнього світовідчуття письменник ввібрав у себе в глухих селах Поділля, так і на вивченні історичних джерел, пам'яток давньоруської писемності. Його перекладові «Слова о полку Ігоревім» польською та українською мовами передувала дослідницька робота, яка згодом

відбилася і в художній творчості Б. Лепкого — цикл «Слідами Ігоря», оповідання «Каяла». Наскільки студії над джерелами були глибокими, свідчить хоча б такий факт. У 1980-х роках письменник Степан Пушик та історик Леонід Махновець майже одночасно висунули гіпотезу, що автором «Слова» був нелюбий син галицько-волинського князя Осмомисла, брат Ярославни (Євфросинії) Володимир. Ця ж ідея лежить в основі оповідання Б. Лепкого «Каяла» (1935).

Хоча автор поеми зветься тут Данилом — художній жанр дає право на таку зміну, він у всьому іншому ідентифікується з історичною постаттю Володимира.

Чи не найкраща з історичних повістей Б. Лепкого (а є в нього ще «Сотниківна», «Орли») — «Крутіж», яка відтворює епізоди періоду, що здобув назву Руїни (1663—1687), найменш висвітленого наукою, майже не відтвореного художньою літературою.

Події відбуваються на периферії, далеко від основних центрів політичного життя, персонажі теж не належать до тих, хто вирішує долі держав і народів.

Та знов перед нами надзвичайно колоритна картина, сказати б, буднів епохи, представників різних суспільних груп, соціальних і психологічних конфліктів, складних взаємин, пристрастей, симпатій і антипатій. В центрі твору — «родовитий» шляхтич Валентій Босий-Босаковський, прізвище якого точно відбиває його стан, але діаметрально протилежне його шляхетському гонорові. Втім, невідомо, чого більше в цьому вияві гонору — правди чи самоіронії. Перед нами щось на зразок українського варіанта знаменитого Дон-Кіхота. Проте воює Валентій зовсім не з вітряками, а з реальними, дуже небезпечними реакційними силами тогочасного суспільного середовища на Україні — феодалами, ворогами ідей Богдана Хмельницького, його нащадків і навіть самого імені.

Врятування однієї з дочок гетьмана, дружини полковника Данила Нечая, а також любовна історія козака Бориса становить сюжетну основу повісті. Ворог в особі магната Фалдов-

ського гине, смертельно поранений Босим-Босаковським, але його передсмертне прокляття не просто слова, а наказ своїм послідовникам: «Нечаєву... я... казав... порвати... На Катерину теж... наставлені сітки... Юрась... невдаха... Все Хмелеве кошло мусить пропасти, мусить!.. Чув?...» Образ позитивного шляхтича (пригадується комічний Станіслав Секерські з «рицарським» поясом з повісті Ю. Опільського «Сумерк», якого можна б назвати антиподом Валентія) відбиває ідею повернення спольщеної шляхти в лоно українства, яку проповідував — з малим успіхом — друг Лепкого філософ В. Липинський.

«Крутіж» і сьогодні з неабияким інтересом міг би конкурувати з історичними повістями А. Чайковського та Ю. Опільського.

Окремо слід сказати про повісті, пов'язані з образом Мазепи, які спричинилися до того, що саме ім'я Б. Лепкого на тривалий час стало одіозним і було вилучене з історії нашої літератури. Повісті ці викликали неоднозначну оцінку критики. Їм закидали фрагментарність «прозової поезії» (М. Рудницький), інші попри «підсолодженість» головного персонажа вважали «Мазепу» твором високої художньої культури (С. Радзевич)... Фатальні наслідки щодо наступної долі для «Мазепи» мала стаття критика В. Державіна на сторінках журналу «Критика». Автор закінчував її такими словами: «Трилогія Б. Лепкого — це суцільний історичний фальш, добірна колекція ундо-фашистських концепцій і ідейок, невдало замаскованих подобою об'єктивного історизму. З-за цього «історизму» визирає обличчя класового ворога — західноукраїнського фашиста, який, на втіху собі, хоч уявно, в історичній давнині конструює, що безсилий створити реально»¹. Висновок звучить як безапеляційний вирок — у душі сталінсько-беріївських вироки 30-х рр.

¹ Державін В. Історична белетристика Б. Лепкого // Критика, 1936.— № 5.— С. 48.

В. Державін у роки війни опинився у Німеччині, згодом оселився у США, але його несправедливий вирок залишився в силі буквально донедавна, доки М. Жулинський та М. Сивіцький не взяли його під сумнів, а історики не відмовилися від однозначної — тільки чорною фарбою — оцінки постаті самого гетьмана Мазепа, поки не стали доступними праці на цю тему М. Грушевського, Д. Яворницького, І. Борщака.

Трилогія «Мазепа» потребує окремої розмови, а передусім видання, щоб твір цей став доступним широкому колу читачів. Так, у своєму трактуванні постаті Мазепа письменник спирався передусім на праці М. Грушевського як на найавторитетніші дослідження, які й сьогодні не втратили свого значення. Мазепа Лепкого не та демонічна постать, якою він виведений у творах багатьох класиків західноєвропейської літератури, а радше просвітницький діяч. Хай навіть письменник й ідеалізує Мазепу, який постає у трилогії, як дещо іронічно писав М. Рудницький, «зрівноваженим, поміркованим володарем, що виголошує директорські промови»¹, це не дає підстав зараховувати письменника до ідеологів фашизму чи звинувачувати його в націоналізмі. Як не можна виправдовувати Петра Першого за наступ на автономію Запорозької Січі, за вивезення тисяч козаків на північ, де вони мусили рити канали для будівництва північної столиці і гинули в болотах, чи вважати ліквідацію Катериною II Січі історично прогресивним явищем, як це в застійні роки робили деякі запопадливі ревнителі псевдоінтернаціоналізму.

Богдан Лепкий належав до прогресивного кола діячів української культури. Його особисті й творчі зв'язки з І. Франком, М. Лисенком, І. Трушем, М. Коцюбинським, О. Кобилянською, його багаторічна дружба з В. Стефаником, польським поетом В. Орканом, його самовіддана праця над виданням творів І. Котляревського, Марка Вовчка, Ю. Федьковича, Т. Шевченка, ґрунтовні дослідження творчості цих письменників ставлять Б. Лепкого на одне з чільних місць в укра-

¹ Рудницький М. Від Мирного до Хвильового.— С. 277.

інському літературному процесі протягом майже п'яти десятиліть двадцятого століття. Його працям з історії літератури, творчим портретам письменників притаманні ті ж прикмети, що й поетичним та прозовим творам,— любов до предмета, що надає викладу особистісних інтонацій, теплоти, ліричності. Володіючи тонким даром спостереження, Лепкий у спогадах про І. Франка та В. Стефаника передав живі риси цих письменників, інтонації їх голосу, звички, але зі спостережень, побутових деталей виникають надзвичайно влучні характеристики, як-от про стиль Стефаника: «Він брав тему у свою кріпку, як казав, хлопську жменю і витискав з неї всю воду. До останньої краплини. Лишався сам «мнекуш». З того м'якуша він своїми жилавими пальцями формував постаті людські з таким виразом трагічного терпіння, що нагодувалася група Лаокоона»¹.

Багато зробив Б. Лепкий для ознайомлення зарубіжного читача з українською літературою. Він видає книги українських письменників (Т. Шевченка, Ю. Федьковича, І. Франка, М. Коцюбинського) польською та німецькою мовами, оглядає новинки української літератури та суспільно-культурні події у польській пресі, виступає з численними доповідями.

Його переклад «Слова о полку Ігоревім» польською мовою високо оцінив І. Франко. Прагнення Б. Лепкого донести до іншомовного читача кращі твори рідної культури йшло поруч із перекладанням творів класиків світової літератури — Гейне, Лермонтова, Конопницької, Шеллі, Короленка — рідною.

Нашого читача ще чекає ознайомлення з творчістю Богдана Лепкого в повному її обсязі, нашу літературознавчу науку — осмислення його багатогранної творчості на тлі літературного процесу його епохи, сповненої складних історичних про-

¹ Лепкий Б. Три портрети.— Львів, 1936.— С. 99.

цесів і важких випробувань. Починав він у кінці ХІХ століття, під опікою І. Франка, а в надвечірню годину його привітав молодий Б.-І. Антонич віршем, що закінчується рядками:

Похилився поет над минулим,
доторкнувся до споминів струн.
Аж раптово над ним промайнуло
старосвітське: «Не весь я умру».

Ці слова можна повторити й сьогодні, коли творчість Богдана Лепкого знову приходить до нас.

Микола ІЛЬНИЦЬКИЙ

ЛІРИКА

До пісні

ЗАСПІВ

Колисав мою колиску
Вітер рідного Поділля
І зливав на сонні вії
Степового запах зілля.

Колисав мою колиску
Звук підгірської трембіти,
Що від неї зорі меркнуть
І росою плачуть квіти.

Колисав мою колиску
Голос недалеких дзвонів,
І веселий спів весільний,
І сумний плач похоронів.

Колисав мою колиску
Крик неволеного люду
І — так в серце вколисався,
Що до смерті не забуду.

1901

СЕРЦЯ МОГО БІЛЬ

Серця мого біль,
Співів моїх жаль —
Вітер рідних піль,
Плескіт рідних фаль.

Вітер рідних піль,
Степових могил,
Що, хоч родить біль,
Не вбиває сил.

Не вбиває сил,
Хоч болить душа,
Не торощить крил,
Не гасить огня

Так — нім вдарить грім,
Нім прорвесь ріка,
Нім зваліться дім —
Стугонить земля.

Так — зак' бурі рев
Понесесь на ліс,
Лист летить з дерев,
З дубів і беріз.

Лист з дерев паде,
І тремтить трава.
В хмарі грім гуде —
Тож дрижить душа!

1901

МОЛОДІ ПІСНІ

Молоді пісні,
Молодечий жар
Я несу тобі
Як сердечний дар.

Я несу тобі,
Матінко моя,
Часточку душі,
Частку свого «я».

Батьком тих пісень —
Безвідрадний сум,
Безутішний день,
Невмолимий глум.

Матір'ю — туга.
А кумою — злість
І тота жура,
Що гризе і їсть.

Що гризе і їсть
Втіху і любов —
От який то гість
До тебе прийшов!

От який то гість
До тебе прийшов —
Кості твої — кість,
Крові твої — кров!

1901

ПОЕЗІЯ

I

Поезія, друже, всюди є —
І в людях, і в природі,
І, поки чоловік жиє,
Її умерти годі.

Вона сміється на устах
Маленької дитини,
Вона летить до нас у снах,
Як вітер з верховини.

Вона нам працю солодить,
Співає при роботі,
Алмазом ясним мерехтить
В кривавім людськiм поті.

Вона у бурі, в реві фаль,
В збіжжях-ланах на полю,
Вона і там, де гостра сталь
Мигтить, б'ючись за волю.

Вона в дощі, в снігу, в імлі,
В курнім осіннім димі —
Найменше ж, друже, єсть її
В химернім ритмі й римі.

II

Коли тобі говорять,
Що хоч і не найгірші
Поезії ти пишеш,
Так все ж вони — лиш вірші;

Що в віршах твоїх годі
Стрінути щось нового
І що таких поетів,
Як ти, на світі много;

Коли тобі говорять,
Не слухай того, брате,
А критикові свому
Ти можеш так сказати:

Думаю — добре б було,
Добродію учений,
Коли би ви весною
Пішли у гай зелений

Й послухали, як вітер
З листками розмовляє,
Як пахнуть свіжі квіти,
Як соловій співає;

Як в лузі на калині
Кує зозуля сива,
Як хмара по блакиті
Мандрує білогрива;

Як буря табунами
Гуляє по долині,
Як дзвонять на тривогу
Дзвіночки темно-сині;

Й поглянули, як з глуші,
З веселкою на скрані,
Стрійна в імлу перлисту
Виходить казка-пані;

Вам двадцять літ минуло,
І бачили ви много,
А глядите — неначе
На щось зовсім нового.

Бо квіти, птахи, хмари —
Одна краса, та й годі!
Лиш фялків не садить ви
З цибулею в городі.

.....

Поезія правдива
Цвіте в душі, як вєсна,
Й таємно творить дива,
Задумана, чудесна.

О ПІСНЕ...

О пісне, яка ти прекрасна,
Коли з океану душі
З'явишся нараз, світла, ясна,
На розкіш, на втіху мені!

Хотів би тебе я дістати
З тих темних, таємних глибин,
В слова, ніби в шати, прибрати,
Щоб сяла, немов херувим.

Так годі! Я чую, я знаю,
Що первісну твою красу
Тоді, як тебе убираю
В слова,— в домовину кладу.

ДО НАРОДНОЇ ПІСНІ

О пісне народна! Одна ти мене,
Лиш одна ти мене не кидаєш.
І куди тільки доля мене не жене —
Ти за мною, як пташка, літаєш.

У далекому краю, в чужій стороні,
В час безмовного сірого суму
Про степи і могили співаєш мені,
Як український степ, довгу думу.

Ти говориш: минули козацькі часи,
Не минулась козацькая слава.
Тож кріпись, не хияй до землі голови,
Твоя радість — се народна справа.

То лучається знов, що зневіра їдка,
Жаль до рідного свого народу
На хвилину до серця крадєсь, як змія
Між квітучі грядки огороду.

Ти, як ангел, до мене в ту хвилю ідеш,
Як той ангел, наставник-хранитель,
І, як вітку оливну, так звуки несеш,
Щоби мир ними тихий творити.

О пісне моя! Що найкращого є
В душі-мислі народу могого,
В твоїх звуках, як в арфі безсмертній,
жиє,

Воскресіння чекаючи свого.

Чекаючи хвилі, як з людських грудей
Понесешся велика, свобідна,
На життя і на смерть попроведиш людей,
У життю і у смерті — все гідна.

*

О пісне народна! Одна ти мене,
Лиш одна ти мене не кидаєш.
І куди тільки доля мене не жене —
Ти за мною, як пташка, літаєш.

* * *

Ні! Я не лізу на котурни,
На пальцях в небо не здіймаюсь,
Не роблю з свого серця урни,
Огнем бенгальським не займаюсь.

Я не дивлюсь на світ звисока,
Брудною не горджу товпою,
Закутаний у плащ пророка
Не ходжу стежкою крутою.

А йду у світ з бажанням волі,
З любов'ю ясного простору,
Я чую радість, чую болі,
Я розумію душу хвору.

Моя ж душа — як струна тая,
Багата на всілякі тони,
На ній і коломийка грає,
І похоронні дзвонять дзвони.

Мені байдужні всі правіла,
Всі штучні строфи, ритми, рими,
Всі поетичні мотовила,
Покриті пасмами скрутними.

Я пішу те, що чую, бачу,
Що в серце або в мозок впало,
Часом сміюсь, часом заплачу,
Сміху немого, сліз — немало.

Напишу — от і легше стане,
Немов тягар скотився з груди:
А як що вдасться непогане,
То прочитайте, добрі люди!

Над рікою

* * *

Одинокий сиджу над рікою,
Одинокий з думками, з журбою.

Вечоріє. За горами гасне,
Як небесна ватра, сонце ясне.

Від лісів холодний вітер віє,
Шуварі гне і квітки леліє.

Над селом, між горами, в долині
Висять мряки легкі, сіро-сині.

З коминів до неба дим снується —
Образ меркне, дійсність наче сниться.

Лиш ріка заодно грає, грає,
Щось в ній буриться, щось в ній зітхає.

«Гей, ріко! Однакі наші шуми:
В тобі хвилі грають, в мені — думи.

Берег взяв тебе в свої окупи,
А мене — життя важкі умови.

В нас обох і броди, і безодні,
І обоє спінитись не годні.

Лиш ідемо крізь гори і бори
У невідоме нам Чорне море».

* * *

Над полем зимний вітер віє
і листям гонить,
Село у мряці ледве мріє:
ген дзвонять дзвони.

Далекі, тихі, легкі звуки
пливуть світами,
Немов калатання розпуки
до щастя брами.

* * *

З кадилиць срібних дим снується
І гине в облаках склепінь.
В монастирі вечірній спів кінчиться,
Гасять свічки, ідуть. Якась черниця
Під образом клячить, мов тінь.

Сама-одна, посеред стін святині,
Не молиться, в іконі топить зір.
А на іконі трави, квіти сині,
І мати божа клякла при дитині —
Здалека видно пасмо гір.

А на іконі небо, сонце сяє,
Метелики літають на квітках,
В дospelім житі коник польний грає,
Пречиста мати сина вповиває
І поцілуй складає на устах.

Воно ж таке маленьке — а сміється!
До мами білі руки простягло...
Посеред зимних стін клячить черниця,
Вдивилася в ікону — щось їй сниться —
Де? І коли воно було?

* * *

Весна до нас рік-річно повертає,
Рік-річно кожне дерево цвіте.
Та серце людське раз лиш процвітає:
Коли настане верем'я святе.

Скажіть, чому весну ту самотню
Колотять бурі, сльоти і гради,
Лишаючи брудну гнилу посоку
Там, де повинні би квіти рости?

Скажіть, чому усякий з нас безбожно
Весну любові від душі жене?
Настане осінь, і він жде тривожно
Її і кличе. Та вона не йде.

І лиш часом здається, ніби чує
Її святий, незримий, легкий хід.
Глядить в вікно — а там зима лютує,
Ревуть вітри, на ріках мерзне лід.

* * *

Цить! То не хвиля шумить,
Не ріка котить срібні хрустали.
То невпинно пливуть
У невідому путь
Людські сльози, терпіння, печалі.

* * *

День йде по ночі, а осінь по літі,
І переміні тій кінця немає.
В кожній хвилині хтось родиться в світі,
В кожній хвилині хтось в світі конає.

В тій хаті чути перший плач дитини,
Там перед смертю старець клене долю.
Так вічно, вічно. Й нема ні хвилини,
Щоби на світі цім не було болю.

.....

А ріка заодно грає-грає,
Щось в ній буриться, щось в ній зітхає.

.....

* * *

Намалюй мені, друже, картину,
Щоб я мав який спомин по тобі,
Намалюй мені гріб, а на гробі
Білий хрест і червону калину.

Або ні! Намалюй мені, брате,
Наддністрянську, підгірську долину,
І вечірню спокійну годину,
Синю-синю, задуману дуже.

А долиною яр нехай в'ється,
Глибочезний, скалистий, бездонний,
А яром най потік невгомний
По камінню шумить, ніби злиться.

Намалюй над ярбм тим тернину,
Будяки, і кропиву, і глоги,
Поміж ними пусти дві дороги —
Одну вгору, а другу — в долину.

По одній най вона іде, друже,
А по другій його пусти, брате.
Перед ними ні лісу, ні хати,
А між ними яр глибокий дуже.

Так ідуть вони мовчки в долину —
Докоला спокій, наче в гробі...
Намалюй мені, друже, картину,
Щоб я мав який спомин по тобі.

* * *

Вечірній дзвін, вечірній дзвін
Лунає за горою.
Добру поклін, а злу — проклін,
І вічний мир — з собою.

Ось день минув, мов і не був,
Йде нічка, час спокою.
Що ти почув, що перебув,—
Не забереш з собою.

Хаос вражінь, втіх і терпінь,
Танок сміху й ридання
Від поколінь до поколінь
Йде в парі існування.

Твоє життя, твоє буття —
Один звук в цьому хорі;
І ти, і я розвіємся
В бездоннім вічнім морі.

Дивний танок, грізний танок
 Страшна музика грає.
Плетім вінок! Ще крок, ще скок,
 І — вічність нас чекає.

Плетім вінок, плетім вінок
 З хвилин-перлин блискучих,
Щоб не замовк життя танок
 Для поколінь грядучих.

Ще крок, ще мент, і сміх, й лемент,
 А там — лиш знак питання.
Життя момент — малий фрагмент
 В поемі існування.

*

Вечірній дзвін, вечірній дзвін
 Лунає за горою.
Добру проклін, а злу — проклін,
 І вічний мир — з собою.

* * *

Світів бездонні океани,
Життя незглиблений Мальштром!
Від Прометея до Нірвани —
Які великі ви, титани!
Який нужденний я атом.

А прецінь глобів метеліця,
Світів відвічна метушня,
І смерті ніч, й життя зірниця —
Усе в моїй душі міститься.
Який, який великий я!..

В Розтоках

НАШІ ГОРИ

Гей, чудові наші гори!
Гей, чудова сторона!
Відживає серце хворе,
Обновляється душа.

І як ті вірли крилаті,
Так думки вгору летять.
В голові, як діти в хаті,
Вдержатися не хотять.

Лиш женуть все вище, вище,
На верхи і на шпилі,
Де чимраз до неба ближче,
Чимраз даліше до землі!

НІЧ НАД ЧЕРЕМОШЕМ

Висока сіра скеля,
Така стара, як світ,
Під нею зимна хвиля
Сполокує граніт.

Над нею небо синє,
Отари білих хмар,
І місяць небом лине,
І ніч — як чарів цар.

Часом сова озветься,
Як грішника душа,
Та з неба відорветься
І полетить зізда.

Часом лилик стрілою
Перешибне воздұх
Й, окутаний імлою,
Щезає, наче дух.

Часом сопілка в горах
Заплаче, зақвилить,
А Черемош на зворах
Шумить, шумить, шумить...

ПОЛУДНЕ В ГОРАХ

Як тут чудово!.. В яр глибокий
Падуть дзвінки, скляні потоки,
Як хрусталеві сльози гір,
Їх вічні невгамовні тони,
Немов жалі, немов прокльони,
Летять каскадами в простір.

А над потоками ялиці
Зітхають віддихом живиці,
І холодом холодять груди,
І на твої безсонні вії
Стрясають сні, зсилають мрії
І гомонять: «Засни! Забудь!» .

Довкола тебе — гори, гори!
А над тобою: небо-море
І сонця животворний жар,
А над рікою мли гуляють,
З вітрами тихо розмовляють
І криються в холодний яр.

А долом трави, долом квіти,
А в полонинах звук трембіти,
Овець дзвіночки голосні,—
Над тим усім задума ходить
І за собою тугу водить,
Зітхання, спомини, пісні.

ДО ЧЕРЕМОША

Черемоше, брате мій,
Прискори бігу!
На хребет холодний твій
Я пускаю як стій
Сплав важкий — тугу!
Сплав важкий — тугу...

Гей, тяжка, тяжка вона,
Як цілі ліси!
Де бездонна глибина,
Де підводна скала,—
Там її неси!
Там її неси...

НА ЛОДЦІ

Пливи, моя лодко, по хвилі
В спокійну вечірню годину!
Вже мли, ніби сні легкокрилі,
Снуються й лягають на скелі,—
Неси мене, лодко, в даль синю!

Он, видиш, як гори дрімають,
А хмари, а мряки, як думи,
Від гаю до гаю літають,
І шепчуть їм щось і співають
Високих ялиць сумні шуми.

Чому ж би й мені, моя лодко,
Не мож на хвилину заснути
І спати спокійно-солодко?
Чому ж би й мені, моя лодко,
Не вільно життя позабути?

ГІРСЬКИЙ СТАВ

Я знаю став один бездонний
В гірській закутині глухій,
Дрімливий, тихий, вічно сонний,
Мов потонулий у нічній
Симфонї,— знаю став бездонний.

Кругом його високі скелі,
Покриті мхами, ялівцем,
Мов з криці викуті й застигли.
Між ними місяць йде хильцем
Купатися в холодній хвилі.

І видно в північну годину,
Як по воді він тче мережку
І як крізь хвилю темно-синю
Сріблито-склисту стелить стежку
На землю з неба, з хмар в долину.

А тихо тут і так спокійно,
Як у душі, що збулась горя.
Лиш мрії-сни літають рійно,
І з-поза скель порання зоря
Встає таємно, боговійно.

ялиця

Гей, ялице стара,
Розкажи ти мені,
Як жилося тобі
На високій горі?

Як шуміли кругом
Безконечні ліси,
Як бездомні вітри
Понад ними ішли?

Як тинявся медвідь,
Дикий пан диких гір,
І як ніччю до зір
Сповідавсь темний бір?

Як ревів Черемош,
Як шумів синій Прут,
Як жилось людям тут
На свободі, без пут?

Розкажи ти мені
Про минулі часи,
І чар сили, краси
Обнови, воскреси!

ЛОВИ

Бий, лови, держи медведя!
Клич людей, подай рушницю!
У сараки дедя Федя
З колешні пірвав телицю!

Гонять газди з палицями,
Гомін горами лунає,
А медвідь заліз до ями,
Поснідав і спочиває.

Гей, медведю! Що ж ти вдіяв?
Глянь, надходить передновок,
Це ж для Федя вся надія,
Весь маєток, весь приховок.

Чим він діти нагодує,
Як минеться бульб остаток?
Що буде, як зафантує
Секвестратор за податок?

Тьфу! Встидайся! Гріх великий!
Досить хлопа кривдять люди,
То хоч ти, мій вуйку дикий,
Міг би серце мати в грудях!

ТАКА ЧУДОВА НІЧКА

Така чудова нічка,
Неначе сон о раю.
Чи єсть що краще в світі —
Єй-богу, я не знаю!

Хотілось би вселенну
До серця пригорнути,
Що гарне — пам'ятати,
А що лихе — забути.

Й кричати: зупиніться
Часу бездонні ріки!..
Ах, гори! Хоч присніться,
Коли засну навіки.

ХРЕСТ НА КРУЧІ

«Гей, керманичу! Чи бачиш
Той похилий хрест на кручі
І тоті над ним берези,
Трепетливі і плакучі?

Глянь! Шовкові довгі коси
З волею вітрів пустили,
Як сестриці-жалібниці,
Що за братом голосили.

А над ними хмари гонять
І буйний орел літає —
Розповідж мені, легіню,
Хто в тім гробі спочиває?

Чи який стрілець завзятий,
Що пустився за сарно́ю
І упав, ранений громом,
Ніби мстивою стрілою?

Чи дівчина, що вертала
Від ворожки з ліком-зіллям
І найшла у Черемоші
І розраду, і весілля?

Чи співак, що світом блудить
І на кобзі сумно грає?
Розповідж мені, легію,
Хто так гарно спочиває?»

«Ні стрілець, мій чемний пане,
Ні закохана дівчина,
Ні співак, що світом блудить
І від пісні марно гине,—

А лежить тут Гринь, мій родич,
Що дарабами теж правив.
Тут, в тім місці, на гілляці
Сам себе життя позбавив.

Орендар його опутав,
Обдурив, як ту дитину,
І по п'яному взяв в його
Полонину і маржину.

І ходив відтак покійний
До адвоката, до суду,
Свого права доходив він,
Не дійшов: нема для люду!

Та тоді, мій чемний пане,
Гриня щось аж тут загнало
І до цеї он берези
На гілляку прив'язало...

Та й таке-то! На перині
Рендар кості вигріває,
А наш Гринь небесним плаєм
В бога вівці завертає».

ДО ОДИНОКОЇ ЯЛИЦІ

I

Громом розбита ялице,
Ген на верху, одинока,
Рідна моя ти сестрице,
Горда й висока!

Скільки пісень ти навчила
Птахів весною в розмаю!
Птахам цим вирости крила,
Світом буяють.

Ти ж осталася самотня,
З лоном, розбитим від грому...
Близька ти, сестро скорботна,
Серцю мойому.

II

Громом розбита ялице,
Ген на верху, одинока!
Рідна моя ти сестрице,
Горда й висока!

Скільки казок ти сказала
Квітам, що цвіли при тобі,
Нині самотньою стала
В тихій жалобі.

Квіти на сонці зів'яли,
Трави вода замулила.
Вколо каміння і скали,
Пустка, могила...

ЯК ШУМНО ХВИЛЯ ГРАЄ

Як шумно хвиля грає,
Як бистро в діл біжить!
Весельце хвилю крає,
А плесо мерехтить,
як жемчуг.

Весельце хвилю крає,
З човна несеться спів,
По берегах лунає
Мелодія без слів —
на весь луг.

«Керманичу, собою!
Звідкіля ти і хто?»
«Я,— каже,— сум, син болю,
Я знав тебе давно,
я твій друг».

Як шумно хвиля грає,
Як бистро в діл біжить!
Усе, що є,— минає,
Міниться, мерехтить,
як жемчуг.

Лиш смуток не минає
І не вмирає сум.
Над світом так літає,
Як над рікою шум,
 смутку дух.

НА НЕБІ СОНЦЕ ГАСНЕ

І

На небі сонце гасне
В вечірній синій млі,
Останнє сяйво ясне
Кидає на шпилі.

Горять шпилі огнями,
Мов царський діадем,
Аж зорі над верхами
Займаються огнем.

Горять вечірні зорі,
І місяць вирина,
Розкішно, пишно вгорі,
А долом — тишина.

А долом мряки сині,
Неначе море там,
Над морем у долині
Стоїть казочний храм.

З порфірів має стіни,
І вежі золоті,
І хрусталеві сіни,
І сходи — крем'яні.

Той храм — це хата твоя
Над берегом ріки.
Цвітуть в городі тоя
Й любимене — квітки.

II

На небі сонце гасне,
На землю нічка йде,
Зоряне небо ясне
По небесах жене.

Ідуть зірки юрбою,
А місяць серед них —
Як той вівчар з пугою
Серед овець дрібних.

«Пасіться, зорі-вівці,
Нім стане ясний день,
А вітер на соплці
Заграє вам пісень.

Гей, вітре, ти, вітрило!
Не заводи, співай,
Щоби їм було мило
Іти на неба плай!»

Горять на небі зорі,
Від поля, від лісів
Несеться у просторі
Поезія світів.

III

Студена хвиля плеще
Об круті береги,
І очерет шелеще,
А хвиля плеще, плеще
І б'ється без ваги
Об камінь.

На хвилі місяць грає
Симфонію без слів.
З хвиль кучері спітає,
Жемчуг переливає,
Симфонію без слів

Співає:

«Чарівна ніч, чарівна!
Над річечку ходім.
Ти будеш, як царівна,
Русалкам водним рівна,
Ріка буде наш дім,
Ходімо!»

І ми пішли

І ми пішли. Пішли над тую річку,
Що звесь чуттям, коханням і тугою.
І ми пішли в осінню тиху нічку
Ген від людей і потонули там
на саме дно.

Й побачили ці пишні диво-квіти,
Яких не бачити нікому на землі,
І радувались ними, тішились, як діти,
І гралась в піжмурки у млі
із жемчугів.

Пощо ж ви в річку невід запустили,
Пощо на світ з глибин добули нас?
Щоби жили ми з вами і тужили,
Чекаючи, пок' не наспіє час
зійти углиб?

1908

ПОРАДЬ МЕНІ

Порадь мені, Черемоше,
Порадь мені, брате,
Куди мені тої долі
У світі шукати?

Отут вона, як квітонька,
До схід сонця цвіла,
Отут вона до місяця
Зі мною ходила.

Отут вона, як овечки,
Думки мої пасла,
Отут вона зійшла мені,
Отут і погасла.

А я ходжу та й не знаю,
Де її шукати,
Чи у гаю, у розмаю,
Чи в плесі на гаті?

Ой не в гаю, не в розмаю,
Не в гаю, небоже,
Бо до цього гаю плаї
Заросли давно вже.

По тім боці при потоці,
В багацьких хоромах,
Лежить твоя доля, хлопче,
Ніби в себе дома.

Лежить вона така бліда,
Така сумна дуже,
А там тесля молоденький
Білий човник струже.

Білий човник із кедрини,
Весельце з калини —
Такий човник, мій голубе,
Аж на той світ лине.

НА СКЛОНІ ГІР

На склоні гір, де чорний бір
Думає тиху думу,
Стоїть сосна, сама одна —
Символ мого суму.

Вітай, сосно! Так, як давно,
Для себе будьмо щирі.
Шуми мені свої пісні
В вечірнім тихомиррі.

А я тобі свої жалі
По щирості розкажу,
Чей, смутком тим важким-важким
Тебе я не зневажу.

Твій тихий шум, мій вічний сум
Нехай водно зіллються
І хай разом вечірнім сном
В простори понесуться.

БУВАЙТЕ ЗДОРОВІ!

Бувайте здорові,
Гори барвінкові,
Бо вже мої коні,
Коники вороні
До дороги чекають готові.

Бувайте здорові,
Квітки у діброві,
Ви, дебрі і скелі,
І ви, серцю милі,
Серед скель тих вечірні розмови.

Така моя доля,
Така долі воля,
Усе, що кохаю,
Навіки лишаю,
Гей-гоя, мої коні! Гей-гоя!

ГОРИ МОЇ, ГОРИ

Гори мої, гори,
Зелений розмаю,
Хоч вже стільки літ минуло,
Я про вас гадаю.

Бачу кожную стежку,
Чую кожную річку,
Не одну я про вас, гори,
Передумав нічку.

Не одну я нічку
З собою балакав,
Коли б не цей сивий волос,
То, може б, і плакав.

Коли б не цей волос,
Горем побілілий,
Може б, до вас мої мислі
Пташкою летіли.

Пташкою летіли,
Хмарою упали,
Там, де наші серця райським
Квітом процвітали.

1919

Осінь

ОСТАННІЙ ПТАХ В ВИРІЙ ЛЕТИТЬ

Останній птах в вирій летить,
Остання квітка в'яне,
Листками вітер шелестить,
Немов говорить: цить, ах, цить!
Тепер спокій настане.

Що процвітало навесні,
Гарячим літом спіло,
Шукало прожитку собі,—
Те восени у боротьбі
Із смертю змарніло.

З краси й приман обдертий цвіт
Конає на болоні...
Такий-то вже цей божий світ!
На все, що лиш дійде до літ,
Смерть покладе долоні.

ВІДЧИНИЛИСЯ НЕБЕСНІ ШЛЮЗИ

Відчинилися небесні шлюзи,
День і ніч дрібонький дощ паде.
Жде листок останній на галузі,
Поки вітер його відорве.

Жде листок останній і з тривоги
Безнастанно на вітці тремтить...
Ах, невже ж і ти, листочку вбогий,
Й ти також бажаєш вічно жити?

В'ЯНУТЬ КВІТИ

В'януть квіти, листя рідне,
Небо меркне, половіє,
Як зіниця, що поблідне,
Нім замре і скам'яніє.

Поле в млі, як в домовині
Під покривалом небожчик.
Смерк лягає по долині,
З неба накрапає дощик.

На розпутті хрест дримає,
На хресті ворона криче,
Осінь стернями блукає
І за літом гірко плаче.

Жаль їй квітів, що зв'ялила,
Жаль землі, що в смутку ние,—
Білі руки заломила,
Понад полем йде і виє.

МИНУЛО ЛІТО

Минуло літо. На стерні
Полукіпки дримають,
А доокола них плуги
Вже ниву підкидають.

На небі хмари. З-поза хмар
Каправе сонце світить,
Ненагодований товар
Женуть з пасовиськ діти.

Спокій довкола. Лиш плуги
Всю землю крають, крають,
Зів'ялі трави і квітки
Під скибами ховають.

Лягають трави. Шелестить
Пожовкла бадиллина.
А понад скибами летить
Сріблиста павутина.

Отак і молодість моя
В літах, як в скибах, гине,
Лиш спомини лишаються,
Як пасма павутини.

ГЛУХА І ЗИМНА ОСІНЬ

Глуха і зимна осінь. Небо хмари вкрили,
Як олово, такі важкі і сірі.
Стоять поля німі, немов могили,
Над ними вітер грає, як на лірі.
Та щось сумні-сумні ці співи-звуки,
Як відгомін глухий страждання і розпуки.

Так — чую я цей спів! І чую, й розумію.
Недаром же такий сумний він і жалібний,
Недаром у душі вбиває всю надію
І серце аж до сліз зворушити спосібний.
Таж він біжить слідами крові й муки,
Тому такі сумні його й розбільні звуки.

ЛИСТКАМИ ВІТЕР КОТИТЬ

Листками вітер котить
І кидає в болото;
Стежками попід гаєм
Бездомний сум блукає.

Обходить перелоги,
Рахує панські стоги,
Обходить хлопські ниви
І плаче, нещасливий.

Там лан — як полонина,
Там стерні — як щетина,
Там скирти — наче вежі,
А тут лиш межі, межі.

Там збіжжя — гей те злото,
А тут саме болото,
І кров, і поту ріки —
І так навіки-віки!

Високо понад гаєм
Буйний орел літає,
Голодний зайчик скаче —
Над полем смуток плаче.

ОСІННЯ НІЧ НА СЕЛІ

Малюнок

Надбігла хмара чорна і закрила
Останній клопоть неба. Ніч і тьма,
Як птиця хижа, чорнокрила,
На землю каменем лягла.

І не доглянеш, де хлів, а де хата,
Де річка в'ється, де чорніє млин,
Де хрест стоїть, а де верба крислата,
Утомлена, схилилася на тин.

І не доглянеш, де багач, де бідний,
Де пан, а де комірниця-вдова.
У корчмі каганець погас послідний,
І почалося володіння сна.

Під шпихліром громадським, на колоді,
Вартівники святого сонця ждуть,
Розмовою полошать сон. Та — годі!
Скотилися на землю і хропуть.

Заснуло все. Часом лиш пес завие,
Або сова зловіщо заскиглить.
Осінній дощ на церкві баню мие,
І хрест на цвинтарі скрипить.

ГОСТИНА

Глибоким тихим вснуло сном
Усе кругом,
Лиш вітер виє під вікном
Сумний псалом.

Крізь шиби невиразно чуть
То там, то тут,
Як краплі дощові падуть,
Важкі, мов ртуть.

І в двері чутно легкий стук:
Стук-стук, стук-стук!..
Таємний, добре знаний звук
Незримих рук.

«Хто йде?» — питаюсь, мов зі сна.
«То я, то я,
Твоя товаришка давна́,
Нудьга, нудьга».

НЕ ЛЮБЛЮ ОСІННЬОЇ НОЧІ

Не люблю осінньої ночі!
Той вітер, як ворон крилатий,
Літає, товчеться до хати,
Мов плаче чогось, чогось хоче —
Не люблю осінньої ночі!

Не люблю осінньої ночі.
Дощ лється струйками по стрісі,
Шушукають ворони в лісі,
І привиди лізуть на очі —
Не люблю осінньої ночі!

Не люблю осінньої ночі.
Вилазить з-над ставу, з тростини
Топельниця. Йде до дитини,
Бо змерзло і їстоньки хоче —
Не люблю осінньої ночі!

Не люблю осінньої ночі.
За милим дівчина шаліє,
А люди глузують: «Повіє!
Покинув, пішов світ за очі!»
Не люблю осінньої ночі.

Не хочу осінньої ночі!
В городі цвітуть білі квіти,
Як в хаті безсонячній діти,
А доля ті квіти толочить —
Не хочу осінньої ночі.

Не хочу осінньої ночі.
Лишилась самотня пташина
І знає, що з зимна загине,
Тож сумно крильцями тріпоче —
Не хочу осінньої ночі!

Не хочу осінньої ночі...
Дощ ллється струйками по стрісі,
Пугутькають сови у лісі,
І привиди лізуть на очі —
Не хочу осінньої ночі!

Краків, 1900

ГІСТЬ

Малюнок

Глухе, бездушне отупіння
Напало землю. Квіти мруть,
Поля байдужно снігу ждуть,
А хмари висять, як каміння.

Часами вітер надбіжить,
Туман стурбує і розвіє.
Село в долині бовваніє
І п'яним сном дрімає-спить.

Погасло світло. Зачинились
На засув двері. Вірні пси
В солому з вухами зарились,
Лиш блуд блукає по межі.

Лиш стежкою попід плотами
Йде голод — сіл щорічний гість.
Держить в руках мужицьку кість
І грізно зиркає очами.

СПОГАД

Сумне осіннє сіре пополудне
Нагадує мені одну хвилину
З давно минулих молодечих літ...

На небі хмари висіли ліниві,
Ліси, повиті тугою, дрімали,
Цвинтар у мряці під горою мрів.

Ми йшли з тобою по ховзькій доріжці,
Що стежкою крутилася вузькою
Між смугами вузьеньких хлопських нив.

Озиме збіжжя з землі прозябало,
Де-не-де поле їжилось стернею,
Незорана чорнілася рілля.

Вітри з-над ставу, з шуварів летіли,
Таємні шуми від лісів стелились,
А з неба смуток на поля спадав.

Ми йшли з тобою. Все даліше і даліше,
Немов нас хто в мандрівку безконечну
З села під ніч на дике поле гнав.

Часом листок зашелестів пожовклий,
Часом над нами гайворон закрював,
По полю слався безконечний сум,

І хоч гадок було у нас чимало,
Хоч наді все любили ми розмову, —
Тепер дібрати не могли ми слів.

Чи скорий хід спирав нам дух у грудях,
Чи, може, вітер розносив по полю
Від уст відорвані, украдені слова?

Досить, що йшли ми поруч себе тихо,
Немов бажали від людей, від світу
І від життя чимскорше утекти.

Та не втекли!.. І нині, що лиш нині
Я дуже добре бачу й розумію
Той мовчазливий наших душ настрій.

Це ми, серця скріпивши самотою
І нинішньої збувшись хвилини,
В будучності побачили себе.

Це ми в тім листю, що з вітрами мчало,
І в квітах тих, що в'янули в безсиллю,
Побачили грядучою судьбу.

І зрозуміли, що крізь поле сіре,
Крізь непроглядні безконечні мряки
В незнану путь прийдешь нам мовчки йти.

ЖУРАВЛІ

Видиш, брате мій,
Товаришу мій,
Відлітають сірим шнурком
Журавлі в вирій.

Чути: кру! кру! кру!
В чужині умру,
Заки море перелечу,
Крилонька зітру.

Мерехтить в очах
Безконечний шлях,
Гине, гине в синіх хмарах
Слід по журавлях.

КОЛИ В САДІ

Коли в саді листок останній зжовкне
І цвіт останній у городі зв'яне,
Коли остання пісня в полі змовкне
І осінь пізня і глуха настане —
Тоді згадаєм все, що було миле
І від життя сховалось до могили,

Тоді згадаєм тії первоквіти,
Що так несміло весну зустрічали,
А ми в саду, як ті невинні діти,
Весело граючись, квітки зривали
І в білу вазу клали їх, як в трумно...
Тоді згадаєм — і буде нам сумно.

Тоді згадаємо кождіське слово,
Що з серця вийшло і в грязюку впало,
І хоч цвіло і пахло так чудово,
І хоч коханням, як росою, сяло,—
Ми попри нього перейшли байдужно,
Тоді згадаєм — і буде нам тужно.

МІЙ ШЛЯХ

Широкий, рівний шлях
В пустий простір біжить,
Тополі по боках,
І вітер в них шумить:
 Шу-гу! Шу-гу!

Мандрую сам. Куди?
Нікого не стріну,
Згубилися сліди
У рідну сторону —
 На все? На все?

Осталися ген там,
Що були дорогі,
Йти музиш сам, ах, сам
Назустріч злій судьбі,—
Вперед, вперед!

Лиш іноді струсне
Тополя листя жмут,
І листя шелесне,
І хрусне зсохлий прут,
І тихо знов...

Вещляр, 1916

ЛИСТКИ ПАДУТЬ

Листки падають; падають зів'ялі, зжовклі
І з шелестом кладуться під ногами.
Якісь пісні, давно-давно замовклі,
Мов привиди, снуються над полями.

Якісь квітки, бліді і недоцвілі,
З-між бур'янів обличчя вихиляють,
Чиїсь слова, забуті, але милі,
Над головою раз у раз літають.

Хто їх казав? Коли і де?.. Весною
Шептали їх уста, нев'ялі рожі.
Невже ж оці слова підуть за мною
По життєвім тернистім роздорожжі?

Невже ж вони літатимуть світами,
Слідів своїх пильнуючи безпечно?..
Нехай летять, най срібними нитками,
Як павутиння, в'ються безконечно.

БАЧИШ?

Бачиш, як листя паде?
Осінь іде.
Чуєш той шелест і шум?
Смертельний сум.
З півночі вітер летить,
квіти в'януть;
Голови хиллять д' землі,
плачуть в імлі.
Плачуть, що сонця нема,
що йде зима.
Плачуть, а листя паде —
осінь іде.

*

Прийде вона і на нас —
всьому свій час.

ЦИТЬ!

Море пожовклого листя,
Повінь зів'ялих квіток.
Бачу — а може, лиш сниться —
Тихий цвинтарний куток.

В мряці сіріє могила,
Хрест на могилі скрипить.
Біля хреста — моя мила
Клякла і молиться. Цить!

ПРИЙДУТЬ ЗАДУШНІ ДНІ

Прийдуть задушні дні. Родичам діти,
Братові сестри і другові друзи
Останні кинуть на могилу квіти,
Як доказ пам'яті, любові й туги.

Настане ніч, й квітки почнуть казати
Мерцям про світ, котрий вони лишили,
І про людей, яких прийшлося пізнати,
Заки їх смерть загнала до могили.

І скорше буде час для них минати
На цій розмові, тихій і сердечній,
І менше скучно буде їм лежати
В цій темряві глибокій, безконечній...

ГУСТА ІМЛА

Густа імла на світ лягла,
Пусті поля встелила.
Цілий простір, з землі до зір,
У море замінила.

Глядиш — дарма! Нічо нема,
Лиш сірі зимні хвилі,
Пожовклий лист, і вітру свист,
І квіти перецвілі.

Сухі вінки, бліді свічки
І похоронні нути;
Цвинтарний дзвін — життю проклін —
Забути! Ах, забути!

Як гураган крізь океан,
Летить до вуха мого:
«Мовчи, терпи, нічо не жди,
Не виглядай нічого!»

СОНЦЕ ГАСНЕ

Сонце гасне. З його ясного ока
По полях широких, по діброві
Струї світла ллються пурпурові,
Як з глибокої рани посока.

Небо млою заходить, дрімає.
Пусто й тихо довкола. Аж з ліса
Вибіг вітер, голодний гуввіса,
До землі припав і кров співає.

Страх пішов полями. Задрижали
Ниви, стернями покриті. А дороги
Піднялися, глянули — і в ноги.
Як шалені гонять й никнуть вдалі.

Даром їх хрести, терпінь символи,
Що стоять самотні над шляхами,
Завертають, кивають руками,—
Не вернуться!.. Чорно, страшно в полі.

Краків, 1907

ПОКРИТА ТРАВОЮ...

Покрита травною висока могила,
На ній я з тобою сидів, моя мила,
Сидів я з тобою нічною добою,
Як місяць срібlistий сходив над горою.

Покрита снігами висока могила,
Дрібними ногами не вибіжиш, мила,
Дрібними ногами від батька, від мами —
Задуло дорогу снігами.

ПЕРШИЙ СНІГ

Тихо, легко і спроквола
Білий сніг паде, як з сита,
Вже ціла земля довкола
Ним прикрита.

Забілілися діброви;
Сосни, берести і дуби
Вже дістали для обнови
Білі чуби.

Порівнялись людські ниви,
Кривди в поділі не слідно,
Всюди тихо, мовчазливо,
Всюди бідно.

І гроби там під горою,
Що їх смерть так пильно риє,
Вітер білою габою
Рівно криє.

Вже, мабуть, і ту дорогу,
Що по ній ми ходим, було,
Снігом занесло, небогу,
І — задуло.

FINALE

Розжалобилася душа
У смутках непомірних,
Що збулась радості життя
І що опущена сама
Йде по полях безмірних.

Йде в пізню осінь. Сніг паде
І в сирій грязі тає.
Ні тут ні там, ніде, ніде,
Ніхто, ніщо її не жде,
Ніхто її не знає.

Довкола неї тишина
Така, що дзвоном дзвонить.
Така бліда, така німа,
Що в ній нічо-нічо нема,
Лиш смуток сльози ронить.

Лиш з тихим шелестом на шлях
Падуть листочки бідні,
Як той знічев'я вбитий птах...
Падуть зовсім, зовсім отак
Надій листки послідні.

Із записної
книжки

МІЙ СПІВ

Дивуєшся, чому мій спів
Не той, що був колись.
Дивися! Сльози ріками
По краю розлились.

Сторощені гаї, ліси,
Замовкли солов'ї,
Змінилися, я знаю це,
І співанки мої.

Не цвісти квітам на снігах,
Коли мороз давить,
Не тішитися й мені в піснях,
Коли душа скимить.

Життя, мов скрипку музикант,
Строїло, все мене,—
Сумний мій спів, товаришу,
Бо все кругом сумне.

ЧОГОСЬ ОЧІ

Чогось очі серед ночі
Ніяк не замкнуться,
Чогось сон прийти не хоче,
Лиш думки снуються.

Ніби тії сиротята,
Ніби ті без роду,
Що не мають мами-тата,
Лиш п'ють гірку воду.

Що не мають тата-мами,
Ні власної хати,
Лиш безлюдними шляхами
Йдуть долі шукати.

Чи та доля лежить п'яна
За семи горами?
Чи на Купала Івана
Зацвіте квітками?

Чи її ще не сіяли
В полі на могилі,
Чи, може, вже розвіяли
Вітри буйнокрилі?

Вітри буйні розвіяли,
Дощі сполоскали,
Не ми її посіяли,
Не ми й позбирали.

В/ещлар/, 1918

КАРТИНКА

В думках не раз мандрую я полями
Доріжкою вузьенькою крутою,
Якою бігав скорими ногами
Дитиною малою.

Кожніську межу знаю, кожную ниву
І полину корч кожний, кожную квітку,
Отут сусіда, там бабуню сиву,
А там стріну сирітку.

Сусід пшеницю жне, стара бабуся
Столітніми руками вибирає
Лен синьоокий, сирота Катруся
Гусей пасе й співає.

Летить сирітська пісня над полями,
Мов восени те павутиння срібне,
А люди чують й кивають руками:
«Комусь й воно потрібне».

Комусь потрібне. Ось бабуся сива
Лен вибрала, в руці держить, думає,
Ніби це їй сирітка нещаслива
Про молодість співає.

Ніби цей спів далекими шляхами
Через ціле життя до гробу в'ється...
Посеред нив беззубими устами
Бабусенька сміється.

СУБОТА. ВЕЧІР

Субота. Вечір. Череди остання
Скотилася з зеленого узгір'я,
Мов з виднокруга сива хмарка рання.
Останній віз доїхав до подвір'я —
Роботі край. Ще тільки дим снується,
Мов жертва Авля, просто аж до неба,
Ще тільки мати в хаті суетиться,
Бо діти й челядь накормити треба.
Ударив дзвін. Поважні, повні звуки
Пливуть і за селом поміж лісами гинуть,
Немов голосять: «Най спочинуть руки,
І душі людські теж най відпочинуть!»
Палахкотять останні блиски сонця,
Немов грізний пожар, далекий дуже,
Горить на церкві хрест, палають
скрізь віконця,
І тільки соловей в гаю щось тужить.
Вже й він замовк.
Казав би ти: природа,
Знесилена роботою важкою,
Зложила руки. На чолі — погода,
Лице утіхи повне і спокою.

ВІЗ ЖИТТЯ

За Пушкіним

.....
Ранком ми до воза сіли,
На вигоду і на все
Забуваємо й без цілі
Гонимо лиш: в'є та в'є!

У полудне — годі, брате!
Нас болять усі кістки,
Треба трохи уважати
На вибої, на горбки.

А під вечір — і привикли.
Віз жене, дрижить земля,
Ми дримаємо і їдем,
А час коней поганя.

Я ВАС ЖАЛУЮ

Я вас жалую, яблуні, груші,
Вас, берези дрижучі, плачливі,
Що на цвинтарі вирости, в глуші,
Гробів сторожі мовчаливі.

В час літнього гарячого жару
Ваше листя тіль, холод кидає,
Та ніхто з благодатного дару
Хісна, ні пожитку не має.

Ні женці, утомившись на ниві,
Не прийдуть в вашу тіль спочивати,
Лиш гроби тут лягли мовчазливі,
Раз лягли і не хочуть вставати.

Ні серна, ані заєць трусливий
Не придуть в вас приюту шукати,
Як на ловах завзятий мисливий
Прожене їх із власної хати.

Не придуть, бо їх гірше жахає,
Чим мисливого певна рушниця:
Той спокій, що над вами витає,
І той черв, що під вами гніздиться.

Я вас жалую, яблуні, груші,
Вас, берези дрижучі, плачливі,
Що на цвинтарі вирости, в глуші,
Гробів сторожі мовчазливі.

Відень, 1892

З ПУШКІНА

Я пережив свої бажання
І мрії пережив свої,
Осталися одні страждання,
Одні в сердечній пустоті.

Від лютих бур лихої долі
Зів'яв цвітучий мій вінець,
Самотній, переночу болі
І жду, коли прийде кінець.

Отак в осінній зимній мряці,
Під бурі рев і вітру свист,
Одніський на пустій гілляці
Тріпочеться останній лист.

Я ЗНАЮ

Я знаю, що нема мені
Між вами місця, браття милі,
В життя бурхливій товкитні,
Як сироти, ідуть пісні,
Застукані, безсилі.

Та ярмарок отсей марний
Колись таки скінчиться.
Настане свято. І давний
Поет, мов сон якийсь смутний,
Колись комусь присниться.

ЖАЛЬ

Як мені вас жаль,
Як жаль,
Листки летючі
В бурі-тучі,
У незнану даль.

Як мені вас жаль,
Як жаль,
Гадки дрімучі,
Як падучі
Роси в море фаль.

Як мені вас жаль,
Як жаль,
Ви сльози жгучі,
Із серця йдучі,
Криваві, як кораль.

Як мені вас жаль,
Як жаль,
Ви душі мручі,
Даремно ждучі
Щастя. Ах, як жаль!

НЕ РАЗ ОБГОРНУТЬ БЕЗТАЛАННУ ДУШУ

Не раз обгорнуть безталанну душу
Незнані смутки сірі і тривога,
Й даремно серце рву і мозок сушу,
Людей питаю і питаю бога:
Куди мій шлях? куди моя дорога?

Куди, куди? Чи там, де людське горе,
Де вічний біль, і плач гіркий, і стони,
І та розпука, як бездонне море,
Що в ній спокійно, безнадійно тоне
Весь біль життя і всі його прокльони?

Чи так, як другі, прислонити очі,
Забити серце і душу в кайдани,
Не дати мислі того, що захоче
Байдужним стати на кров і на рани
І там іти, де щастя жде рум'яне?

.....
Не раз обгорнуть безталанну душу
Незнані смутки сірі і тривога,
Й даремно серце рву і мозок сушу,
Людей питаю і питаю бога:
Куди мій шлях? куди моя дорога?

Бережани, 1894

ВЕЛИКИЙ БАЧУ ТИХИЙ САД

Великий бачу тихий сад,
За ним старі руїни,
Беріз плакучих довгий ряд
Кидає мовчаливі тіні
На бзи, черемхи і жасмини...
Великий бачу тихий сад.

Садом вузька доріжка йде,
На скруті зламана, зігнута,
До замкових руїн веде,
Заросла зелами, забута,
Ногою людською не ткнута...
Садом вузька доріжка йде.

Здалека чути грюкіт фаль,
Грізний, пронизливий, таємний.
В глуху і безконечну даль
Пливуть тоті зловіщі гімни,
Як олово плавке і зимне...
Здалека чути грюкіт фаль.

З чолом, піднесеним до зір,
І з усміхом, що сумно грає,
В очах, задивлених в простір,
Доріжкою звільна ступаєш,
Мов втрати любої шукаєш...
З чолом, піднесеним до зір.

Хиляється додолу квіт,
І невгамовно хвиля грає,
Та, що, лиш раз піде під спід,
Наверх ніколи не вертає.
В корчах щось плаче і зітхає...
Хиляється додолу квіт.

Все даліше, даліше, даліше йдеш,
Землі ногою не торкаєш,
І, наче арфу, так несеш
Проміння місячне — і граєш,
Тугою серце квітам краєш...
І даліше, даліше, даліше йдеш.

З розцвілих і пахучих рож
Душисті капають бальзами,
Летить садом таємна дрож,
І дерева тремтять листками.
Заржавілі втворились брами...
Листки падають з розцвілих рож...

Краків, 1912

СКІЛЬКИ РАЗІВ...

Скільки разів тремтячою рукою
Я до своєї тихої хатчини
Промів дорогу і піском посипав,
Та ще накидав пахучого квіття,
Щоби Гаразд до себе приманити,—
Скільки разів рука якась лукава
Мої ворота терням обтерняла,
Та ще колоду клала на порозі,
І терміття, і гліг і всяку нечисть
Метала щедро на стежку, що вела
До мої хати.

Скільки разів в своєму огороді
Я викохав пахучу білу рожу
І дожидав в тривозі того ранку,
Коли вона розв'ється в квіт чудовий

Та звеселить моє жаждуче око,
А запахом вчарує в'ялі груди,—
Скільки разів душа якась погана
Вдиралася до мого огорода,
І відривала пуплях від галузи,
І безсердечно білий квіт кидала
В брудне болото.

А на леваді в мене, під горою,
Жерéло било, чисте і прозоре,
Як хрусталеве і як лід студене.
Я поглибив його нору підземну,
Прочистив вкола моріг і цямриння
З дощок дубових поставив. Думаю:
Як мило буде води зачерпнути
До збанка в спеку!.. Так що ж?
Серед ночі прийшла туди якась

людина злобна

І в мою чисту кирницю пустила
Змію погану...

Доле! Я в тебе не прошу підмоги,
Ані я в тебе не жebraю ласки,
Не був я твоїм пестієм ніколи,
Ані коханком твоїм я не буду.
Хочеш бороться? Добре! Я готовий!
В борбі упасти навіть — то не сором.
Але на твої хитрощі лукаві,
На підступ твій, що так, як пес
з-за плота

Прохожого ненадійно кусає,
На те, чого не чую і не виджу,—
Не маю ради!

ДИВНИЙ СУМ

Дивний сум і туга
Мою душу пройма
І морочить її без упину,
Ані днини нема,
Ні години нема,
Щоби я з того суму не гинув.

Прийде ніч, як той крук,
Витягає сто рук,
Запускає сто кігтів у душу —
Сіра днина нудна
Добігає кінця,
Я знов ночі боятися мушу.

Львів, 1895

В ГОРОДІ ДУХА

В буйнім городі мого духа
Найкращі квіти повсихали.
Палила їх жара-посуха,
В'ялила студінь, завірюха
І безнастанні сльоти прали.

Тепер там тихо, непривітно,
Стежками вітер походжає,
Город, що цвів так ріжноцвітно,
Тепер так глухо, так самотно
В агонії красок конає.

Сконали ф'ялки і лелії,
Бліді левкої в'януть тоже,
Зелена рута схне, марніє,
Одна лиш рожа паленіє,
Конає — і сконать не може.

ХОДИТЬ ВІТЕР ОЧЕРЕТОМ

Ходить вітер очеретом,
На листку осоки грає,
То на березі присяде,
То на бистру річку впаде,
То зніметься і над гаєм
Полетить вірлиним летом.

А по небі нічка ходить,
Тиха нічка, добра мати,
І запалює угорі
Срібний місяць, ясні зорі,
А щоб краще було спати,
Мрії нам з-над хмар приводить.

«Спіть! — говорить. — Хай вам сниться
День погідний, сонця повний,
Власна хата, рідне поле,
Праця щира, бо на волі,
Світ широкий, правдомовний,
Безоблудний... Най вам сниться!»

ПЕРШИЙ БАЛ

На гостей зала мовчки жде,
Як бойовище жде на битву,
Вже мати донечку веде
І шепче, ідучи, молитву,
А доня, як у бій іде.

Іде, як в бій, а серце в груді,
Як пташечка, тріпочесь, б'є:
«Ах, що то буде, що то буде,
Як перший кадриль не піде?
Що скаже світ, що скажуть люди?»

ЗИМОЮ

На вікнах з'являються квіти,
А всі такі білі та білі,
Морозом листочки їх світять
Бліді і немов скостенілі.

Мабуть, то не квіти, а душі
Тих квітів, що правди не знали,
Що літом всихали від суші,
А в осінь від зима зів'яли.

ЖИТТЯ БУДЕННЕ

Життя буденне, брудно-сіре,
Безбарвні одностайні дни,
Немов прикроєні до міри
І щобиш здіймлені з ваги,—

Таке життя, сльотлива днина
Без блиску сонця — і оце
Душа скучає, мов дитина,
І криє в споминах лице.

ЗГАДКИ З ДИТЯЧИХ РАНИХ ЛІТ

Згадки з дитячих раних літ,
Ах, як ви дорогі мені!
Ви, мов метелики дрібні
В весни погідні ясні дні,
З цвітка літаєте на цвіт.

Згадки з дитячих ранніх літ,
Ах, як ви дорогі мені!
Ви, мов ті квіти чарівні,
Цвітете навіть і тоді,
Коли мороз зморозить світ.

НА НОВИЙ РІК

І знову рік один життя,
Як сон, минув,
І більше вже не буду я
Таким, як був.

І більше вже не вернеться
Ні сміх, ні сум,
Лиш дещо з них обернеться
У постать дум.

І, може, хто, читаючи
Письмо дрібне,
Замислиться й, зітхаючи,
Мене спімне.

БУРЯ

Шаліла буря. Грім за громом
У землю з луском бив з небес,
І, мов відорваний з припону
Якийсь казочний лютий пес
Встікався, зливсь над моїм домом.

А блискавки, неначе змії
Пекельні, вились по землі
І витягали ясні шиї,
В небеснім ковані вогні.
А темрява — хай господь криє!

Здавалося, хвилина суду
Прийшла і наблизився час,
Коли без праці і без труду
Земля і небо, світ і люди
Пропадуть в безвістях нараз.

Та не пропали. Прогриміли
Над світом громи. Перейшла
Весняна буря. Лиш шуміли
Дошу краплини й до вікна,
Як мухи, билися, бриніли.

.....
Отак і молодість минеться,
Як тая буря навесні.
Погаснуть очі, карк зігнеться
І вже не випрямиться, ні!
Огонь погасне й не займеться.

І тільки в північну годину,
Коли тебе покине сон,
З жалем спімнеш минулу днину,
І спомини у ту хвилину
Роєм ударять до вікон.

ТІШСЯ

Тішся цвітом, що розцвівся,
Тішся кожним днем погоди,
Парубком, що залюбився
І, мов королевич, ходить,
Дівчиною, що зарання
Чаром впилася кохання,
Кожним, кожним личком ясным
Радуйся, мов щастям власним.

Наше небо — дощ, морози,
Мало літа, сонця мало,
Зак старі обсохнуть сльози —
Вже нове нещастя впало,
Зак одна біда скінчиться —
Друга край порога в'ється,
Хоч не маєш щастя свого,
Тішся, радуйся з чужого.

Де не глянеш — там і тутки —
Всюди клопіт, всюди смутки;
Доокола, наче море,
Розлилося людське горе,
А на морі шум на хвилі,
Веселіші, ясні хвилі.
Тішся ними! — бо без щастя
Пощо нам життя придасться?!

НЕДІЛЯ. ВЕЧІР

Неділя. Вечір. На горі табór,
Тут Гаєрсберг, а дальше — Обертор.

Старинна башта. Діри для гармат,
Минувшість визирає з-поза грат.

Минувшість — ніби сталевий лицар,
Обличчя з кості, плащ пошитий з хмар.

Стоїть і з-під шолома в діл глядить —
Чи город не заснув, не задрімав на мить.

Ні, не здрімнувся, бо у кожний дім
Війна влучила, ніби з хмари грім.

Тут батька вбила, там синів, а там
Дівча остало в хаті сам на сам.

Від сліз червоні очі, на устах
Повис докір і причаївся страх.

Ніби вернула з поля і з квіток —
На весілля плете собі вінок.
Плете руками білими сама,
Дружок нема, квіток також нема...

Лиш фабрики гудуть — все гу! та гу!
Хіба їх мир спинить в страшнім бігу?

Який це мир? І де він, де той мир?
Минушина стоїть на башті, як упир.

І з-під шолома в город все глядить —
Чи не заснув він, не здрімнув на мить.

Вецлар, 1917

ПІД ВЕЧІР

Не журися, моє серце,
Не журися, бідне,
Що в полудне мерехтіло,
У вечір поблідне.

Що в полудне мерехтіло
В золоті і в пурпурі,
Те нічкою прибереться
В кольори понурі.

І не одно, що манило
Тебе в ясну днину,
Безвартісним покажеться
В вечірню годину.

І будеш ти дивитися
На небо, на зорі,
І будеш ти губитися
В далекім просторі.

І що тебе хвилювало,
Що тебе боліло,
Помалесеньки-помало
Забудеться ціло.

Мовби нараз крил дістало
Й кудись відлетіло
Те, що тебе хвилювало,
Що тебе боліло.

Вещлар, 1919

НЕ ВІДБИРАЙТЕ НАДІЇ

Не відбирайте ви мені надії,
Що прежнє, ніби квітка навесні,
Підніметься з снігу й зазеленіє,—
Не відбирайте мені!

У прежнім стільки гарного, святого
І стільки чарів було і принад,
Що я у храм з намулу життєвого
Перенести б їх рад.

Щоб із майбутнім прежнє так спліталось,
Як тії перші квіти весняні
З останнім листям, що іще осталося
На дубовій гіллі.

Щоби сходяче сонце привітало
Останній блиск вечірніх тихих зір,
Щоби що гарне й добре не пропало,
Ти кріпко вір.

Ти кріпко вір, бо віра чуда діє,
Без неї скрізь пустар і суєта.
Угору дух, хоч серце пада й мліє:
Минуле — річ свята!

О, СТІХИ МОЇ НИЗЬКІ

О, стріхи мої низькі,
О, гори мої сині,
Які ви серцю близькі,
Я чую вас щолиш нині!

Я щолиш нині бачу
В чужім далекім краю,
Коли за вами плачу,
Коли про вас думаю,

Коли чужі добутки
Я з рідним горем мірю,—
А все ж таки і тутки
В будуче наше вірю.

Я вірю, як у Бога,
В відродження країни —
Ще єсть, ще єсть дорога
З упадку і руїни!

Дорога праці, труду,
Братерського єднання,
Щоб на просвіту люду
Йшли наші всі змагання.

Щоби нас єдинила
Любов життя і волі,
Непереборна сила
Дрімає в нашім полі.

Вецлар, 1918

ЯК РАНКОМ НА ВЕСНУ

Як ранком на весну іде в полі
Якийсь вітрець, що будить і кріпить,
Так і на нас повіяв вітер волі,
Бажання обняло нас: «Хочем жить!»

Ми хочем жить, хоч попелом, димами,
Руїною покрився рідний край,
Хоч «вічну» співають вже над нами,
Ми віримо, що йде, що йде наш май.

О, він прийде! Прийде до нас конечно,
Гроби пахучим квіттям прибере,
Ми віримо глибоко й безконечно,
Що правда, і добро, і наш народ не вмере!

Вещлар, 1918

ВЕСНА

Весна, весна!
Листям зелена, квітами рясна,
Усміхнена, весела, голосна.

Кинь тугу, кинь!
Лиши у хаті сірі думи,
А сам, як ці весняні шуми,
Як вітер полем, лיןь,
Ген-ген на неба край,
Ген-ген у тую синь,
Там твоя мрія золота, твій рай!

Що злого перебув — забудь,
Що доброго — згадай,
Благослови, не проклинай,
Веселим будь,
Іде весна, йде май,
Кинь тугу, кинь!

26.II 1919

СЕРЕД НОЧІ

Чого ж ти, серце, хочеш?
Засни, засни!
В бурливій темній ночі
Найкращі сни.

Що блискавка засвітить,
Що вдарить грім,—
Згадаєш жінку, діти,
Свій рідний дім.

Згадаєш прежню долю,
Давнє життя,—
Й будеш ти витись з болю,
Як та змія.

І скажеш: чом ти, боже,
Мене не взяв?
Був би я нині, може,
Тебе не кляв.

Був би я на сумління
Не брав гріха,
Таж люди не з каміння,
Не з порохна!

Таж люди пам'ять мають,
Таж серце в них,
Вони не забувають
Живих й вмерлих.

І ввік їм не забути
Ні кривд, ні ласк.
Мабуть, і в гробі чути
Кайданів брязк.

Як на стіну упаде
Невинна кров,
Біли, не даш їй ради!
Являєсь знов.

А скільки крові тої,
А скільки мук,
І скільки кривди злої
Й злочинних рук!?

І як же тут заснути,
Як прийде ніч?
Прожите й перебуде
Не сходить з віч.

СТАРА ДИТИНА

Стара дитина. Так, стара дитина,
Хоч молодим мені вже ввік не бути.
Життя минуло, мов одна хвилина,
Вечірній дзвін вже за горою чути.

На виднокруг кладуться фіолети
І переходять звільна в пітьму ночі.
Хотілося у хаті день дожити
І в вітчизні на сон стулити очі.

Хотілося,— а тут, а тут, мій боже,
Далекий грім і блискавки блискучі.
Бурхливий ранок був, а вечір тоже,
Мій бій з незвісним на високій кручі.

Вещлар, 26.VII 1919

СКІЛЬКИ СНІВ!

Скільки снів, а де ці сни,
Де ці сподівання?
Всміхається з вишини
Зіронька остання.

І останній мовкне птах,
Квіт останній в'яне,
Незабаром на полях
Тихо й глухо стане.

Тільки іноді в тиші
Десь сова озветься,
Тільки сумно у душі
Спомин відгукнеться.

В/ещлар/, 1919

ТЕРЦИНА

Сніжок паде. Летять листочки білі,
Як у саді пахучий вишні цвіт,
Коли вітрець порушить злегка гілля.

Сніжок паде... Отак з забутих літ
Летять на мене незабуті мрії,
Біленькі-білі, мов лелії цвіт.

Сніжок паде... Немов крізь мряку мріє
Якийсь далекий, гарний, добрий світ,
Де все цвіте, сміється, променіє,—

Це спомини моїх дитячих літ.

ДО РІДНОГО КРАЮ

О мій рідний безталанний краю!
Чи побачу я тебе? Не знаю.

Вечір — зорі — трави — срібні роси.
Де не ступиш — пахнуть сінокоси.

Йдеш, як в казку, й сам ти мов із казки,
Повний туги і щирої ласки.

Повний ласки, що, мов та водиця,
Через край із серця твого ллється.

Сам не знаєш, де ти й звідкіля ти?
Люди — браття, а природа — мати.

О мій рідний безталанний краю!
Чи побачу я тебе? Не знаю...

Вецлар, 1919

ЦИТЬ, СЕРЦЕ!

Цить, серце, цить!
Таж ти кохало,
І раювало, й горювало,
І настраждалося досіть —
Цить, серце, цить!

Весні кінець,
Пшениця спіє,
Зелене жито половіє,
Вже й серп готує пильний жнець —
Весні кінець.

Пора і нам
Зібрати з поля,
Що присудила божа воля,
Як не гуртом, то сам на сам —
Пора і нам!

Весною

* * *

Все, що тільки я чув,
Та сказати не вмів,
Я у тобі відчув,
Я у тобі узрів.

Ти — гармонья красок,
Ти — мелодія слів,
Ти — багатство думок,
Джерело вічних снів.

Ти — криниця тугі,
Що в безмежний простір
До добра і краси
Пориває мій зір.

Ти — підойма стремлінь,
Ти — підмога для сил,
Відпочинок і тінь
Для знеможених крил.

Ти — на вічний мій біль
І отруя і лік,
Ти — нездійснена ціль,
Будь моєю вовік!

СИНІ ОЧІ

Бачу очі твої сині.
Ніби сонце по долині,
Ходять, блудять все по м'ені.

Над чолом моїм витають,
Над повіками блукають,
Мов слідів своїх шукають.

Очі ж ви мої кохані!
Чую дотик ваш на скрані,
Як бальзам на хорій рані.

ТИ ІДЕШ

Ти ідеш. Ти ідеш, за тобою
Мої мислі, як тінь, поступають,
Вони правлять твоєю ходою,
Куди ступиш — твій крок кожний знають.

Ти заснеш. Ти заснеш, над очима
Мої думи літають, як мушка,
І з вечірніми граються снами,
І про мене шепочуть до вухка.

СОЛОВІЮ МАЛИЙ

Соловію малий,
Перестань щебетати!
Бо не годен я в хаті своїй
Від твого співу спати.

Бо твій спів голосний,
Це твоє щебетання
Розбудило минулі часи
І забуте кохання.

От здається мені,
Що літа не минули,
Лиш, втомившись жаром палким,
На хвилину заснули.

І здається мені,
Що, зак' місяць засвітить,
Розцвітуться наново в душі
Любові ярі цвіті.

Зашумить в жилах кров,
Як потоки на весну.
Ах! Бо має правдива любов
Якусь силу чудесну.

Запалають думки,
Мов зірки на блакиті,
І вірлом сизокрилим вони
Понесуться по світі.

А між ними одна,
Мов рання зоря-мрія.
І, як сонце, пречиста, свята,
Розгориться надія.

І не буде мені
На всьому світі впину,
Як наскучить болото землі,
То до неба полину.

А навкучиться рай,
То знов на землю впаду
І до тебе, найкраща, прийду
На вечірню розраду.

Й розкажу я тобі,
Де бував я, що видів,
Що подобав собі, покохав,
А що я зненавидів.

Як взористий килим,
Кину думи під ноги.
І по ньому на стрічу судьбі
Підемо без тривоги.

.....
Соловію малий,
Перестань щебетати!
Бо не можу я в хаті своїй
Від твого співу спати.

МОЛОДІ ЛІТА

Молоді літа,
Калиновий квіт —
Мов одна велика казка
Весь господній світ.

Розцвілись сади,
Розспівалися,
Ніби квіти всі і птахи
Закохалися.

І потоки всі
Розшумілися,
Ніби то й вони за щастям
Розлетілися.

Грає молодість,
Мов у жилах кров,
Розпирає людські груди
Воля і любов...

Гей, цвіли сади,
Розцвіталися!
Та куди ж то тії чари
Заховалися?

Розпливлись вони,
Ніби вітру шум,
Та лишили за собою
Кілька тихих дум.

чи тямиш?

Чи тямиш? Ясний, теплий день,
Шумить в ріці вода,
З блакиту капає огонь
До людського нутра.
Ніде ні хмарки, тишина,
Лиш серце б'є, шумить ріка,—
Чи тямиш?

Чи тямиш? Пара білих рук —
Як пара білих крил,
Рожевих уст солодкий звук,
Волося — шум вітрил.
Крові удар, і серця стук,
І повінь чарів, море мук —
Чи тямиш?

Чи тямиш?.. Ах, минає чар,
І в'яне щастя квіт!
На небі сонця ясний жар,
Горить огнем блакит.
Життя сповняє чарів чар,
Тремтять уста, у жилах жар —
Чи тямиш?

В ОЧАХ ТВОЇХ Я НЕБО БАЧУ

В очах твоїх я небо бачу,
Горять на нім вечірні зорі
І відбивають світло своє
В моїй душі, неначе в морі.

І поки небо тихе, сине,
І поки ясно сяють зорі,—
Блакитом чистим хвиля лине
В глибокім безконечнім морі.

А хай лиш небо хмари вкриють,
І хай погаснуть ясні зорі,—
То враз і води потемніють
В глибокім безконечнім морі.

НЕ ПРИГАДУЙ МЕНІ ТОЇ ХВИЛІ!

Не пригадуй мені тої хвилі,
Хай вона навек буде забута!
Таж вернути її ми не в силі...

Спомин щастя в нещастю — отрута,
Промінь сонця в темниці — меч ясний.
І невольника гірш давлять пута,
Як про волю згадає, нещасний.

ЗАБУТИ — АЛЕ ЯК?

Забути?.. А чому ж являєшся у снах?
Чому живеш в моїй уяві?
І чом тебе одну у мріях і в думках
Так ясно бачу, мов наяві?

Чимало образів час порохом прикрив,
Чимало ран згоїлося в спокою!
Чому ж цей час тебе одної не вповив
Розлуки сірою імлою?

Лиш в міру, як росте між нами той простір.
Що ділить нас, моя ти мила,
Росте уяви міць, душі вірлиний зір,
Туги великі білі крила.

Спинався я колись на гір стрімкі верхи,
Пускався чайкою на море,
До правди ясних брам крізь темні йшов
світи,
За мною, як тінь, ішло горе.

Гадав, що серед скель і серед
морських від,
Посеред чорних хмар і грому,
Забуду я тебе і страчу з ока слід —
Слід від твого дому.

Гірські вітри ревуть, і громи б'ють
і б'ють,
Над хвилями чайка кигоче,
З ярів, з-помежи скель, із блискавиць,
із хвиль
Глядять на мене твої очі.

Бо в міру, як росте між нами той простір,
Що ділить нас, моя ти мила,
Росте уяви міць, душі вірлиний зір
І туги безконечні крила.

НЕ ПРОКЛИНАЙ МЕНЕ!

Не проклинай мене!

Це доля,
Це невмолима, а всесильна сила
Разом злучила нас і розлучила,
Мов два листки під осінь серед поля,
Мов хмари дві, що йдуть небесним плаєм
І, мов вітрила, поруч себе в'ються,
А не стрінуться ввік і не зійдуться,—
Не проклинай мене!..

Невже ж ми знаєм

Сліпій судьбі невидимі закони?

Невже ж на що здадуться ці прокльони?

Невже ж ми маємо свобідну вольну волю?

Невже ж я не терплю разом з тобою?

Не проклинай!..

Йдім в сумерки вечірні,

Любов'ю рідні, а тугою вірні,

Далекі ніби, та все ж таки близькі,

І зависокі радше, чим занизькі.

Ідімо й око звертаймо слезаве

В безмежну, вічну країну уяви,

Якої світ не вспів ще споганити,

Наперекір судьбі будем разом в ній жити.

Мов ті вечірні променисті зорі,

Мов хвилі дві в бездоннім вольнім морі,

В гармонії світів дві рівнозвучні нути —

Нам треба, треба поруч себе бути!

ЗЕЛЕНИЙ ЗЕЛЕМІНЬ

Зелений Зелемінь
Ховаєсь в хмарі,
Чому ж то, серце, нам
Не жити в парі?

Мине одна хмара,
Надійде друга.
Таке життя — кара
І вічна туга.

* * *

Забудь! Покинь! Іди і не вертайся,
Хоч серце рветься і бунтуєсь грізно.
Спішишь, тікай, рятуєсь і спасайся!
Скоріш! Бо хвиля — і буде запізно!

Забудь! Покинь!.. Які чудесні ліки!
Подібний лік я знаю проти смерті:
Як хочеш бути від неї навіки
Безпечний — мусиш, братчику, умерти.

* * *

Ані слова! Ні одного слова!
Втихла пісня. Пірвалися струни.
Положили надію до труни,
А була вона така чудова...
Будь здорова!

Докоола спокій, наче в гробі.
Сонце згасло, сховалося в хмарах,
Місяць білий, наче мрець на марах,
Зорі в мряці меркнуть, мов по тобі
У жалобі...

КУДИ НЕ СТУПЛЮ

Куди не ступлю, не піду,
Тебе я всюди бачу —
Чи тут, чи там, чи там, чи тут
З очей тебе не трачу.

І навіть, навіть в тихім сні
Мені ти вічно снишся.
То йдеш зі мною і пісні
Співаєш, то смієшся.

То дивишся на мене так —
Сумна і так тривожна,
Що того погляду ніяк
Позбутися не можна.

Бо він впаде, немов стріла,
Дивним докором в груди...
І так щовечора, щодня,
І так до смерті буде.

БУВАЄ, В ВЕЧІРНЮ ГОДИНУ

Буває, в вечірню годину,
Як сонце зайде і як роси
Упадуть на свіжі покоси,
Як склоняться квіти в долину,
Як вітром похилиться колос,—
Здається, що чую твій голос.

Здається, що чую те слово,
Як квітка пахуча, пещене:
«Вернися, мій милий, до мене,
А жити почнемо наново!»
Як срібло, так слово те лється:
«Вернися, вернися, вернися...»

ЧАСОМ НА ПРОХОДІ В ГОРОДІ

Часом на проході в городі,
Де рожі цвітуть і лілеї,
Або у тінистій алеї,
В вечірній літній прохолоді
Помежи чужою юрбою
На хвилю стрінуся з тобою.

Присяг би, що бачу ті лица,
Бліді, наче сяєво ночі,
Що виджу ті губи, ті очі,
Глибокі, мов чарів криниця,
Присяг би, як путник в Сахарі,
Що бачить оазис... на хмарі.

ЧАС РІКОЮ ПЛИВЕ

Час рікою пливе...
Я побачив тебе
На проході в міськiм огороді.
І дивився, дивив,
Довго очі трудив,
Бо пізнати чомусь було годі.

Та ж стать рівна, струнка,
Та ж голівка мала,
Очі сиві палкі, говірливі,
Лиш уста мов не ті,
Мов чужі, не твої,
Маломовні, сумні, нещасливі.

Ті дрібонькі уста,
Що мов пташка пуста,
Щастя повні були, все розмовні,
Так упрямо мовчать,
Наче кару терплять,
Що були не досіть правдомовні...

На той вид тяжкий сум
Обгортає мій ум,
Похоронні нути в серцю чути,
Невмолимий докір
Вилітає в простір:
«Як ти міг, як ти міг позабути?»

Не забув тебе я,
Хоть взивав забуття,
Не було позабути спромоги,
Лиш непривітний час
З серця квіти обтряс
І поніс їх на інші дороги...

БУВАЄ

Буває — тужу за тобою,
Як тужать квіти по весні,
Як тужать ті листки дрібні,
Коли осінньою порою
Летять у світ, бліді, сухі,—
Такою тихою тугою,
Буває, тужу за тобою.

То знову жаль ворухить мною,
Як гаєм бурі навесні.
Шаліє вітер, лють рясні
Дощів потоки; в лютім бою
Падуть ялиці кремезні —
Такою лютою тугою,
Буває, плачу за тобою.

КОЛИ Б!

Коли б я паном був і мав великі села —
Продав би їх, щоб тільки ти була весела.

Коли б я скрипку мав і вмів чудово грати,
То грав би від душі, щоб ти могла гуляти.

Коли б я сонцем був і міг сніги топити,
Цвіли би скрізь квітки,
куди будеш ходити.

Коли б я... та досіть!

Нема що більш казати.

Я можу лиш одно: дрібні стихи складати.

СТАЛОСЯ

Сталось, що мало бути.
Ще весільні співи чути
В твоїм домі,
А ти рада би вже знати,
Де будемо ся стрічати
Як знайомі.

Видиш той блакит над нами?
Там світи йдуть за світами,
Сонця, місяці і зорі.
Там стрінемося навіки,
Як стрічаються дві ріки
В синім морі.

І Я МАВ СВІЙ РОЖЕВИЙ СОН

І я мав свій рожевий сон,
Мені він раз лиш снівся.
Ударив вітер до вікон,
Збудив мене, прогнав мій сон —
Мій сон, мій сон скінчився!

ПОМЕЖИ НАМИ

Помежи нами море синє
Шумить бездонне,
По нім, як лодка, думка лине
І в хвилях тоне;
Над ним, як мева, жаль літає
І біла туга —
Була мойому серцю раєм,
Не буде друга!

Була для серця мого раєм,
Рожевим квітом,
Що десь далеко процвітає
За нашим світом;
Над тим буденним світом сірим
В чудовім краю —
Тому так дуже, так без міри
Її кохаю!

І хоч ніколи, ах, ніколи
До того краю
Ні по неволі, ні по волі
Не завітаю
І не стріну та й не побачу,
Даремна воля —
Тим більше люблю, чим більше трачу,
Така вже доля!

.....
Помежи нами море синє
Шумить бездонне,
По нім, як лодка, думка лине
І в хвилях тоне.
Над ним, як мева, жаль літає
І біла туга —
Була моєму серцю раєм,
Не буде друга.

НЕ ЗНАЮ, ДЕ ВОНА

Не знаю, де вона і як її назвати,
Який у неї голос, плач і сміх,
Не знаю, чи стріну її, щоб розказати
Свій біль найтяжчий і найгірший гріх.

А все ж таки за нею я скучаю
На самоті і в час гучних забав,
Серед степу і в калиновім гаю —
Немов мені хтось моє щастя взяв.

І тільки іноді в вечірнюю годину,
Коли в душі настане тишина,
Коли я шум і гамір світу кину,—
Здається, ніби при мені вона.

Здається, ніби синіми очами
Вдивляється у душу, ген на дно,
І промовляє тихими словами
Так, як колись давно-давно-давно.

З ТЕТМАЙЄРА

Бачу, як лине в день ясний, в погоду,
Личком ясніє,
Під вечір лине десь над сонну воду
І тихо мріє...
Мріє, що своїм коханням врятує
Когось, хто хорий.
Ах, щораз даліше лине, йде, мандрує
В пусті простори...

І бачу, бачу ясно, чую
Твій кожний віддих, кожне слово.
Наново ти мене чаруєш,
Терплю і мучусь я наново.

КОЛИ ТИ, МИЛА

Коли ти, мила, дійсно з неба родом,
То чистою останешся навіки
І, попри зло ідучи мимоходом,
Примкнеш свої божественні повіки.

А зажене тебе недолі сила
Там, де життя грязюка бездорожна,
То розпістреш душі сріблесті крила
Й перелетиш, куди пройти не можна.

Отак в брудній, в непривітній ясині
Горять проміння сонця золотії,
Так при багні, на болотній долині
Біліші від снігу цвітуть лелії.

РОЗВІЯЛИСЯ СНИ МОЇ РОЖЕВІ

Розвіялися сни мої рожеві,
І молодечі мрії так змарніли,
Як ранні квіти, зварені морозом.
І вже мені їх більш не позбирати,
Не повернути до життя, красою
Не звеселити ока, не втішати
Серця ніколи!

Одні упали проходим під ноги
І, не помічені ніким, зів'яли,
Других пірвала судьби завірюха
І понесла їх в чуже дике поле,
Треті злетіли на плити могильні
Й до плит студених устами прилипли
На віки вічні...

А тільки деякі на білий лист паперу
Попалися, як сині незабудки,
Положені люблячою рукою
Поміж листки старих молитвословів.
Вони одні остануться по мені
На світі сім, котрий колись покину,
Як тихий спомин.

І, може, ти, відбігши на хвилину
Від повсякденних клопотів нікчемних,
Розгорнеш книжку і пічнеш читати
Тоті стрічки, ті квіти нев'янущі,
І не почувеш, як на них росою
З очей поллються чисті теплі сльози
З жалю за щастям.

ВЕЧІРНЯ ПІСНЯ

Сонце сховалося в гай за горою,
Як в зачарований храм.
Вчора, ах, вчора я був ще з тобою,
Нині, ах, нині я сам.

Вечір. Смеркається в моїй хатині,
Кину роботу на мить.
Думка, як муха в густім павутинні,
Б'ється й безрадно бринить.

Вийду в город. Там липи розцвілися.
Липи — це розкіш для бджіл.
Зорі! Чого ви так задивилися
З неба високого в діл?

Єсть у вас літо бурливе, гаряче?
Осінь, пора суєти?
Єсть у вас розум і думка, неначе
Ці безконечні світи?

Єсть у вас квіти і зимне каміння,
Єсть у вас річечки шум?
Чи й у вас теж живуть умні творіння?
Чи й у вас теж такий сум?..

Сонце сховалося в гай за горою,
Як в зачарований храм.
Вчора, ах, вчора я був ще з тобою,
Нині, ах, нині я сам.

Вещлар, 1919

ДЕ Ж ТИ?

Де ж ти, осінній жовтий листочку,
Гониш з вітрами, розганяєшся?
Чом ти тополі там на горбочку
Та не тримаєшся?

Або ж я знаю, де я погоню,
Перед морозом де заховаюся,
Раз гіллі зірваний по оболонню
Вічно скитаюся.

РОЖЕВИЙ КВИТЕ

Рожевий квіте, рожевий квіте,
Чого ж ти облітаєш?
Дівчино моя, мій милий світе,
Чому мене кидаєш?

Не рада б рожа, не рада б рожа
Рожевий лист ронити,
Так воля божа, судьба ворожа,—
Її не відмінити.

Вітри повіють, листки розвіють
І понесуть світами.
Уста німіють, гадки трухліють,—
Скінчилось все між нами...

СНИШСЯ МЕНІ

Снишся мені так живо, ясно,
Лиш дуже рідко. Тії сни
Щось мають з сонця і з весни,
З днів молодечих.

Встану рано,
Зирну в вікно, там — дощ, погано,
А на душі так любо, красно,
Так запахучо, як в городі,
Де розцвітаються лелії,
Журчить потік, співають соловії,
Бринять бджілки...

Та годі, годі!
Минулися надії, мрії,
Не буде другої весни.
Пропала дійсність, тільки сни
Мені остались.

Сни ж ся, сни,

Моя нездійснена надіє,
Якнайчастіше! І весну,
Минулу молодість мою
Мені нагадуй.

Аж колись
З тим сном про тебе я засну
На вічний сон...

Стара
пісня

* * *

По дорозі стрілою мчать коні,
Такі чорні, як круки.
А ти вийдеш, заломиш долоні,
Ой заломиш долоні з розпуки!

Коні чорні, як буря, як хмара,
Везуть сивого пана.
Сміх сказати! Оце твоя пара,
Твоя пара, дівчино кохана.

* * *

— Добрий вечір, паніматко!
— Добрий вечір, чемний пане!
— Чи приймете в свою хатку,
Заки дощик перестане?
— Поступіть, нам мило буде.
Будьте ласкаві сідати.
Таж недаром кажуть люди:
Гість до хати — бог до хати.

Лисий, грубий, наче бочка.
Зліз. Іде. Вже за порогом.
А за ним стара, як квочка.
Ах! Бодай вам з таким богом!

* * *

Не рад би я, дитино, сидіти
В твоїм серцю в ту прикру годину.
Коли буря ударить на квіти,
До землі вони гнуться, в долину.

Коли яструб на голуба впаде,
Голуб швидко втікає між стріхи.
Лиш для тебе нема вже розради,
Оборони нема, ні потіхи!

* * *

«Іди, доню,— каже мати,—
Не вік діувати,
Він багатий, одинокий,
Будеш панувати!»

Будеш, доню, панувати,
Лиш треба віддати
Своє серце за багатство,
За тії палати.

Треба душу позабути,
А серця не чути,
Щоби тільки за нелюбом
Щасливою бути.

* * *

«Іди, доню!» — слова оті
Не раз ти говорила,
Та чи думала, що й тобі
Їх доля теж судила?

Чи ти думала, що колись
Слова ті стануть ділом
І що торги будуть вестись
Над твоїм бідним тілом?

Над тілом, бо душі хіба
Ніхто тепер не хоче,
Вона опущена, сама
Мандрує в світ за очі.

Мандрує вічно, ніч і день,
Самотня, одинока...
Пекучі сльози, як огонь,
На землю кануть з ока.

* * *

Калино-малино, чом листячко клониш
І мечеш на фалю?
Дівчино-рибчино, чому мене гониш
Від себе без жалю?

Зелені листочки попливуть з водою
Й не вернуть ніколи.
Я молодість твою заберу з собою,
Моя ти недоле!

* * *

А як день той прийде,
Поцілують в уста
І попросять тебе,
Щоб послужна була.

«Цить, голубонько, цить,
Шкода твоїх очей.
Ну спокійсь! Вже досить!
Не такий він страшний.

Таж і господь велить
У законах своїх,
Щоб на світі любить
Без різниці усіх...

Він проворний, меткий,
Не дурний, знає світ.
Ну, й не дуже старий,
Що ж то — сорок п'ять літ!

Се якраз молодець,
То ж не трать дармо сліз».
І ведуть під вінець,
Як вівцю на заріз.

* * *

Паде зів'яле листячко,
Немов тоті слова,
Що шепчуть їх на прощання
Знеможені уста.

Паде зів'яле листячко,
Немов надії цвіт,
Що з серця обтрясає нам
Недобрий зимний світ.

Паде зів'яле листячко,
Паде, паде, паде,
А з півночі далекої
Зима з морозом йде.

* * *

Яке пониження страшне,
Який примір облуди.
До шлюбу він її веде,
Дивіть, дивіться, люди.

Вже вклякли разом, вже собі
Любов святу шлюбують.
Не вірте їм! Не вірте, ні!
Вони лиш так, жартують.

Жартують, бідні; жарт страшний,
Убийство душ і тіла.
Спиніть їх! Гляньте, він блідий,
Вона як сніг збіліла!

Спиніть їх!.. Годі. Не хотять...
Се прецінь їх робота.
Святим кадилом обкадять
І кинуть до болота.

* * *

До милої мені близько,
Йно через стависько.
Вчора дощик, нині дощик,
Завтра буде слизько.

Вчора дощик, нині дощик,
Завтра виллють ріки.
Либонь, ми ся, дівчинонько,
Розійшли навіки.

* * *

Шовкова хустка, шовкова —
Бувай, дівчино, здорова.

На пальчик перстень зо злота —
Втворяйте, дружби, ворота.

На ніжку чобіт з сап'яну —
Ведуть дівчину, як п'яну.

Доріжку стелять квітками —
Копають пропасть між нами.

Глибоку пропасть, бездонну —
Ведуть дівчину, як сонну.

Віночка з барвінку і рути —
Хоть хочу, не можу забути.

* * *

Не залунає вже в ушах моїх
Твій срібнострунний ясний сміх,
Як жайворонка спів уранці навесні
Не задзвенить мені.

Не на моїй вежі зависне він,
Той благовісний, чистий дзвін.
Другого не мине, покличе в щастя храм,
Я лишусь сам.

* * *

Крик і гамір, як на ярмарку в місті,
І музики не втихають трієсті.

Хороводом в танці пари снуються,
Під їдою столи довгі аж гнуться.

А від хати через сіни до хати
Поміж гості ходять батько і мати.

Мед, горілку в срібних збанках
розносять,
Припивають, і говорять, і просять:

«Пийте, гості, пийте, любі, живіться!
На старих нас не зважайте, не дивіться.

Бо ми нині, люди добрі, не голодні,
Ми від щастя навіть їсти вже не годні».

* * *

А молода бліда, бліда,
Не ткне ні меду, ні вина,
Голівку клонить в діл,
На груди понад стіл.

А в тих грудях розпука, страх,
У серцю біль, а на очах
Тремтять, як перли дві,
Великі дві слезі.

Одна слеза — се ціль життя,
Столочена, змарнована,
А друга — з серця кров —
Запродана любов.

* * *

Розливайтесь, солодкі вина,
Як ріки!
Та най вами уп'ється дівчина
Навіки.

Та най вами уп'ється дівчина
Навіки —
Розливайте ж ся, солодкі вина,
Як ріки!

* * *

Я виджу її. Весела, говірлива,
З піднятою високо головою,
Іде помежи людською юрбою,
Немов говорить: «Гляньте, я щаслива!»

Щаслива. Має дім свій і родину,
Муж має рангу високу і плату,
Тримає коні і будує хату,
А любить, кажуть, жінку до загины.

Щастя — та й годі! А я вам говорю:
Облудний підступ і хитра ошука.
Жінкам властива висока наука
Вдавати щастя в нещастю і в горю.

Гляньте незримо в її тайні мисли,
В її бажання сердечні і мрії.
Де ж теє щастя?.. Кругом вітер віє,
Погасло сонце, і хмари нависли.

* * *

Повсихали сині квіти
За водою.
Полиняли мої очі
За тобою.

Повсихали сині квіти
У городі,
Заглядаю на край світу,
Але годі!

Ой, як тужить за дощами
Тая каня,
Отак мені тяжко-важко
Без кохання.

Отак мені без кохання
Жити трудно.
Світ — як трумно. Всюди сумно,
Всюди нудно.

На позиченій скрипці

ТАМ У ЛІСІ

Там у лісі на горісі
Листячка не стало,
Там у лісі на горісі
Пташенятко спало.

Зима вколо. Доокола
Сніг і метелиця,
А пташатку-небожатку
Яр-веснонька сниться.

ОЙ ВИЙДУ Я

Ой вийду я під лісок:
«Подай, мила, голосок,
Через листя зелене
Подай голос до мене».

«Ой як мені голос дать?
В лісі всі листки шумлять,
Не від вітру буйного,
Від поговору злого».

ЯК БУЛА БИ Я ЗОЗУЛЯ

Як була би я зозуля,
Да крилечка мала,
То я б тую Україну
Щодень облітала;
То я б свого миленького
По шапці пізнала.

Прилетіла зозуленька
Та й крикнула: «ку-ку!
Подай, подай мені, милий,
Хоч правую руку;
Та розжени, розвесели
Тяженьку розлуку!»

«Ой рад би я тебе, мила,
Та розвеселяти,
Ой рад би я тобі, мила,
Обидві подати —
Насипали сиру землю,
Не можу підняти».

НЕ РОСТИ, БЕРІЗКО

Не рости, берізко,
При дорозі близько,
Рости в темному гаї.
Бо при тій дорозі
В потребі, в тривозі
Тебе хто-небудь зрубає.

Не неси, дівчино,
Не неси, рибчино,

Свого серця між люди.
Бо хто-небудь зневаже,
Лихе слово скаже,
Остане рана в грудях.

ОЙ ЗАРЖИ, ЗАРЖИ

Ой заржи, заржи, сивий кониченьку,
На пашу рано йдучи,
Та чи не вчує дівчина-серденько,
У саду вінка в'ючи.

Ой чи не вчує, віночка не кине,
Віночка на весілля,
Та чи до мене в думках не полине,
Як той запах із зілля.

Може, розірве віночок з калини
Та із зеленої руги
І погадає: за мною він гине,
Його я мушу бути.

Ой заржи, заржи, сивий кониченьку,
Та з росою у лузі,
Може, почує дівчина-серденько,
Що моє серце в тузі.

ВЧОРА КВІТКА, А НИНІ

Вчора квітка, а нині —
Жовтий лист на билині,
Вчора було так гарно,
Нині зимно і хмарно.

А як завтра? Бог знає.
Все, що було, минає,
Що минуло — не буде,
Жди, аж серце забуде.

Не забуде — хай тямить
Аж до гробу, до ями.
А за гробом?.. Мій Боже,
Може, щось нам pomoже.

ТА ХТО Ж ТУЮ ДОРІЖЕНЬКУ?

Та хто ж тую доріженьку
Терням обтернив,
Що я нею щовечора
З милою ходив?

Обтернили доріженьку
Та ще й перелаз
Ті вороги, що раз на все
Роз'єднали нас.

ОЙ ЗАЦВІЛА СИНЯ КВІТКА

Ой зацвіла синя квітка
У жовтім ячмені.
Та коли ж ти, мій миленький,
Вернешся до мене?

Ой зацвіла синя квітка,
На покіс упала —
Мабуть, наша добра доля
Раз на все пропала.

Лежить квітка на покосі
Та в'яне на сонці —
Забув мене мій миленький
В чужій сторононьці.

НЕМА РІКИ

Нема ріки без рибоньки,
Саду без калини,
Нема мені без милої
Веселої днини.

Нема мені вдень радості,
Ні ввечір спокою,
Бо вже мої всі радості
Пішли за тобою.

Пішли мої всі радості
До тебе в гостину,
А доля їм розсипала
По шляху тернину.

Ідуть вони доріжкою,
Терен ноги коле...
Мабуть, нам вже, моє серце,
Не зійтись ніколи.

ОЙ ЗРИВАЮ

Ой зриваю руту в гаю
Та й рожу, та й рожу.
Любить тебе не гадаю,
Забути не можу.

Любить тебе не гадаю
(Не моя ти, мила!),
А забути сил не маю,
Доле нещаслива!

О бодай я тої рожі
Не бачив у вічі,
Через тую рожу гожу
Пальці покалічив.

Не так пальці, не так пальці,
Як серце і душу,
Через тую рожу гожу
Терпіти я мушу.

ЗДОРОВА, МИЛА!

«Здорова, мила! Чи ти чуєш?
Скажи мені правду, з ким ночуєш?»

«В полі калина з квітоньками,
Ночую, милий, з думоньками.

Настане вечір — я постелю
Для смутка біля себе стелю.

Ой спи, мій смутку, не будися!
А ти, миленький, хоч приснився!

Ой спить мій смуток, позіхає,
Мене до себе пригортає.

Цілує мої очі, лиця,
А весь він зимний, ніби криця.

Минула нічка — день зробився,
Чомусь мій милий не приснився.

Чомусь мій милий не приходить,
Лиш смуток скрізь за мною ходить.

Як тая чорна тінь, снується,
Як хміль той, по тичині в'ється.

Як хміль зелений в огороді.
Прийди, бо з смутком жити годі!»

ЗАМЕРЗАЄ РІЧКА

Замерзає річка зимними ледами.

Ой де ж ділась тая правда,
що була між нами?

Паде сніжок білий на чорну долину —
Ой вернися, молодосте, на одну годину!

Зимний вітер віє, сліди замітає,
Та вже нашим прежнім думам вороття немає.

Як тяжко тій квітці в снігу процвітати,
То так тепер нашій правді поміж нас
вертати.

З-над
моря

ЗАДИВИВСЯ Я НА МОРЕ

Задивився я на море,
І на небо преголубе,
І на тії ген далеко,
Ніби хмари, береги.

Задивився — і не знаю,
Чи це хвилі б'ють об берег,
Чи по небі хмари линуть,
Чи пливуть мої думки?

ЧИ МОЖЕ ЩО КРАЩОГО БУТИ?

Чи може що кращого бути
Над небо, задивлене в море?
Мов велетні два проти себе,—
Котрий з них котрого поборе?

Бушують, гудуть і піняться
Розбурхані хвилі на морі,
Задивлені в пропасть бездонну,
Спокійно горять ясні зорі.

Між ними хаос вічнотворчий,
Часів і світів хуртовина,
Між ними і ти, чоловіче,
Маленька, безсильна пилина.

ЛОДКО НА ГОЛУБИХ ХВИЛЯХ

Лодко на голубих хвилях,
Що колишешся так легко,
Як же ти подібна, лодко,
До хлоп'ячого віку!

Човне на валах бурхливих,
Що так борешся з вітрами,
Ти є образом правдивим
Теперішнього життя.

Лодка верне в тихий залив,
Човен розіб'єсь об скелі,
І останеться одно лиш —
Безконечний океан.

НЕЗГЛИБИМЕ СИНЄ МОРЕ

Незглибиме синє море,
Звідки в тебе стільки чару,
Що дивитися на тебе
Можна вічно ніч і день?

«Хочеш знати,— каже море,—
То поглянь на мої хвилі,
Як вони все линуть, линуть,
Мов хвилини, дні, літа.

Подивися перед себе,
Де блакит цілує плесо,—
Так цілує у просторах
Дійсність мрію золоту.

А як пустиш зір додолу
Крізь пливучих хвиль опали,
То подумай: скільки в світі
Незглибимих вічних тайн!

Я тобі даю вражіння
Безконечності, безкраю,—
І тому ти так у мене,
Ніби в дзеркало, дивиш».

МІСЯЧНА НІЧ

Місяць в хмари оповився,
Сонно вітер повіває.
На керму моряк схилився
І думає.

Хвиля лодкою шелеше,
Як колискою матуся.
«Дівчина чомусь не пише...
Обійдуся!»

Вітер хвилями, колише,
Гомонять тайком вітрила.
«Чи кохаєш ти мене ще,
Моя мила?»

Вплив місяць. Через море
Золоту мостить доріжку.
«Цілував я б, моя зоре,
Ручку й ніжку».

Ніби сон якийсь приснився:
Ось вона і він під гаєм...
На керму моряк схилився.
І думає.

МОЄ ГОРЕ

Чи поїду у гори,
Чи поїду над море,—
Всюди їде за мною,
Наче тінь, моє горе.

В горах горе зелене,
А над морем солене.
Чом ти ходиш за мною
Й чого хочеш від мене?

ТІЛЬКИ ЗВУКИ

О моє чудове море!
Де ж мені красок узяти,
Щоб весь чар твій, всю принаду
На папері змалювати?

Як мала дитина, стою
І з утіхи плещу в руки.
Чую серцем, а промовлю —
Так це тільки звуки, звуки...

БІЛА ЧАЙКО

Біла чайко, що кружляєш
Над водою низько-низько,
Чом же ти так безупинно
Б'єшся й жалібно квилиш?

Подивися, біла чайко,
Як же ти, мала-маленька,
Проти моря, як нужденний
Проти гуку хвиль твій крик!

Як сонце, так горить
Любов велика, красна...
Спішімся, час біжить!
Ніч тиха, гарна, ясна.

ОКЕАН І ДІВЧИНА

Зимних вод твоїх регіт, шльох і сміх,
Безодне темно-синя,
Так манить мене, тягне і жене,
Мов химерна дівчина.

Груддю білих хвиль тулишся до скель
І ласишся, мов львиця,
А в очах твоїх міради втіх,
Безліч смутку міститься.

«Глянь, що там на дні!» — шепчеш ти мені,—
Тайна тайн незглибима,
Коралевий сад, огород принад,
Мов мрія херувима.

Не спіме там нас все голодний час,
Життя скінчиться сила,
В брильянтовій млі ген-ген від землі
Буду тебе пестила...»

А коли я йти рад — женеш назад,
Як сталь холодна, синя...
Так манить мене, кличе і жене
Океан і дівчина.

ПОНАД ХВИЛІ

Понад хвилі, понад море
Понесу з собою горе,
Може, втоплю, може, згублю,
Може, долю приголублю,—
Хто знає?

Ой минають марно літа,
Даром я зійшов півсвіту,
Не згубив я свого горя,
Долі не везу з-над моря —
Немає!

РОКОКО

Приблукалася пісня до мене
З давніх-давніх часів.
Мала вбрання шовкове зелене,
В волоссю мак горів.

Мала гафту бринячу, як бджоли
В подільських пасіках.
І співала тихенько, поволі,
Мов заблуканий птах.

Про нещасну княгиню співала,
Княгиню молоду.
Князь старий був, вона пажа мала,
Ой мала — на біду!

Князь старий був, поїхав на лови,
Княгиня молода
Вела з пажем сердечні розмови,
А час плив як вода.

Вела з пажем розмови й не чула,
Як князь нараз вернув...
А що даліше? — те пісня забула,
І я також забув.

ЧОГО Ж ТЕ, МОРЕ...

Чого ж те море, так розхиталося,
Мов колиска новенька?
Чого ж те серце, так розридалося,
Мов дитина маленька?

Як тяжко море та уговорити,
Щоб більше не гуділо,
Так тяжко серце утихомирити,
Щоб з болю не скиміло.

ХОЧ...

Хоч як тут і гарно, й розкішно,
Хоч як і весело, і втішно,
Хоч скоро й безжурно йде час,—
Мої ви! Я тужу до вас.

Над море, що лагідно плеще,
Волю очерет, як шелеше,
Над лаври, гранати — наш бір,
Як шепче молитву до зір.

Над скиби вод сині, перлисті
Волю хвилі нив колосисті,
Над панство бездільне — наш люд,
І працю, і клопіт, і труд.

Таке-то життя вже собаче,
Що серце десь рветься, щось плаче
На те, щоб з далеких доріг
Вернути до маминих ніг.

Опатія, 1911

III

Подруго моя мила,
Я знаю — тужиш ти.
Так що ж! Не моя сила
Полегшу принести.

Між нами річка крові,
Між нами море сліз,
Де ж той човен любові,
Щоби нас перевіз?

IV

Невже ж піду я сам на сам
Доріжкою пільною
І вітер лиш заплаче там
Й заскавулить за мною?

Невже ж в якійсь чужій землі
Мене у гріб закриють
І хрест березовий дощі
В осінню ніч обмиють?

Невже ж?.. О ні! Так маю я
Подругу вірну, друже:
На гріб прийде поезія
І піснею затужить.

V

Отсе моя трагедія,
Сердечнії болі:
До неба рад злетіти я,
А лину до землі,

У сні я бачу ангелів,
Добро, і славу, й честь,
А збуджуся — довкола гнів,
І злоба, й зависть, й месть.

VI

Життя — борба.
О щастя вічний бій!
Щодень журба,
Часом хвилина мрій.

Життя — похід,
Вперед нестримний гін.
Іде під спід,
Хто втратив свій розгін.

VII

Життя — як той потік
З невідомих джерел,
А гадка понад ним
Бує мов орел.

Життя — як той потік,
А час — мов океан.
Як крапля — чоловік,
Життя слуга і пан.

VIII

Від зла тікай,
Не вимагай
Багато від життя.
От жмут хвилин,
Цінних перлин,
І — море забуття.

IX

Товаришу! Люби життя,
Люби людей, природу,
А кривду кинь у забуття,
Мов камінь в тиху воду.

X

Щастя — дитина мала
З оком, як клопоть блакиту.
Нарвала див-зілля, чар-квіту
В подолок і йде до села.

Люди на полі. З-під стріх
Сіра нудьга визирає.
Щастя квітки вибирає
З подолку й розкидує їх.

Вечір. Йдуть люди з робіт.
З паші худоба вертає.
Копіт дорогу вкриває,
В'яне столочений квіт.

xі

Розійшлися дві дороги в полі,
Й не зійдуться вже вони ніколи.

Розлучилися два серця вірні,
Душі дві, лихий судьбі покірні.

І пішли по двох шляхах розбіжних,
З роздорожжя по дорогах ріжних.

Поміж ними серед роздорожжя
Хрест остався і колюча рожа.

Доокола смерк, поля безмірні,
Розлучилися два серця вірні.

Розійшлися дві дороги в полі,
Й не зійдуться вже вони ніколи.

xii

Усе, що злого було поміж нами,
Забудь! Забудь!
Душі згадками, ніби злими снами,
Ти не троюдь!

Натомість кожну світляну хвилину,
Всі щастя дні,
У тямці, ніби дорогу перлину,
Ти схорони.

Дивися, скільки в світі кривди й горя,
Що сліз в очах!
Най гарний спомин, ніби з неба зоря,
Паде на шлях.

XIII

Самотня хмарка сива
Мандрує по блакиті,
Людина нещаслива
Скитається по світі.

Куди ти, хмарко, линеш —
У гори чи над море?
Куди ти йдеш, де згинеш,
Самотнє серце хворе?

XIV

Цвітуть квітки, шумить трава,
Бринять мушки в повітря,
Немов якісь сумні слова
Летять на крилах вітру.

Немов якісь слова сумні,
Не сказані устами,
Що снилися колись у сні,
Що вмерли поміж нами.

XV

Гадали ми: зустрінемося
Ще колись з собою
В наших горах барвінкових
Під явір-горою.

Гадали ми: розцвітуться
Калинові квіти,
Ніби хвилі, розіллються
Голоси трембіти,

А Черемош під Сокільським
Загуде, заграє
Тую думу предковічну,
Яку він лиш знає.

Гадали ми: місяченько
Зійде над ялиці
І станем ми в його світлі
Срібні, яснолиці.

І станем ми яснолиці,
Мов не з цього світа,
Присняться нам, як диво-сон,
Молодії літа.

Присняться нам розмріяні,
Нездійснені думи,
Ніби тії розвіяні
Полонинські шуми.

Гадали ми, думали ми,
А та наша доля
Повіяла туманами
З далекого поля.

Повіяла туманами,
Бурею з півночі,
Стогнуть гори, а Черемош
Зубами скрегоче.

Сторощені гаї наші,
Поранені чола
Верхів гордих — осталася
Руїна довкола.

Над руїною отою
Не місяць це сходить —
Наша мрія нездійсненна
Ціла в слезах ходить.

XVI

Зелений дуб стоїть посеред поля,
Мов зачарований з казок лицар,
А осторонь шумить струнка тополя
Й чолом високим досягає хмар.

Кругом збіжжя, спів птахів, вітру шуми,
То знов зима — лиш сніг і сніг кругом;
Дуб дивиться й думає вічні думи,
Тополя клониться йому чолом.

Хотіла би листочками дрібними
Торкнутися його сильних рамен,
Так що ж! Простір і поле поміж ними,
Вона одна, і він стоїть оден.

Не зблизить їх ні нічка зорішлива,
Ні заметіль, ні літом гураган.
Мабуть, і наша доля нещаслива
Така сама, такий і наш талан.

XVII

Сховай в душі глибоко, ген на споді,
Свій слухний жаль і кривди почуття
Й скажи собі: га, що робити? Годі!
Такий цей світ, таке оце життя.

Цвітуть бажання наші, мов весною
Вишневим білим цвітом вкритий сад,
А злоба людська хмарою грізною
Іде на них і злість їх б'є, мов град.

Та ти не бійся: град на сонці стає,
І люта буря з вітром прогуде.
Коралями між листям запалає
Дозрілий овоч — тиха осінь йде.

xviii

Якась блудна зірниця
В безмежному просторі,
Якийсь сон, що присниться
Блідій дитині хворій,

Якесь квіток дрижання,
Як зимні кануть роси —
Якесь дивне кохання
Ввижається ще й досі.

Вещлар, 1919

xix

Піди в город і білі хризантеми
Плети в вінок, жемчужений росою,
Й питайся їх: о квіти, хто ми й де ми?
Що сталося з минулою весною?

І принеси з городу у світлицю
Вінок, що білими сплела руками,
І поклади його на ту полицю,
Де хрест стоїть між ярами свічками.

Осінній смерк, і хрест, й зів'ялі квіти —
Ось відповідь на всі твої питання.
Хвилина — місяць зійде і освітить
Чоло твоє. Добраніч! Спи до рання!

xx

Прийди до мене. Не жахайсь спокою,
Ні самоти, що блудить між гробами
В осінню ніч. Прийди і будь зі мною
Так, як колись, колись давними днями.

Не бійсь життя. Воно вже ген за нами,
Мов спомин цей, далекий дуже-дуже.
Вже ми для себе стали ніби снами
І ніби піснею, що в небі тужить,

Прийди до мене й принеси з собою
Арому піль, засіяних збіжжями,
Прийди з жалями, смутком і тугою,
Так, як колись, колись давними днями.

Вецлар, 6, 1917

xxi

Шелести осіннії, шепоти розвійнії,
Спомини давно минулих днів,
Ніби тріск тихесенький, ніби дим легесенький
Догоряючих в полі огнів.

В хаті смерк розсіяний,
в серці сум розмріяний,
Сум за тим, що було — а нема.
На стіні годинник б'є, повторюючи своє,
Те саме: дарма, дарма, дарма.

XXII

Немов з віночка відорвався
Сухий листочок рути,
Немов мені день пригадався,
З тобою перебутий.

Не знаю, звідки приблукався
Той день, давно забутий...
Немов з віночка відорвався
Сухий листочок рути.

В/ещлар/, 1919

XXIII

Зів'яне кожний вінок
Навіть з найкращих квіток,
З рож і лелій,
З туги і мрій
Зів'яне кожний вінок.

Тільки терновий вінок,
Сплетений з горя квіток,
З жалю і болю,
Піде з тобою
Аж у могильний куток.

В/ещлар/, 1919

XXIV

Снуйся, снуйся, нитко павутини,
по стерни!
Ніби смуток сірої години
восени.

Ніби тії любі сни, що снились
нам колись,
Ніби спомин, що і ми любились
й розійшлись.

В/ецлар/, 6. V 1917

* * *

Не прошу любові ані ласки,
Бо любові випрохать не мож —
Будь мені як королева з казки,
Що заснула серед срібних рож.

Будь мені як тая біла дама,
Що по замку в тиху північ йде,
Будь мені неначе скарб Сезама,—
Ключ пропав... Ніхто не віднайде.

* * *

І настануть ночі сині
веснянії,
Заспівують на калині
соловії,
Вийде хлопець під калину
і дівчина,
І буде їм в ту годину
ніч, як днина.
І буде їм сонце сяти
(в їхніх грудях),
Тільки нас тоді, моя ти,
там не буде.

* * *

Минулося... Зітхаєш, милий друже,
І по душі шкребе щось, наче миш.
Чому ж тоді було тобі байдуже
Те все, за чим тепер ти сльози ллєш?

Чому ж тоді красі не знав ти ціни,
Солодкий мед небачно розливав?
З бенкетних зал осталися руїни
І статуї розбиті серед трав.

Даремно ходиш стежкою крутою,
Шукаючи загублених слідів:
Давно ти, друже, власною рукою
Свій замок підпалив — і він згорів.

Не відбудуєш гордих веж підхмарних,
Розбитих статуй не двигнеш з руїн,
Лиш спомини хвилин минулих, гарних
Снуються ще посеред зимних стін.

Ти ловиш їх, неначе привид сонний,
До серця тулиш і кричиш їм: «Жий!»
Вони ж безсило кануть в яр бездонний,
І тільки відгомін вертається глухий.

* * *

Лови життя! Воно не жде на тебе,
Воно кудись спішиться!
Куди ж ти гониш, злotosяйний Фебе,
На скорій колісниці?
Зажди на нас. Турботи нас обсіли,
Ми кволі, серцем хворі!..
Не зупинивсь.. І вже проторохтіли
Колеса у просторі.
А ти стоїш і дивишся, неначе
За мамою дитина.
Хто тільки тужить за життям і плаче,
Гірка йому година.

На маргінесах
З циклу

СПРОСОННЯ

У сон кріпкий запали ми,
В сон довгий, без пробуди,
І сонно йшли сновидами
Під батогом огуди.

І сонно йшли сновидами,
На сміх і на наруги,
Поміж людьми свобідними —
Мов наймити, мов слуги.

Лиш дехто збудиться часом,
Вп'ялить свій зір в темряву
І шепотом пічне крізь сон
Казати щось про славу.

Про тую славу, що огнем
Півсвіту запалила,
Про волю, ковану мечем,
Про ясні срібні крила.

Зірветься з барлога, біжить,
Вимахує руками...
Він світ здобуде... І в ту ж мить
Паде назад без тями.

Краків, 1902

АХ, ДЕ Ж?

Ах, де ж той божественний бич,
Щоб крамарів гонити
З святих святинь? Де є той клич,
Щоби вмерлих будити?

Де висить той великий дзвін,
Що вокресіння дзвонить?
І де є Він, де є той Він,
Що чорта з люду гонить?

ГОЛОС ЗНЕВІРИ

Чи чуєте підземний стон?
«Ломіть кордон! Ломіть кордон!»

«Ломіть кордон!..»—хто каже се?
То вітер щось таке несе.

Чи тут, чи там: працєю, як віл,
Пани вгору, біднота вділ.

Нам все одно — багнет чи кнут,
Нам всюди зле — і там, і тут.

Нам все одно — чи Сян, чи Дон,
Де ступиш — там тобі кордон.

Кордон до щастя і добра...
Яких вам ще кордонів тра?

ГОЛОС НАДІЇ

А я кажу вам: день іде,
Іде така година,
Коли ні тут, ні там, ніде
Кордонів жодних не будé,
Лиш даль далека, синя.

А я кажу вам: близький час
І хвиля недалека,
Що буря звіється нараз,
Згуртує і змішає нас
І зблизька, і здалека.

Хто каже вам, що все одно,
Де жити, як вмирати,—
Той тягне вас в багно на дно,
Той вам дає без дна судно
І каже кермувати.

А я кажу нам: майте слух
І позір тому дайте,
Що вам говорить волі дух
Про близьку хвилю завірюх,
І хвилі тої чайте!

Як вдарить нам підземний дзвін
І сурми заголосять,
То йдім туди, де кличе він —
Через кордони ген над Дін!..
Нас кості предків просять.

Не підем ми, прийдуть вони —
Таке вже в світі право...
Як сталь гартується в огни,
Так ти нас, воле, розогни,
Веди, веди нас, славо!
Краків, 1911

БРАТТЯ, ЛИШІТЬ МЕНЕ

Браття, лишіть мене,

лишіть мене в спокою,
Нехай я сам собі далекий шлях верстаю,
І називайте ви мій хід мандрівкою пустою,
Я все-таки піду, куди іти бажаю.
Аж втомлений самотньою ходою,
Коли спічну в таємнім темнім гаю,—
О тобі снитиму, мій любий рідний краю.

О тобі снитиму. Та не таким, як нині,
Лиш як колись, колись,

коли мій сон здійсниться.

Про гори снитиму, високі гори сині,
Там, де орел-беркут з вітрами

гордо б'ється,

Про ріки, що пливуть свобідно по долині,
Про лан, що рівно всім колоссям

колоситься,

Про люд розумний, гарний... В самотині
Позвольте, най цей сон мені

колись присниться!

Краків, 1907

Село

Пам'яті батька

ІДИЛІЯ

Ніч кінчиться, гаснуть зорі,
Наступає біла днина.
Вже працює ген у полі
І конина, і людина.

— Гей, вйо, карий! Гатьга, гніда,
Краймо лемешем землицю.
Недалеко до обіда,
Я з'їм хліб, а ви — пшеницю!

Сонце гріє-пригріває,
Утомилася конина,
І їдкий піт обливає
Ціле тіло християнина.

— Гей, вйо, карий! Ну ж орати!
Ми на те й на світ родились,
Щоб робити, гарувати,
А то вмерли б й не нажились.

День кінчиться, місяць сходить,
На подвір'ї, коло тина,
В сні спокійнім ніч проводить
І конина, і людина.

Відень, 1891

* * *

З дзвіниці сумно дзвонять дзвони,
Долина свіжим сіном дише,
Вітрець квітки до сну колише,
Береза срібне листя ронить.

З дзвіниці сумно дзвонять дзвони,
Блукає смуток над полями,
З церковної виходять брами
Убогі хлопські похорони.

Ідуть понуро і повільно,
На возі біла трумна їде,
За нею рідні і сусіди
Ступають тихо, богомільно.

А дзвони дзвонять, дзвони плачуть,
А хоругви від вітру мають,
А віз скрипить, свічки палають,
Дяк похоронну пісню кряче.

За трумною ступає мати,
Заводить гірко і голосить:
«Мої ж ви очі, брови, коси,
Вже ми вас більше не видати!

Мої ж ви руки, руки білі,
То сь-те ся дуже наробили!
З раннього ранку до могили
Не знали свята ні неділі!

Мої ж ви ноги, ноги білі,
То сь-те ся дуже находили!
В кожній пригоді, в кожній хвилі
Були-сьте перші, не послідні.

Чо ж ви тепер такі вигідні?
Так запишались, відпочали,
Звідки такої слави взяли?
Мої ж ви ноги, руки рідні...»

Село минули, вийшли в поле,
Довкола збіжжя половіє
І з вітром шепче-шевеліє:
«Ти вже не вернешся ніколи!

Не вернешся і раннім ранком
Не вийдеш в поле жита жати,
Не вклоняться тобі блавати
І нива не всміхнесь рум'янком.

По дню гарячим і по зноу
Відходиш в тіні прохолоди
За сині гори, тихі води,
В землі спочити під вербою».

І чимраз тихше дзвони грають,
Над полем синій смуток блудить,
І цвинтар, трумну, коні, люди
Крилом спокійно обнімає.

І лиш свічки одні палають,
Самі, здаєсь, крізь смуток-тишу
Ідуть — огнем червоним дишуть
І пісню, ідучи, співають.

СОНЕТ

Ліси дрімучі, тихі, сумовиті,
Ставок з водою, ясною як скло,
Хати курні, соломою покриті,—
То рідний край і ріднеє село.

Збіжжя кругом; блават синіє в житі,
А панський лан — як море те одно;
Голодний хлоп в старій подертій свиті —
То рідний край і ріднеє село.

А там і церква. Хрест на ній підтятий
До неба зняв блискучі рамена.
Довкола церкви в неділю і в свято

Гурток людей, немов сім'я одна,
Сердечно богу дякує за всьо —
То рідний край і ріднеє село.

Відень, 1891

У ЖНИВА

Хвилює нива, як вода,
Жита від вітру гнуться,
Бринять серпи, дзвенить коса,
Наїжилась густа стерня,
На ній снопи кладуться.

А де ж той вітер-похожай?
А де ж то він подівся?
Пішов собі в холодний гай,
А ти роби, не спочивай,
А жар мов напосівся!

Такий гарячий, ясний жар,
Неначе з пекла родом,
Під лист ховається комар,
І з паші криється товар
Під верби, понад бродом.

І лиш одним, одним женцям
Немає прохолоди,
Нема спочинку їх рукам,
Нема пощади їх ногам,
Земля недаром родить!

Від неї кожний сніп, покis
Насилу мус дістати.
Не жалуй поту, крові, сліз,
Оцей цінний, гіркий навіз
Ти мусиш їй віддати...

Кінчиться нива. Вже снопи
В полукіпки зійшлися,
В дугу зігнулися хребти,
Болять і терпнуть всі кістки,
А жили мов зісхлися.

На щастя, тихий вечір йде,
Біжить вітрець з-над яру,
Холодить спечене лице
І на крильцях своїх несе
Таємну силу чару.

Який дивний-дивний цей чар,
А ще дивніша сила!
Забувся днини лютий жар,
Забувся весь життя тягар,
Ростуть незримі крила.

Від них та постать, що весь день,
Над нивою зігнута,
Робила, мов бездушний пень,
Летить тепер в край мрій, пісень
Велика, незбагнута.

А якби так, немов на глум,
Музики де заграли,
То в кут пішов би біль і сум,
Злій долі і життю на глум
До рана б погуляли.

Жуків, 1900

СОНЕТИ

* * *

Там в долині, при битій дорозі,
Сумовитими двома рядами,
За ровами, помежи плотами
Мерзнуть хлопські хати на морозі...

А у кожній сидить на порозі
Сірий смуток з худими руками
І безмежно сумними очами
Доокола глядить у тривозі

І говорить: «Пшениці останки
Вже змололи в млині нині рано,
Син найстарший поїхав до бранки

І не верне. Отець в кóрчмі п'яно
Світ цілий з корінням проклинає,
В хаті мати самотня конає».

* * *

На порозі сидить смуток сірий,
Позіхає з нудьги, а з розпуки
Ломить довгі худі білі руки
І заводить сумним звуком ліри:

«Де ж ті люди великої міри,
Що зривали лоб долі-гадюки
У колисці, що йшли на смерть-муки,
Повні в серцю найкращої віри?

Де ж ті люди, що голови клали
За вселюдські святі ідеали,
А були із граніту й зі сталі?

Нині кожний говорить розумно
І жиє весело ніби, шумно,
А живцем кладеться в своє трумно».

Жуків, 1900

ОЙ ПОСІЯВ

З Конопницької

Ой посіяв я весною
На полі
Дві головки хлопців моїх,
Недоле!
Що даремно оченьками
Водили
І голодні куска хліба
Просили.

Гіркий засів! От і жниво
Гіреньке.
Лиш цей хрестик на могилі
Маленький,
Лиш недобре полин-зілля
На гробі
І терновий корчик чорний
В жалобі.

Ой ти земле старенькая,
Ти мати!
Нащо тобі наші кості
З'їдати,
Нащо тобі нашу кровцю
Спивати,
Як не хочеш ти нам хліба
Давати?

КОЛИСАНКА

З Конопницької

Ой спи, дитятко моє,
Слеза тебе напоїть,
Слеза тебе обмиє,
Бо ти — нічиє.

Не буду льну плекати,
Не буду й вибирати,
Платок тебе вповиє,
Бо ти — нічиє.

Ой ходить вітер, ходить,
Кукіль на полі родить,
Кукіль росиця миє,
А ти — нічиє.

Ой небом він гуляє,
Ой хмари колихає,
Гніздо пташину криє,
А ти — нічиє.

ПІДУ Я В ЧИСТЕ ПОЛЕ

Піду я в чисте поле,
В саме полудне-жар,
Стерня там ноги коле,
Хлоп'ятко босе-голе
Пасе двірський товар,—
Піду я в чисте поле
В саме полудне-жар.

Ой доле моя, доле,
Який гарячий день!
Як ця стернина коле,

Як сонце йде поволі
Й палить, немов огень!
Ой доле, бідна доле,
Який гарячий день!
Жуків, 1890

ОЙ КОЛИ Б ТИ...

З Конопницької

Ой коли б ти, ясне сонце,
Та знало,
Скільки тіней поміж нами
Остало,
Не лягало б ти за бори
Зелені
На сон тихий в цій киреї
Червеній.

Час короткий від заходу
До сходу,
Не розгріється груди змерзла
Народу,
А зак' думка світлом ясним
Засяє,
То вже сонце ген за гори
Тікає.

Ой щоб раз вже над народом
Нещасним
Засіяв дух світлом своїм
Преясним,
Щоб до його піднеслися
Повіки
І щоб день цей вже остався
Навіки!

СОНЕТИ

* * *

Я так виджу, як нині, ту хату
При дорозі сільській над потоком,
Мов старець, хиляєсь з кожним роком
І на зиму вбирає загату,

Як кожух. Має грушку крислату
І дві липи високі під боком,
Ті, на спілку з журливим потоком,
До сну ввечір вколисують хату.

В тій хатині маленькі віконця,
Невисокі пороги і двері.
В тій хатині по заході сонця,

А зимою по скорій вечері —
Хто так сумно і ходить, і ходить,
За собою тінь, як друга, водить?

* * *

Чоло біле при чорній одежі,
Як при хмарі вечірня зірниця.
З ока світло паде так на лиця,
Як від місяця срібло на вежі.

В тих очах затираються межі
Між життям та між тим, що лиш сниться.
В тих очах огонь дивний палиться —
Жар великого духа пожежі.

Жар, що рад би добутись на волю
І летіти в безмежні простори
Понад села, церкви, понад двори —

І розлитися сонцем по полю,
І любов'ю упасти на душі,
Як дощ тихий паде серед суші.

* * *

О, як легко я нині читаю
В тім чолі кожду думку укриту,
Не подуману, а пережиту
І злеліану в муках без краю.

Щойно нині я виджу і знаю
Тую постать струнку, сумовиту,
Все задуману, горем прибиту,
Як похмурий день в погіднім маю.

Щойно нині пійняв я ті болі
Вірла-духа, замкненого в кліті,
Що до сонця зривався, до волі,

А до смерті мав самотній сидіти.
Щойно нині пізнав, батьку рідний,
Як великий ти був, а не бідний!

Я НЕ ДИВЛЮСЯ НА СЕЛО

Я не дивлюся на село
Через якесь рожеве скло,
Як оптиміст. І знаю я
Його незavidне життя,
Його недолю і неволю,
І те пониження рабськє,
З яким мужик додолу гне
Свій карк на своїм власнім полю
В чуже ярмо.

Та знаю я,
Що, мимо всього, він один
Єсть первородний, правий син
Природи, волі і життя.
Тому чи в долі, чи в недолі
Не доведєсь йому ніколи
Зневіритись в себе самого,
В свої гадки, в свою роботу.
Він серед праці, серед поту
Спокійно перейде дорогу
Від лона матері до гробу
І передає в землі утробу
Знеможене, безсильне тіло
З тим переконанням, що діло
Своє зробив.

Він — часть землі,
Часть тої чорної ріллі,
Котра від тисяч-тисяч літ
Кормить його руками світ.
Вона свята і без облуди,
Вона про нього не забуде!

.....
Літа минуть. Грізні пожежі
Обернуть в попіл горді вежі,
А вітер попіл раз на все

В широкім полі рознесе,
Як слід содомського гріха.
Минеться лихо, і зі сна
Проснуться люди.

«Прикрі сни! —

Промовлять, встаючи, вони.—
Бодай не снились!»

І підуть

З душних темниць на ясну путь,
І у дорогу заберуть
Не зброю остру, не машини,
А серце чисте, як в дитини,
Любові повне.

Понесесь

По немежованому полі
З їх уст безмежна пісня волі,
Життя тріумф.

І відгукнесь

На тую пісню світ увесь
Дружним привітом.

.....

І тоді

На людські ниви золоті,
І на сади рясні, веселі,
І на їх сүмерні оселі
Зійде небесний херувим
З завітом вічного добра...
А всьо останнє — суєта,
Туман і дим!.....

Жуків, 1901

ВАСИЛЕВІ СТЕФАНИКОВІ

Ти, хлопе, землю край
І в землю зерно сій,
Най жито, як Дунай,
Покриє за́гін твій!

Най жито, як Дунай,
Пшениця золота,
Поллеться на весь край,
Як та хлібна ріка.

Ти не дивись на те,
Що нивонька твоя,
Як полотно ляне,
Коротка і вузька!

Хоть як ти моря грудь
Веслом стальним пори,
Хоть як ти мудрий будь,—
Не розітнеш води!

На хвилечку лише
На ній ти вчиниш слід,
Ледь хвиля надійде,
Піде той слід під спід.

Піде той слід під спід,
Розкинеться земля
Від заходу на схід,
Неділена, ціла.

Від заходу на схід,
Як море, як вода,—
Ти дав їй кров і піт,
Вона буде твоя!

Під вечір

ЯК СОНЦЕ ЗГАСНЕ

Чи ти прийдеш тоді до мене,
Як сонце згасне, звечоріє,
Як смутком по душі повіє,
Як серце зробиться студене,—
Чи ти прийдеш тоді до мене?

І чи поглянеш в мої очі,
Як вміла ти одна глядіти,
Як сонце лиш глядить на квіти,
Нім лишить їх в обіймах ночі,—
Чи ти так глянеш в мої очі?

І чи пічнеш мені казати,
Куди ходила, що робила,
За чим зітхала і тужила,
Що де видати, що чувати,—
Чи ти пічнеш мені казати?

І чи слова твої сердечні
Будуть мені як співи ранні,
Як вісті добрі, а неждані,
І як утіхи безконечні,—
Слова невинні, а сердечні?..

А там і ніч прийде холодна
Без зір, без місяця, дрімуча,

Вітрами зимними ревуча,
Як звір, ненаситна, голодна,—
Прийде ніч темна і холодна.

Та нас вона не налякає.
До себе я тебе пригорну,
І через пільму зимну, чорну
Підемо там, де день світає,—
Нас ніч ніяка не злякає.

В розгуканих потоків шумі,
В пожежі гробів, в реві вітру
Останній слід тривоги зітру
І, наче звук в предвічній думі,
Потону у вселенським шумі.

Ніщо, що є, не пропадає,
Значиться: наша вічна туга —
Це не сміх долі, не наруга,
Лиш твір, що почину не має.
Ніщо, що є, не пропадає.

Прийде пора, прийде година,
Вберуть на себе мрії тіло.
Де було слово — стане діло,
Де була ніч — займеться днина,—
Прийде пора, прийде година!

З тих мрій, коли вони лиш щирі,
Світи повстануть ясні, красні,
І багатолюдні, багатогласні,—
Життя їх зродить в вічнім вирі
З тих мрій, коли вони лиш щирі.

З любові, що палить нам душі,
Колись пічнесь любов любові,

Жажда краси, добра, обнови,
Пічнесь росою серед суші
З любові, що палить нам душі.

А може, та любов засяє
Пахучим крином на леваді,
І, може, їй будуть так раді,
Як ми, коли квітки збираєм
Весною, вечором під гаєм.

А може, ясною зорою
Вона засвітить у всемірі?
І, може, так в любові й вірі
Глядітимуть, як ми з тобою
За тою ясною зорою?

Все бути може, може, буде,
Бо серце більше відчуває,
Чим розум зрозумів і знає.
Схили ж мені чоло на груди.
Все бути може, може, буде.

*

Чи ти прийдеш тоді до мене,
Як сонце згасне, звечоріє,
Як смутком по душі повіє,
Як серце зробиться студене,—
Чи ти прийдеш тоді до мене?

ОСТРІВ СМЕРТІ

До образу Бекліна

Хто роботу зробив,
Хто відбув свою путь,
Хто свій день пережив,
Най чимскорше йде в путь.

Серед моря скала,
Чорний ліс там росте;
Хто терпів за життя —
Най собі відпічне.

Не подують вітри
З-над широких ланів,
Не доходять туди
Ні любов, ані гнів.

Одинокий пором
Біля берега жде
І хрустальним веслом
Зимні хвилі гребе.

Хвилі човен несуть
Через море у гай,
Що було — то забудь,
Що будé — не думай!

Тихо, тихо кругом,
На скалі смерті храм,—
Одинокий пором
Доїжджає до брам.

Батько поета —
Сильвестр Лепкий.

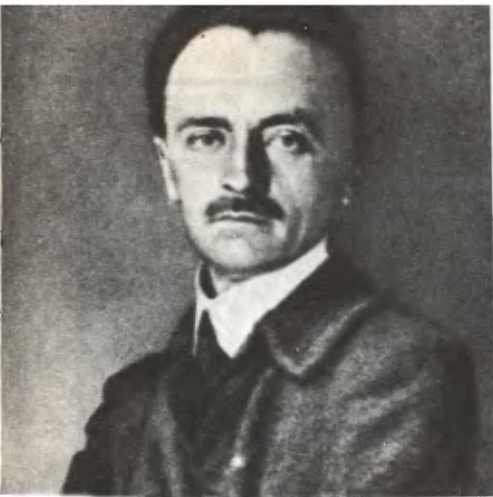
Мати поета —
Домна Лепка (мал. Б. Лепкови)

Б. Лепкий.
Фото молодых літ.

м. Бережани.

Б. Лепкий.
Фото кінця 20-х років.

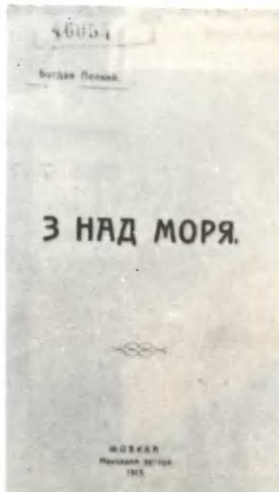
Вілла «Богданівка»
в с. Черче.

Б. Лепкий.
Фото 20-х років.

Обкладинки видань творів Б. Лепкого.

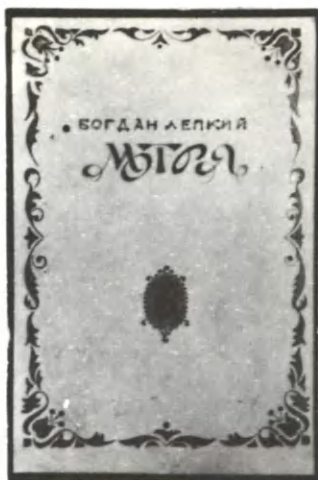
Фрагмент фото.
(Див. на звороті).

Б. Лепкий
(в другому ряду
крайній праворуч)
серед відомих
письменників,
істориків,
публіцистів.
В центрі —
М. Грушевський
та І. Франко.

Обкладинки видань творів Б. Лепкого.

Б. Лепкий.
Фото 1932 р.

Б. Лепкий (в центрі) серед друзів.
Перший зліва — художник Л. Гец. ►

ІЕЦ
УРНИ-
ЗГРІШНИЙ
МАСТА-
ПІВНА
ОГДАН
ЛЕНІУЧИ
МАТМАРТИ-
НЕЦЬ
ЛОТОЦЬКИ
ЧЕРЧЕ ІО. У
1936.
М. У. Б.

Український
мистецький
гурток «Зарєво».
Б. Лепкий
(в центрі).

Д. Павличко та Р. Лубківський
біля могили Б. Лепкого
в м. Кракові.

СПОВІДЬ ЗЕМЛІ

Погасло сонце. Світ померк,
Ніч звільна настає.
Вже непрозорий, сірий смерк
Всю землю обнімає,

І вже глухий глибокий шум
Несеться понад гаєм,
Блукає безнадійний сум,
А радість утікає.

Від лісу йде голодний вовк,
Глядить в село і виє.
Останній гомін дня замовк,
І п'ятьма землю криє.

І починається нічна
Хрестів і піль розмова,
І сповідаються поля,
А слухає діброва.

Говорять, що від тисяч літ
Людей живими жерли,
Що висисали кров і піт,
А люди в нуді мерли.

Що всю з них силу, волю всю
Виманюють зрадливо,
І за офіру пресвяту
Дають мізерне жниво,

А люди роблять ніч та й день,
А піт все лється, лється,
А смерть рубає їх упень,
А доля з них сміється.

«Прости, о Господи, прости,
І не карай жорстоко!
На непростимії гріхи
Примкни ласкаве око!»

.....
І сповідалася вода,
Спокійна і дрімуча,
Що літом на поля ішла,
Як смертоносна туча.

Що не вважала, скільки мук
На ті поля попліло
З кривавих бідних хлопських рук,
Нім збіжжя уродило...

А люди роблять ніч та й день,
А піт все ллється, ллється,
А смерть рубає їх упень,
А доля з них сміється.

«Прости, о Господи, прости
І не карай жорстоко!
На непростимії гріхи
Примкни ласкаве око!»

.....
І сповідалися ліси,
Гаї, діброви, зруби,
Що людям не в хосен росли,
А тільки для їх згуби.

Що порохнявіли хати,
Що двері облітали,
Що розсипалися хрести,
А дерева чекали.

Що діти синіли в хатах
І з зимна костеніли,
Як безприютний хорий птах,
Вони ж їх не огріли...

А люди роблять ніч та й день,
А піт все лється, лється,
А смерть рубає їх упень,
А доля з них сміється.

«Прости, о Господи, прости
І не карай жорстоко!
На непростимії гріхи
Примкни ласкаве око!»

.....
І починається грізна
Старих могил розмова.
Сідає біля них німа
Смерть — і слухає слова.

Могили стогнуть: «В ніч і день
Не маємо спокою
За біль, за муки, за огонь,
Що вкрили ми собою.

За сором, зраду, за розбій,
Що серце з груди дерли,
За потолочення надій
Борців, що дармо мерли.

Що йшли крізь власний лютий скон
До слави і до волі
І западали в вічний сон,
Не дочекавшись долі.

Що слава на мечях лягла
В криваву смерті ложе,
Що правди на землі нема,
Прости, прости нам, Боже!»

А нарід б'ється ніч та й день,
А кров все лється, лється,
А смерть його рубає впень,
А доля лиш сміється!

Великий гріх, велике зло,
Гряде велика кара!
Хиляєсь дуб, дрижить стебло,
І суне чорна хмара.

*

Така ніч сірих наших піль
Мене на світ родила,
І весь мій смуток, весь мій біль
На серце положила.

Краків, 1902

доля

В осінню довгу ніч безсонну,
Як вітер заводив від поля
Розпуки пісню невгомону,
Прийшла до мене моя доля.

Бліда була. Та горді лиця
Горіли дивною красою
В очах, мов сон, що раз присниться
Й лишає тугу за собою.

Вдивилась в мене і сказала
Тим шепотом, що гірший грому:
«Тебе я здавна в тямці мала
І не віддам тебе нікому.

Ось п'ятий хрест кладу на тебе,
Ще тяжчий тих, що ніс донині.
Бери його! Забудь про себе,
Забудь про вчора і про нині.

Іди вперед, куди веліло
Іти предвічне провидіння,
А як посиплеться каміння,
То кривду ту прости всеціло.

Самотній йтимеш. За тобою,
Мов тінь, поволічеться туга:
Це твоя сила і потуга,
Це одинока поміч в бою.

Нічого більш не сподівайся,
Ні дяки людської, ні щастя.
Прібуй же, сину! Чей, удасться...
З дороги ж, чуєш, не вертайся!

А станеш там, де шлях кінчиться,
Де гинуть в мряці одиниці,
Життя турботи і марниці,—
Нехай тобі добро присниться.

Добро велике, безконечне,
Якась загальна вільна воля,
І хліб смачний із свого поля,
Й братання щире та сердечне,

Нехай тобі в очах засяють
Незнаних зір нові світила,
Щоби не була в тьмі могила,
Де твої кості тліти мають!»

Сказала ці слова тривожні
Тим голосом, що гірший грому,
І відійшла від мого дому
В світі безвісні, бездорожні.

ПРОМІНЬ

Перший промінь сонця, теплий, ясний,
У мою кімнату впав.
«О який ти бідний і нещасний! —
Він мені сказав.—

Як ти знидів, помарнів собою
І блідий став, ніби той папір.
Вийди в поле, радуйся весною,
Відживеш — повір!

Поведу тебе я понад ріки,
Де шумить сосновий темний гай,
Там знайдеш на серця болі — ліки,
Віднайнеш свій рай.

І повіє там на твою душу
Невмирущості могучий шум.
Я живу — значить, терпіти мушу,
А закон — не глум!

Перед оком там тобі з'явиться
Нев'януча світова краса
Й скаже: царство моє не кінчиться,
Я — на біль — роса.

Там почувеш в кожному шумі листя,
В леті птиць і в жужжанні комах
Той вселенський рух, що не кінчиться,—
Звідки ж смерті страх?

Там побачиш, що у всіх творінню
Єсть своє життя, своя єсть кров.
Хоч зів'яне листя — квіт в корінню
Відживає знов.

Й погадаєш ти собі: мій Боже,
Як не гинуть трави і квітки,
Так не згинуть, не змарніють, може,
І мої думки.

Хоч їх нині б'ють вітри й морози,
Хоч їх злоба топче, ніби звір,
То колись засяють думи-сльози
Сяйвом ясних зір.

Розів'ються квітом на леваді
В тиху, ясну нічку маєву,
І будуть тим думам люди раді,
Й я в них оживу...

*

Як ти знидів, помарнів собою,
І блідий став, ніби той папір.
Вийди в поле, радуйся весною,
Відживеш — повір!»

Вецлар, 26.III 1917

МОЇ ПІСНІ

Не голосні мої пісні:
Вони лунають — мов у сні,
У сні якимсь дивнім-дивнім,
В недоспанім, в нездійсненім,
У сні про щастя, про любов,
А дійсність — кривда, дійсність — кров.

Й шумить до мене тихий гай:
«Повіки затули, співай,
Най сняться нам квітки, весна,
Хоч тут зима й квіток нема».
І кличе поле: «Тихо будь!
Піснями серця не троюдь!»

А люди? Люди?! Ті мовчать.
Що кращі — в тихім гробі сплять,
Й не знаю: чують там вони
Мої пісні, ці тихі сни?
А другі — другим байдужé,
Для третіх — я співаю зле.

Вони сичать, немов вужі:
«Нечистий звук, слова чужі,
Співає не у слухний час,

Та пісня, брате, не для нас!»
Га! Не для вас. Я знаю те.
У вас в душі не те, не те!..

Не голосні мої пісні.
Вони лунають — мов у сні,
У сні якімсь дивнім-дивнім,
В недоспанім, в нездійсненім,
У сні про щастя, про любов,
А дійсність — кривда, дійсність — кров.

ДАЛЕКИЙ Я ВАМ

Далекий я вам, мої люди добрі,
Мої країни милі тілом і душею,
Та серцем я вам рідний — кість від кості
І кров від крові тих піль, що родили
Мене і вас собі на честь і сором.

Відбіг я вас, шукаючи спокою,
В яким кріпиться ум і дух росте на сили,
Щоб опісля пуститися в мандрівку
По океані людського бажання,
Стремлінь, гадок і вічної туги.

А тим часом між нами прірва стала,
Яку гребе розлука, час, простір
І забуття... Та я не раз в чужині
Зривався ніччю з зимної постелі
Й на крилах мрій крізь тую прірву мчав.

Я видів вас в непевності, в тривозі,
Подібних путникам, котрих їмився блуд,
Я чув той крик, що села будить ніччю,
Коли вогонь обхопить хлопські стріхи
Або коли у хату вдарить грім.

І я не раз падав, прибитий горем,
І головою бив той дзвін хрустальний,
Що ним прикрила нас незвісна сила,
Немов на глум, щоб, видячи довкола
Широкий світ, не видіти дверей...

А ви сказали: «Він пішов в чужину,—
Нехай іде! Ми про його забудьмо.
Байдужні най будуть його слова,
І в самоті нехай собі зів'януть.
Тоті квітки, що він їх посадив».

І справді. Кожне слово, що я кину
З душі між вас, паде, мов у криницю
Так глибоченну, що до моїх ух
Не повертає навіть плеск води,
Яку воно сколотить там на дні.

Й не знаю я, чи ті слова вам милі,
Чи осоружні вам мої гадки,
Мої змагання чи противні вашим?
Нічо не знаю. Тихо, тихо, тихо...
Байдужістю покривсь між нами шлях.

*

Нехай і так! Це ваша річ, країни,
А моя річ невпинно дальше йти.
Ще довга ніч, нім ясний день настане,
І не один ще квіт на цім шляху зів'яне,
Котрим так пиняво ідемо до мети!

Падатимуть прапори, як весною
Торішні з дуба падають листи,
Нові кличі взиватимуть до бою,
Нові провідники владатимуть товпою,
Новим руслом життя буде плисти.

Та певний я, що завтра, так як нині,
І за багато ще, багато літ,
Останеться поезія людині,
Як спомини лишаються дитині,
За котрими йде вона в дальший світ...

Забудьте ви мене за злобою, сплетнею,
За хмарою лукавих хитрих слів.
Я певний: не один над книжкою моєю
Замислиться і задрижить душею,
Зриваючись до кращих, ліпших днів.

Краків, 1904

Для ідеї

МРІЯ

В «духовних мурах» тихо. Під числами
Погашено свічки. Старенький воротар
Несе ключі від головної брами,
Повісив на кілку... Дрімає семінар.

Часом у шафі лиш поміж книжками
Зашепортить. Часом мертвецьки білу твар
Покаже місяць у вікні. Над снами
Він сторожить і сипле мрії-чар.

Та при однім вікні щось довше став.

Глядить:

Чоло високе, біле, око ясне,
Як буря в хмарі, слово на устах тремтить.

Той молодець щось бачить дуже красне:
Серед зими йому приснилася весна,
З дністрових темних хвиль Русалка вирина.

НАРАДА

Товариші зійшлись... Пст!..
Двері зачинили,
В темницю гробову змінилося число.
Так ісповідники Ісусові творили,
На молитви святі збираючись, було.

Падуть палкі слова. «Ми духа проти сили
Поставимо, сильне́ розвинемо крило;
Ми свого Лазаря добудемо з могили,
Лиш мови треба нам, а рушимо село.

Подвигнеться народ. Як велетень закутий,
Кайданами струсне від Дону до Карпат,
І буде, як в давніх казках лицар
невгнутий.

Лиш мову нарядім, бо мова — то булат!
Від мови рідної нам треба починати,
Бо як же то німий буде проповідати?»

«РУСАЛКА ДНІСТРОВА»

Перша книжка... Ах! Скільки принади,
Скільки чару і втіхи для вуха!
Хоть кругом шаліє завірюха —
Квіт розвився посеред левади.

Хоть кругом безпрóсвітна темниця —
З неї воля мов легóтом віє,
Хоть докола ніч вуглем чорніє —
З неї сходить порання зірниця.

Перша книжка. Вона коштувала
Стільки праці і стільки зусилля...
О, бурхлива була в Дністрі хвиля,
Як Русалка з глибин виринала!

НА СУДІ

Сукном зеленим стіл накритий,
Папери, книги на столі,
І між свічками сумовитий
Христос, розп'ятий на хресті.

В кріслах засіли крилошани
І цензор Венедикт також.
«Шашкевич! Вшак то ви, мосьпане,
«Русалку» видали?.. Ну що ж?»

«Я книжку склав», — упало слово
Спокійне, тихе, мов святе.
Так в хопті іноді чудова
Пахуча квітка зацвіте.

«Русалка» вийшла у Будимі,
Щоб оминати нашу власть.
Такі діла недопустимі.
Який одвіт господин дасть?»

«Один одвіт я тільки маю:
Се справи рідної любов.
За тебе, мій коханий краю,
Готовий я пролити кров.

Я вірю, рідна наша мово,
Що твоя сила воскресне,
Що ти розвинешся чудово.
Коли се гріх — судить мене!»

ТІЛЬКИ СТО

Сто книжок пустили. Тільки сто.
Решту здержали темні кордони.
А тих сто струйками поплило
На сухі поля, в глухе село,
Над могилами гули, як дзвони.

Та струйки текли з сердечних ран,
В дзвонах серце було проречисте.
Нині з рік вчинився океан,
Дзвонів звук летить, як гураган...
Сто книжок... Яка в них сила, Христе!

НАД ВСЕ ДОРОЖЧИЙ
ДЛЯ ІДЕЇ ТРУД

Владика щиро радив: «Господь-Бог
Тебе багатим умом наділив.
Святись безженно. Без мирських тривог,
Без клопотів сімейних будеш жив.

Візьму тебе з собою. Мій престіл
Підпору в тобі, чей, колись найде.
А на селі — працєю як чорний віл,
У злиднях жий і мри... Шкода тебе!»

Подякував за раду Маркіян
І задумався... Бачить серед мрій
Старинний город, срібнолентий Сян,
Вінець Данила в митрі... Служби рій...

Ні! Ні! Не хоче. Там жде темний люд,
Відродження чекає вітчина.
Над все дорожчий для ідеї труд,
А власть і почесі — то все мана!

ВИ БАЧИЛИ ВІРЛА?

Він працював. В Христовім вертограді
Робітником був щирим, ненаємним.
Не фарисеєм засідав у раді
І щастя не шукав в «дзвінкій награді»,
Весь вік трудивсь...
Горів огнем бездимним.

Хто почислить ті ночі клопотливі,
Хто дні сумні і вагітні журбою?
Тут житниці порожні, хоть по жниві,
Наглять вірителі немилостиві,
А тут журба, народе, над тобою.

Ви бачили вірла в желізній клітці,
Як він собою кидає, як б'ється,
Аж кров з грудей спливає по решітці!
Він був таким вірлом в неволі сітці,
А вірші — се та кров, що з серця летється.

НАУКА

Біла хата. Стіл дубовий,
На стіні святий Микола
І віночок калиновий.
Вечір, темніє спроквола.

Перед образом хлопчина
Кляк і рученьки складає.
«Во ім'я отця і сина...»
Вслід за батьком повторяє.

«Богородице», «Достойно»,
«Вірую» і три поклони.
Все поважно і достойно.
На дзвіниці дзвонять дзвони.

«Ще не все, моя дитино,
Треба дещо почитати.
Ось скрипчина. На! Возьми-но,
Попрібуй бляшки складати.

Ти зложи мені: надія,
Вітчина́ — велике слово.
Щастя люду — наша мрія...
Вже?» — «Так, тату...» — «От чудово!

Не забудь тих слів ніколи,
Треба все їх пам'ятати
І ніколи, мій соколе,
Вітчини не забувати».

*

А надворі сходять зорі,
Пахне сіно з сінокоосу,
Між корчами, при коморі
Смерть стоїть і клепле косу.

ЛИСТ ВІД УСТІЯНОВИЧА

Лист прийшов аж з гір, здалека
Від приятеля Миколи.
Пише: «Ждати небезпека,
Їдь у гори, кидай доли.

Тутки вітер з полонини
Вилічить недужі груди,
Тут жентиця є щоднини,
Інший світ тут, інші люди.

Тут у гори мем ходити,
Тож-то гори! Тож-то красні!
І удвійку мем творити
Наші думи рідні, власні».

Прочитав і голов клонить,
Пахне горами світлиця.
Гадка гадку вітром гонить,
І з думками думка б'ється.

«Ой поїхав би, мій друже,
Тільки як й за що не знаю».
«Не журися тим так дуже,—
Каже смерть.— Вже я подбаю».

СПОВНИЛОСЯ

Непокликана стала в порозі,
У повітрі шарнула косою
І, як квітка буйна при дорозі,
Горілиць поваливсь головою.

Зачинилися очі вірліні,
І уста затворились пророчі...
Повно світла, кадила в хатині,
Дяк Псалтиру читає дві ночі.

Хрест до трумни вложили і чашу,
Просто зроблену з воску бджільного,
Та забули тернину ткнуть нашу,
Хоть росте її в полі так много.

Домовину з сосни несло братство,
У позиченім гробі зложили...
За життя він не дбав про багатство
І по смерті не має могили.

ПЛАЧ РІДНОЇ МОВИ

Плаче удова непотішена,
Син маленький за батьком банує.
А іще одну сироту марну
Він лишив, тая ходить, тоскує.

До двора піде, близь порога жде
(Можеш ждати до судного рана),
А як пан узрить, псами затравить:
«Що ти хочеш, мужичко погана?!»

На приходство йде, може, там найде
Тихий кут і привітливе слово.
Аж там піп гука: «А ти хто така?
Рідна мова?.. Бувай нам здорова!»

Де ж єї піти? Де приют найти?
В полі з птахом, з звірами у лісі?..
Повертай назад у вишневий сад,
Там у хлопській сховаєшся стрісі.

ВЕСНА НАРОДІВ

Аж прийшла весна народів,
Аж заграли в хмарах громи,
І від хат і від городів
Залунало: «Хто ми? Хто ми?»

Ви є ті, що у покорі
Перед буком спину гнули,
Ви є немічні і хорі,
Що про щастя вже й забули.

Вам від голоду, прагніння
Сохнуть груди, пухнуть ноги,
Вас лишають покоління,
Як каліків край дороги.

Гей же, враз! Простуйте кості!
З сонними дрімає доля.
Калинові стогнуть мости.
Чуєте? То їде воля.

В 50 ЛІТ

Проминуло півстоліття,
Півстоліття переважкого,
На могилі повно квіття,
В квіттю терня много-много.

Гарна осінь, ясна днина,
Листя з дуба облітає.
Наче спомин, павутина
Над могилою літає.

І, як нитка павутини,
Похоронна пісня в'ється,
Від старого до дитини
Все до гробу преться, преться.

Відчинили і добули
Тую трумну, ту соснову...
Люди, люди! Чи ви чули
Тої трумни плач і мову?

Якби чули, то з розпуки
Ви б не плакали, а вили
І двигли б її на руки,
В бій пішли і побідили.

Шевченко

В КРІПОСТІ

Чи то дух, чи то тінь,
Тінь безмовна, тупа?
Ні, то сторож-солдат
За поетом ступа.

Чи на муштру піде,
Чи він дума, чи спить,
Кожний рух, кожний крок
«Дядько» пильно слідить.

Верне з муштри, спічне,
Скине одяг Тарас,
Він кишені наверх
Вивертає сей час.

Пильно все обзира
З шапки до підошов,
Якби міг — до душі
З чобітьми б увійшов.

І до мізку б зирнув,
До гадок бунтаря,—
Чи не творить він там
Проти волі царя?

До Карасової матері.

Що там у тебе і курба
Робота на чужому політ,
Але візьми нас твою сурда,
Міжко зберіємо, в келомі:

Ані ти знаєш що тамал,
Що таме части з прохати,
Ані ти знаєш, муха - чи как
Міжко задує твоїм дитині.

Ані ти знаєш, го твоїм сил,
І в торні, в лідиті, в вадиматах?

І в вичуватемі - тудом туд там
Медрачково в впривива латимі

І в прачім, міжко, ти знає как

Ловала вичука - вероі,

І в твоїм доглядомі старас

І в лав і в - то знаємо твою

Ані не одуму бедокину туд

І в твоїм вомески прохотвала

І в слови прескордну рід

І в модачка цюра повидула.

І в його тамала, нов царський стард

Міжко таме твої слова Кариваві,

І в коудом серделані Кард

І в німла ти в його булаві -

Чи незримим пером
Він не пише в думках:
«Шлях до волі веде
По тиранів кістках!

До весни крізь зиму,
Через терня до рож...»
Ах, чому ж то в думках
Нам читати не мож?

Залюднили б Сибір,
Начинили б тюрми,
Навіть гончих собак
Годували б людьми.

І було б більш тюрем,
Ніж церков і скитів,
І густіш шибениць,
Ніж могильних хрестів.

.....

Чорна ніч у тюрмі,
Все заснуло, хропить,
Лиш поет і солдат
Не заснуть ні на мить.

УМЕР ПОЕТ

Умер поет. Далеко на Півночі,
У городі непривітнім, чужім,
А хто ж йому накриє сонні очі
Китайкою? Заплаче хто по нім?

Не клопочись! Як північна година
Мине, хтось двері втворить нарозтвір.
Прийде Петрусь, Оксана, Катерина
І Наймичка — найде їх повний двір.

Ярина з Степаном при домовині,
Двох хлопців сотник Гонта приведе,
Палій Псалтир читає; свято нині —
Ясновельможний гетьман тут іде.

За гетьманом полковники на конях,
І куренями виступає Січ,
Булави, пірначі мигтять в долонях,
І від шабель розвиднюється ніч.

А там народ, цілий народ, як море,
Бентежиться, іде вперед, шумить...
Не вмер поет — його втомило горе,
Схилив чоло і задрімав на мить.

* * *

Покинь на хвилю торг життя — а духа
Скріпи у собі та зніми угору!
Народе мій! Се я тобі говорю,
А в кого розум й серце є — най слуха.

Зривається велика завірюха
Над нашим домом. З ящика Пандори
Посиплються на тебе злидні-горе,
Потопа злости, а добра посуха.

Та ти кріпись і не теряй надії.
Се бій найтяжчий, та, може, послідній.
Проклятий буде той, хто в бою вмліє,

Проклятий і життя правдивого не гідний!
Кріпиться в гору та ідять на бії
Не як недолітки, лиш як мужі-герої!

* * *

Я прімір вам даю. Мене судьба так би́ла,
Як молот б'є залізо на кова́лі,
Як у огні гартують силу сталі,
Отак вона мене у злиднях насталила.

Велика духа людського єсть сила.
Він, як скала, здіймаєсь понад фалі,
Як гураган, летить все далі, далі,
Як хмара, легкі розпинає крила.

Нема для нього ні стриму, ні впину,
Зігнилий воздух громом він ворушить,
Він скали оре, ріки, моря сушить,

Та лиш в недолі, в тривоги годину
Женіть від нього зневіри потвору,
Най не паде, лиш най летить все вгору!

* * *

Я примір вам даю. З нужденної хатини
Я вилетів, як з попелища птиця,
Я розгорівсь на небі, як зірниця,
Щоб вести нарід, що в темряві гине.

Я примір вам даю. З сирітської хатини
В Давида виріс я, що з Голіафом б'ється.
Я, раб, тиранам плюнув правду в лиця,
Й вовік вони не змиють тої слини.

Я примір вам даю.
В життя страшній пустині,
Мов на Голгофі, я писав закони,
Якими ви жиєте ще донині.

Я жив, терпів і вмер за мільйони.
А ви?.. Ви мовчите? Де ж ваші лиця?
Чи ви жиєте, чи життя вам сниться?

БЛАГОСЛОВЕННА НАЙ БУДЕ ГОДИНА

Благословенна най буде година,
І тая хата, і село,
Що Україні принесло
З великих найбільшого сина.
Благословенна!

Хто, як він
Відчув давніх часів прокльони,
Руїни смуток, гробу стони
І кожний зойк, і кожний скін
Прийняв у серце?

Хто тужив
Такою лютою тугою
За волею і за красою,
За тим найбільшим дивом див,
Любов'ю брата, чоловіка?
Кому народ — нуждар, каліка,
Насильно гноблений катами,
Був так закоханий без тями,
Зі всього найдорожчий в світі?
Хто найкращі свої пісні,
Теплом сердечним так огріті,
Як тії квіти весняні
Промінням сонця, присвятив
Біді і нужді?
Покриткам,
Насилуваним ворогами,
І дідичами, й паничами,
І киненим, як лист вітрам,
На глум недолі.
Тій бідності,
Що в спеку жне в кервавім поті
Пшеницю на чужий калач,
Її ж за те лиш сум і плач,

Лиш вічна кривда,—

Хто, як він,
Мав в крилах духа той розгін —
Летіти в вічність понад зорі,
Де в безбережному просторі
Царює правда світова,
Щоб кинути її до віч
Свою огненну, смілу річ
Про людські стоптані права?!
Хто другий так, як він, горів
Огнем бажання, щоб колись
Широкі струї розлились
Добра, щоби ненависть, гнів
Навіки щезли, щоб кругом
Зацвіло радістю, добром,
Як райським квітом?

Хто і хто
Свої високі, ясні думи
Такими виспівав словами
Сердечно простими?

Мов шуми
Вітрів осінніх над степами,
Мов грюкіт грому або гук
Порогів дніпрових?..

Сто рук
Підносить віко домовини,
А в домовині правда гине,
А в домовині воля мре.
І де єсть той, і де єсть, де,
Щоб рідну мову позабуту,
Опльовану, в ланці закуту,
Невільницю лихих панів,
До того сяєва довів,
Що він тебе, моя ти мово?
Він кождий звук і кожде слово
Перетопив в горнилі духу

Так, що в тій мові завірюхи
Народів, напрями віків,
І квітів запах, птахів спів,
І зір дрожання, плач роси,
І відблиск божої краси —
Усе-усе!

Мабуть, немає
І не було, мабуть, нікого,
Щоб для народного добра
В житті своїм зробив так много,
Як він для нас!

.....
Благословенна ж най буде година,
І тая хата, і село,
Що Україні принесло
З великих найбільшого сина!

Велетам

МИКОЛІ ЛИСЕНКОВІ

на спомин 7. XII 1903

I

Відозвіться, ниви сонні,
І заграйте, чорні бори,
Свої думи невгомні
Над верхами Черногори!

Застогніть, старі могили,
Серед ночі на розстаю!
Відгукнися, рідний краю,
Звуком радості і сили!

Се прийшов до нас в гостину,
На заслужені поклони,
Той, що пісню, як дитину,
І як пташку у долоні,

І як рідну доню мати,
І як квітку серед суші,
Викохав, навчив співати,
Щоб кріпила наші душі;

Щоб безмежною тугою,
Звуком радості і болю
Зігрівала нас до бою
За добро, красу і волю!

Та нім мине недолі час,
Нім щастя зацвітуть квітки.
О пісне! — не кидай ти нас!
Дзвени, дзвени, дзвени!

ІВАН ФРАНКО

Сорок літ, як Мойсей по пустині,
Він провадив нарід за собою,
В небо рвалися думи вірліні,
А життя вниз тягло, бо в долині
Бій завзятий кипів з темнотою.

Як мечем, воював він словами:
То пророчив, то вчив, як учитель,
То, як батько помежи синами,
Пробував і творив поміж нами —
Правди й волі досмертний служитель.

Аж зігнувся під праці вагою,
Але долі важкій не піддався.
За добро і за правду до бою
Все готов, він поліг головою,
Але духом в безсмертя піднявся.

ПАВЛОВІ ГРАБОВІ

Не жду я щастя ані тиші,
Не жду спокою ні спочину,
Журба мене до сну колише,
Терплю і мучусь до загину.

І навіть, навіть якби доля
Привела щастя в хату м'юю,
Та поки не вернеться воля,
Не хочу щастя ні спокою.

Бо серед щастя, серед втіхи,
Серед душевної погоди
Згадаються знущання, сміхи,
Невольницькі сумні пригоди.

І серед щастя, серед долі
Чужого відгомін терпіння
Розбудить в моїм серці болі,
Возьме спокій душі сумління.

То ж груди моя терпінням дише,
Я пташкою до щастя лину,
Журба мене до сну колише,
Терплю і мучусь до загину.

Не відняла у Тебе чужина
Ні любові, ні серця у грудях,
Ти для Русі — все рідна дитина,
І за те нехай честь Тобі буде!

Що ж? Ми нині убогі, забуті,
Що лиш втерли зі сну свої очі,
У кайдани в нас руки закуті,
Ми пробоем ідем проти ночі.

Але прецінь нам світить надія,
Що труд-праця не піде намарне,
Що час жнива для нас надоспіє
І напричуд буде жниво гарне.

Бо намарне не підуть пророки,
Що провадять свій нарід до бою,
І цілять в нім гріхи і пороки,
А цілять їх добром і красою.

Поміж ними і Ти сяєш ясно,
Як весталка народного жару,
Того жару, що світить — не гасне,
Того вічного божого дару.

Тож коли нам час слухний наспіє,
І скінчиться врем'я вельми люте,
І здійсняться всі наші надії,
І рішиться, чи бути — не бути,—

Отоді наш народ не забуде
Своїх борців для рідної справи,
Він пригорне їх щиро до груди
Й попровадить в безсмертний храм слави.

Поміж ними й Ти сяєш на троні
В нашім руськім новім пантеоні.

Бережани, дня 12 червня, 1899

Поезії 1914—
1920 років

* * *

Спочинь, серце, на хвилину
В північну годину,
А я думкою далеко,
Далеко полину.

А я думкою полину
В рідну Україну
На велике пожарище,
На чорну руїну.

Там буду я припадати
До кожної хати
І, що вона перебула,
Буду ї питати.

І що вона перебула,
І що вона чула,
Щоби правда безпам'ятно
В світі не минула.

ЩО ТО ЗА ГРІМ?

Що то за грім, осінній грім?
Дрижить земля, валиться дім,
Світ гонить в пропасть стрімголов,
А всюди кров, а всюди кров!

Що то за град, огненний град,
Лесь олово, як водопад?
Що куля — гук, що куля — свист,
Паде народ, як з дуба лист.

Паде народ, як зрілий сніп,
І «вічної» не править піп,
Лиш гук рушниць, лиш рев канон
Вколисує на вічний сон.

Спіть, хлопці, спіть! Спіть, хлопці,
спіть!

Про долю-волю любо сніть,
Про долю-волю вітчині!
Чи можуть бути кращі сні?!
спіть!

ПОЖОВКЛО ЛИСТЯ

Пожовкло листя. Смерть і тлін,
Бездонний біль.
Летить в село з далеких піль
Червоний кінь.

Без ховстів, без сідла біжить,
Їздця згубив.
З дороги уступайсь, хто жив!
Червоний кінь біжить!

ХТОСЬ МЕНЕ КЛИЧЕ

Хтось мене кличе, хтось мене
З тихої хати пріч жене.

З тихої хати гонить пріч
В поле незнане, в темну ніч.

Хтось мені шепче: «Бачиш ліс!
Де твоя шабля, де твій кріс?

Предківську шаблю ржа гризе,
Внук ї на ярмарок везе.

З кріса стріляє до ворон,
А ворог пре з усіх сторон.

Вже чути зойк, вже видно кнут,—
А ти ще тут, а ти ще тут?»

Хтось мене кличе, хтось мене
З тихої хати пріч жене.

Не знаю, хто і звідки ти,
А мушу йти, а мушу йти.

ГАРКНУЛИ БУБНИ

Гаркнули бубни, сурми заграли,
Хоруговки злопотіли,
Полки, як стада птиць, як громада
Львів, як лавина летіли.

«Де ж ви ідете, де ж ви спічнете? —
(Рота проходить по роті) —
Чи на Дунаю, в теплому краю,
Чи у снігах, на болоті?

Вам по дорозі, та на морозі
Смерть білу постіль готує...»
Мати заводить, з розуму сходить,
Батько стоїть і сумує.

«Ой не плач, батьку, та не плач, рідний,
Ні ти, жінко, ні мати,
Бо не на те ми при боці шаблю
Носим, щоб в ліжку вмирати.

Ваша річ жити, жати, косити,
Розуму внуків навчити,
А наша справа — кєрвава слава,
Вмерти або побідити!»

.....
Гаркнули бубни, сурми заграли,
Хоруговки злопотіли,
Полки, як стада птиць, як громада
Львів, як лавина, летіли.

НА ДОЛИНІ ДИМ І ПОРОХ

На долині дим і порох,
Серце б'ється, як дзвін.
«Ось і він! Ось і він!
Твій відвічний ворог.

Хто говорить, що це люди —
В очі плюнь і не вір!
Таж то звір кинув бір,
Міряй просто в груди!

Не пора тепер питати,
Хто і де тебе веде,
Розум де, совість де,
Тут одно — гармати.

Одинока правда — сила,
А спасення — розгін.
Або ти, або він.
Поміж вас — могила».

*

На долині пекло чисте,
Ближній ближнього їсть.
Що за злість! Що за злість!
Вереск, зойки... Христе!

ДЕ ЄСТЬ ТВІЙ ДІМ?

«Де єсть твій дім, твій тихий дім?
Скажи, мій любий брате...»
«Ударив нагло ясний грім,
Спалив мій дім, звалив мій дім,
Нема де зимувати».

«Де твоя жінка, діточки,
Де вірна челядина?»
«Он бачиш тії могилки?
Скиглять вітри, летять галки,—
Оце моя родина».

І В МЕНЕ БУВ СВІЙ РІДНИЙ КРАЙ

І в мене був свій рідний край,
Цвіли там квіти у діброві,
Шумів таємну пісню гай,
Збіжжя стелилися чудові
На паску і на коровай...
І в мене був свій рідний край.

А нині там земля порита,
Біля рова стрілецький рів,
Квітки столочили копита,
Ліс поторощений зчорнів,
Пшениця ніби градом збита,—
Щаслив, хто бачив й не здурів!

І в мене був свій рідний край,
Хати в садочках потопали,
Коли настав чудовий май
І соловейки заспівали.
Здавалось — не земля, а рай.
І в мене був свій рідний край.

А нині з сіл сліду немає,—
Де схочеш, вітре, там гуляй.
З могили череп визирає,
Хрести стоять, як чорний гай,
Між ними смуток походжає,
І сльози ллються, як Дунай.

О краю мій! Свята руїно,
Новітня Троє в попелах!
Перед тобою гну коліно
І кличу: боже в небесах,
За кров, за муки, за руїну
Верни, верни нам Україну!

Верни нам нашу прежню волю
І добре ім'я нам верни,
Людською кривдою важкою
Землі святої не скверни,
Досить вже кривди, муки й болю —
Верни нам вітчину, верни!

КАРПАТИ

Набік, дрібна журбо життя,
Набік, марні тривоги!
Крізь темний бір до ясних зір
Рубаємо дороги.

Гримить топір, валиться бір,
Тріщать гнилі колоди,
То там, то тут на шлях падуть
Останні перешкоди.

І стогне бір, як дикий звір,
Кінчить життя прокльоном,
А там вгорі грядучі дні
Дзвенять побідним дзвоном.

Який той спів будучих днів
Приманчивий і милий!
Який при нім недолі грім
Марний, смішний, безсилий!

Ти, громе, бий, ти, буре, вий!
Не знаємо тривоги.
Крізь горя бір у щастя двір
Рубаємо дороги.

ОСІНЬ 1915-ГО

Сумна ти, осене, сумна
Звичайними роками,
Та нині смуток твій до дна
Явився перед нами.

Сумна ти пусткою ланів,
Природи нищетою,
Заплакана слізьми дощів,
Зажурена імлою,

А нині, осене, ти йдеш
Вже не сумна — розбільна!
На голові волосся рвеш
І виєш, божевільна.

ЗАДУШНІ ДНІ 1915-ГО

Задрушні дні, яких ніколи
Не було, може, й не будé.
Могили — як снопи по полі,
А жаль, як гураган, гуде.

У крові сонечко заходить,
І безліч зір як тисяч свіч
Сіяє. З лісу вовк виходить
І виє, виє довго в ніч.

Вже й він замовк. Тиша́ бездонна.
(Хто тут заснув, той твердо спить).
Тільки щось шепче квітка сонна,
Тільки луна палахкотить.

ОЙ КОЛОСИЯ, НИВО, КОЛОСИЯ

Ой колосися, ниво, колосися
Колоссячком зі злата!
Недаром ріки крові тут лилися,
Тяжка була робота.

Недаром довго грали тут гармати,
Ой грали, не вгавали!
Та прийшлося батькам свої голови дати,
Щоб діти землю мали.

ВЕСНА 1915-ГО

Там, де колись цвіли квітки,
Стирчать з землі сухі кістки.

Де діти бавились в хатах,
Там причаївся біль і страх.

Де землю краяв срібний плуг,
Там оре смерть по Сян і Буг.

Там оре смерть, страшний ратай,
Йй все одно — зима чи май.

Йй все одно — дитя, старець,
Де ступить крок — там гріб і мрець.

Де ступить крок, де ступить два —
Валиться дім, горить трава,

Йдуть з димом стóги і хати —
Що можем ми? І я, і ти?

Що може серце? совість що?
Тепер їх людям нінащо.

Тепер чуття — це глум і сміх,
Любов — недуга, правда — гріх.

А совість? Це бліде дитя
Спиняло свободу життя,

Спиняло творчий наш розгін,—
Проклін цій совісті, проклін!

Проклін тим людям, що до зір
Летіли, долі вперекір,

Що снили сон про ідеал,—
Змете їх вал, дев'ятий вал.

Дев'ятий вал... Позір, позір!
Гряде з Апокаліпси звір.

ВНОЧІ

Збудився я вночі —
Осіння ніч була,
Гукали десь сичі,
Стелилася імла.

Ні місяця, ні зір,
Мов океан кругом.
Лиш вітер, ніби звір,
Гукає над вікном:

Вставай, вставай, вставай!
Не час тепер на сон,
Мов рана — рідний край,
Мов зойк один і стон.

Завзялась вража хлань,
Щоб люд з землі змести,
Куди лиш не поглянь —
Хрести, хрести, хрести!

Біліє в полі кість,
І червониться кров,
І веселиться злість,
І сльози лле любов.

Бездомний чоловік
Іде в незнаний світ.
А кілько там калік!
А кілько там сиріт!

День темний від димів,
Ніч ясна від луни —
А кілько вже тих днів
І ночей у огни!

Вставай, вставай, вставай!
Не час тепер на сон,
Мов рана — рідний край,
Мов зойк один і стон.

ДЕ Ж ВИ?

Де ж ви, мої рідні ниви,
Що не годен вас пізнати?
«Чи не бачиш? Порівняли
Нас шрапнелі і гранати».

Де ж ти, гаю мій, розмаю,
Граби, берести, дубина?
«Розметала нас зимою
Небувала хуртовина».

Де ж поділась стріха тая,
Що до неї я без стриму
Все спішився, мов до мами?
«Де? Питайсь огню і диму».

Де ж батьків моїх могили
Ген за церквою у гаю?
Цитьте! Цитьте! Бракло сили,
Щоб дослухати до краю.

ЩОДНИНИ МИ ЧЕКАЄМО

Щоднини ми чекаємо
І миру, і весни.
Одні одних питаємо:
Коли ж прийдуть вони?

Весна не йде. Все сніг і сніг,
Гнітить мороз — зима.
І миру нашого дастьбіг,
І волі теж нема.

«Прийди, весно, прийди, рясна,
Новим життям заграй!
О доле-воле, встань зі сна,
Народам щастя дай!»

ДЕ НЕ СТАНЕШ

Де не станеш — могили, могили!
Де не глянеш — терпіння, терпіння!
Що аж дивно — звідкіль тої сили
Взяло наше слабе покоління.

Тої сили, щоби перебути
Ті надлюдські криваві зусилля,
Того гарту, щоб шиї не гнути
У ярмо — з розпуки і з безсилля.

Розліталися дуби трісками,
Розсипалися в дробі граніти,
А в тім пеклі, десь під попелами,
Старці мерли й родилися діти.

ВОЗЬМИ МЕНЕ

Возьми мене з собою,
Коня тобі напою
Студеною водою.

Напою, окульбачу,
Всміхнуся і заплачу,
Таку вже маю вдачу.

В кульбаку скочу ззаду
Й за спиною присяду:
Не бійся — не упáду!

Їздець я знаменитий.
Хоч шлях новий, невбитий,
Мчу, мов несамовитий.

І з лука і з рушниці
В лету стріляю птиці —
Вірли й перепелиці.

Товариша такого
Ти не знайдеш другого,
Бо другів днесь немого.

Дістанеш в серце кулю,
На сон повіки стулю
І до землі притую.

Возьми мене з собою,
Мій стрільче, мій герою,
Возьми, возьми — смерть своєю!

В/ещлар/, 18. II 1917

СНІЖОК

Мов лебединий пух, паде
Дрібний сніжок спроквола.
Як збудишся — то вже буде
Білесенько довкола.

Вже не доглянеш тих ровів,
Котрими смерть ходила
І чорну месть й червоний гнів
З собою скрізь водила.

І не спізнаш, де ворог впав,
А де товариш вірний,
Бо білий сніг їх вколисав
У сон тривкий, безмірний.

Чим хто з них жив, хто що любив,
За що боровся в бою,
Дух прощення навів прикрив
Пеленою сніжною.

*

Опрощення великий дух,
Любові дух й покори,
Мов непорочний снігу пух
Зрівняє доли й гори.

Вещлар, 15. III 1917

НІЧ ЯК ДЕНЬ

Ніч — як день, день — як ніч.
Пекельна річ, пекельна річ!

Ступиш — гріб, глянеш — кров!
А де ж любов? А де ж любов?

Вчора бій, нині бій,
Про мир й не мрій, про мир й не мрій.

Літо йде, йде зима.
Його нема, його нема.

Літо знов, осінь знов,
Він не прийшов, він не прийшов.

В хмарах смерть, в хвилях смерть —
Налита чаша горя вщерть...

18.III1917

БЛИСК, ГУК, ПІВНЕБА ЗАПАЛАЛО

Блиск, гук, півнеба запалало.
Розприслася гранітна куля.
А ген у лісі, як бувало,
Кує зозуля.

Зойк, стон — і тихо. Крапля крові
Паде в бездонну чашу горя.
А над полями сходить знову
Вечірня зоря.

Як же ж ту землю збили, зрили
Всілякі кулі і шрапнелі!
А вже й ті ями прикрасили
Квітки веселі.

ВОРОНЕ ЧОРНИЙ!

Вороне чорний! Ти з якого краю
Линеш?.. «Кров! кров! кров!»
Тихо, я вже знаю.

Вітре, чого ти так сумно й розбільно
Виєш?.. «Шу! шу! ш-нур!»
Пст! говорити не вільно.

Річко, чом плесо твоє так рум'яне?..
Га! Розумію.
Впливаєш з рани.

УДАРТЕ В ДЗВІН

Ударте в дзвін, ударте на тривогу!
Таж від диму сонце тьмиться,
Нарід гине, світ валіться,
Пожалуйтеся Богу!

Най знає він, як тяжко ми страждали!
Як за нашу кров і рани
Нам дали нові кайдани,
Бийте в дзвін!..

Нема... Забрали.

В ТИСЯЧНИЙ ДЕНЬ ВІЙНИ

Бачив я дивний похід,
Бачив — й не збожеволів!
З заходу сонця на схід
Йшла скорбних тисяча днів.

Кожний — не день, а мов вік,
Вік у тривозі, в нудьзі,
Кожний неначе волік
Камінь млинський при нозі.

Чола пориті, мов лан
Плугом стальним восени,
Груди — неначе курган,
Серця — якісь страшні сні.

Де ваші руки? — Нема!
Де ваші ноги? — Пішли!
Хто вам кров виссав? — Зима!
Де ваша сила? — Взяли!

Йдуть, аж земля стугонить,
Яма могильна — їх слід,
Збіжжя за ними горить,
Води стинаються в лід.

Тьмиться синява небес,
Пітьма і пустка кругом,
Ненагодований пес
Виє вночі за селом.

Глянув ліс — всох, онімів.
Місяць зирнув — і поблід...
З заходу сонця на схід
Йшла скорбних тисяча днів.

* * *

Надлетіла хуртовина
З опівночі,
Осліпила блискавками
Наші очі.

Надлетіла хуртовина,
Збила квіти,
Ніби вівці, розігнула
Наші діти.

Радо б серце, раді б груди
Заспівати,
Так в ушах нам вічно грає
Гук гармати.

Горло наше, мов кліщами,
Жаль стискає,—
На ту пісню мова людська
Слів не має.

Ой заграйте ж на дзвіниці
Срібні дзвони,
Най лунають аж до неба
Людські стони.

Най лунають аж під хмари
Ваші звуки,
Най почує господь в небі
Крик розпуки.

Замість дзвонів відповіли
Глухо мури...
Вітер гойдає на вежах
Тільки шнури...

* * *

Дзвонів нема? Най дзвонять серця в грудях,
Мов в озері ті потонулі дзвони.
Прийде пора, народ з глибин добуде
Батьків своїх зітхання і прокльони.

Добуде їх і на дзвіниці слави
Завісить ген під хмарами високо,
І заніміє з дива кат лукавий,
А звеселиться праведника око.

Прийде пора, прийде колись година,
Буде там муж, де нині є дитина,
Буде там меч, де нині тихе слово,
Були ми вольні і будемо знову.

Були ми вольні і ходили в славі
Понад Дністром, Дніпром і синім Доном,
Були ми білі, а будем керваві,
Були тугою, а будем прокльоном.

Прокльоном всього, що підле і хоре,
Що поганило заповіти божі,
Клали ми слово тихе на сторожі,
Поставмо силу — чей, вона поборе!

Буря

Фрагменти з поеми

САМОТНІЙ ПЛУГ

Посеред нив стирчав самотній плуг.
Незорана земля лежить в округ.

Леміш заржавів, срібне чересло
Зчорніло й диким зіллям обросло.

А де ж властитель дівся? Де ж ратай?
Мабуть, пішов обороняти край.

Волів побили, коней взяли в трен,
Лишився плуг на полі сам-оден.

Чекає, поки тут не зогниє
Або гранат його не розіб'є.

Леміш іржа гризе, а чересло
Травою й диким зіллям обросло.

ОДИНОКИЙ

Ніч, осінь, пуста. Їжиться стерня.
Сухе галуззя облітає з пня.

Шумить безлистий ліс, скиглять вітри.
Сльота, імла, нудьга — подруги три.

Побралися за руки, полем йдуть
З села в село. Скучна, безцільна путь.

Стрічає їх якийсь обдертий пліт,
Сухий бур'ян і недоцвілий цвіт.

Стрічає їх новий розмоклий гріб —
Сліди насильства, голоду, хворіб.

Бездомний пес наївився, біжить,
Кругом луна горить, горить, горить.

Де хата була — там пустий димар
Стирчить вгору, мов кличе з неба кар.

Ні клуні, ні повітки, тільки пліт —
Під ним дідусь — без шапки, без чобіт.

Вірлиний зір кудись у пільму впер,
Мов ума збувся, одубів, завмер.

Лиш на устах повис тяжкий проклін,
Усі пішли, в селі оставсь лиш він.

Він не піде. Сконає краще тут,
Як біля пня відбитий вітром прут...

Луна горить, скиглять, ревуть вітри.
Сльота, імла, нудьга — подруги три.

НА ВАРТІ

На дроти і рови паде імла,
Іде до тебе смуток від села.

Обдертий, босий. В сплаканих очах
Якийсь безтямний, божевільний страх.

І жалується, мов дитя, квилить,
Що третій день село горить й горить,

Що з димом праця людська марне йде,
Що голови склонити їм ніде,

Що всюди плач дітей, худоби рев,
І луск падучих стріх, і тріск дерев.

Згоріла церква, впав з дзвіниці дзвін,
А кулі б'ють і б'ють з усіх сторін.

Ані вперед тікати, ні йти взад,
Ні помочі, ні ради. Пекло! Ад!

І жалується тихо, і квилить,
Кругом дими, село палахкотить.

А ти стоїш, дивиш безрадно в ліс
І тулиш, ніби друга, зимний кріс.

ЗУСТРІЧ

Між дротами і між ровами, в млі —
Ніби дві жінки, ніби відьми дві.

Волосся — дріт, а тіло — біла кість;
Їх погляд — світ валить, їх віддих —
їсть.

За ними дим волочиться, мов плащ,
Падуть слова, немов каміння з пращ.

«Що робиш, сестро?» — «Кошу ніч і день.
А ти?» — «А я іду й рубаю впень».

«Втомилася?» — «Ще й як! Не чую ніг,
А ти?» — «Що я! Тут чорт би ізнеміг».

«Передше, сестро, то було не те.
Всё наверху, коса іде й мете.

А нині жовнір скрився, мов борсук.
Бери його! Не чую, сестро, рук!»

«Колись війна — з краю мандруєш в край,
А нині в воду лізь й до хмар літай».

«Багато ще роботи?» — «Чорт їх вість!
З обох боків велика дуже злість.

З обох боків неімовірна лють.
Такої ще не бачила, мабуть».

«Сестрице! Перше й ми були не ті.
Кров з молоком і коси золоті.

Манили ми до себе і тягли,
За наші ласки люди в бій ішли.

А нині — бач які! Старі-старі,
Беззубі і гидкі, мов упирі!»

«І скучно стало. Ох, як скучно! Нудь!
Зів'яло тіло, і висохла груди.

Снуєшся полем, ніби той павук,
Ще трохи — й косу випустиш із рук.

Кріпімся! Завтра до роботи знов!»
Чоломкнулись чарками —
в них людська кров.

КРАЄВИД

З гори далекий вид. Дивлюся я:
Полями в'ється рів, немов змія.

Обпоясала силу сіл і міст:
Над морем — лоб, над другим морем —
хвіст.

А в тулові, неначе в казані,
Щось клекотить в пекольному огні.

Вариться пімста там, і лють, і злість.
Той змій хіба всю нашу землю з'їсть.

І не оставить сліду з сіл і міст...
Над морем — лоб, над другим морем —
хвіст.

В ЛАЗАРЕТІ

Уривок

Не знав же я щастя-долі
Ні вчора, ні нині,
Уродився у неволі,
Гину на чужині.

В чужім краю поховають,
В чужій домовині,
Хто ж заплаче, заридає,
Затужить по мені?

Срібні дзвони не озвуться
З нашої дзвіниці,
Хіба квіти стрепенуться
Ранком до зірниці.

Хіба впадуть зимні роси,
Хіба вдарять громи,
Хіба буря заголосить
Над гробом сіроми.

Вещлар, 15. III 1917

ОСТАННІЙ ЛИСТ КАТРУСІ

До тебе, милий, пишу лист востанне
Дріжучою рукою.
Вікном паде проміння сонця ранне,
Мені ж здається, що твоє кохання
Прощатся йде зі мною.

Витай мені, витай, солодке, ясне,
Як мід з райськóго квіття!
Ніколи кращим не було, як власне
Тепер, коли короткий день мій гасне,
Смертельні свічі світять.

Ніколи, ах, ніколи я не чула
Так сильно, як в тій хвилі,
Які я дивні дива перебула
І як щасливою колись я була
З тобою, мій ти милий!

Й мабуть, ніколи наші ті розмови,
Слова твої сердечні
Не мали в собі стільки сили й крові,
Як ось тепер, коли я без любові
В світи йду безконечні.

Не знаєш, милий, як я ждала, ждала
На тебе з поля бою.
Здається, душу й рай була б віддала,
Щоби у бога тільки щастя мала
Побачиться з тобою!

Не дав бог щастя... Журавлі ключами
Летять і сумно кличуть.
Міста і села вкрилися димами,
По полі люди блудять між гробами
Й хрести вояцькі тичуть.

Стоять поля, несіяні два роки,
Покраяні ровами.
Стави руді від людської посоки,
На них шувар питається осоки:
«Що буде, сестро, з нами?»

Питається шувар, а люди, милий,
Й питається перестали.
Ні, оповісти я не маю сили,
Скільки вони, ах, скільки пережили,
Нім Богу духа дали!

Тут хисту треба справжнього і вправи,
Щоб вірно змалювати
Той образ від нічних пожеж кривавий,
А від невинних людських сліз сльозавий,—
Відвагу треба мати!

Може, я там, на другім світі, може,
Наберу сили слова
І сміло скажу: таж ти бачив, Боже,
Як ураганом військо йшло вороже
Через кордон до Львова.

І бачив ти, як наші бідні люди
Свій рідний край кидали,
Мами з дітьми маленькими при груди
Пускалися на безконечні труди
В краї, яких не знали.

І бачив ти, як дідо із онуком
За те, що не хотіли
Опоганитись зрадою, під буком
Кров'ю багрились і як дід з онуком
На мотузку дубіли.

Ще й бачив ти, як діти, от дрібнота,
Без батька і без мами
Тинялися голодні біля плота,
Поки з ніжок звалила їх дрімота,—
Не між людьми,— між псами!

Ти бачив, Боже, тії каравани,
Що на Сибір тягнули.
У серцю біль, а на руках кайдани...
Так за Христа терпіли християни,
Тому-бо вірні були.

Бо вірні були, вірні до сконання
Своїй святій ідеї.
І для ідеї тої, для кохання
Приймали мовчки муки і страждання —
Усе, усе для неї!

Ти бачив, Боже!.. Ну і що ж? Що нині?
Де ж є твої глаголи?
Невже ж блукатимемо по пустині
І до своєї власної святині
Не ввійдемо ніколи?

Невже ж вовік не прощена провина
Супроти слави й волі?
А прецінь батько слав на муки сина,
Старий зарівно прецінь, як дитина,
Конали в полі!

Яких ще жертв? Яких тобі? Скажи нам,
Промов велике слово!
Чекаємо. Най вдарить раз година,
Най заворожена проснеться Україна
І оживе наново!..

Отак хотіла б я сказати. Про себе
Буду, як гріб, мовчати.
Бо що ж бажання наші, що потреби
Супроти кривд тих?.. Милий, я до тебе
З жалем буду літати.

Як згасне день, а ніч голубі крила
Розіпне над полями,
Відчиниться нараз моя могила,
В зітлілі кості вступить прежня сила,
Цвинтарні кину брами.

Йй полину в світ. До тебе, де не будеш –
В поході чи у бою,
Поки мене при другій не забудеш,
Поки у снах ти біля мене будеш,
Витатиму з тобою.

І говоритиму тобі до уха
Устами піль, діброви,
Яка над ними віє завірюха,
Яка жара палить їх і посуха,
Як смерть іде на лови.

І говоритиму тобі устами
Тих всіх, що тут сконали,
Як бичувало їх життя тернами,
Як плечі їх вгинались під хрестами,
Як марно пропадали.

І говоритиму тобі тугою
Серць молодих, що рвались
До тих країв за тихою водою,
Овіяних надією святою,
Як йшли і не вертались.

Усе, усе, що гарне, а нещасне
У нашім ріднім краю,
Я передам тобі як своє власне,
Нехай бажання в тобі не загасне
Крізь пекло йти до раю.

Нехай у тобі вічна іскра тліє
Визвольного стремління.
Нехай на мить одну життя не вміє,
Поки на сході день не зазоріє
Грядучим поколінням.

Будемо поти разом. Я при тобі,
А ти будеш при мені.
Хоч я лежатиму у тихім гробі,
А ти в ровах стрілецьких, або — пробі!
Далеко на чужині.

А як скінчиться бій, як мир повіє,
Мов легіт по долині,—
Прийди на гріб, мій милий. Звечоріє,
Запахнуть квіти, і зоря затліє,—
Посидь, посидь при мені!

.....
До тебе, милий, пишу лист востаннє
Дріжучою рукою.
Вікном паде проміння сонця раннє —
Мені ж здається, що твоє кохання
Прощатся йде зі мною.

Відень, вересень, 1915

Ноктюрн

ДВАНАДЦЯТЬ СТАРЦІВ

Дванадцять старців,
Їм вітер розвіяв волосся,
Встають із гробів,
Йдуть полем і сумно голосять:
 О, горе нам, горе! О, горе!

Ми з цеї землі,
Як діти із мами утроби,
Дали ми їй
Всю силу, всю міць — хлібороби.
 О, горе нам, горе! О, горе!

Оце наш шлях,
Ми кров'ю його поливали,
Ми навіть у снах
Цю землю гадками орали.
 О, горе нам, горе! О, горе!

Має хату всяк
Для смутку свого і для втіхи,
Тільки нам ніяк
Добитися рідної стріхи.
 О, горе нам, горе! О, горе!

Тільки нам ніяк
Діждатися вільної волі,
Гірше від собак
Живемо у ворожій неволі.
О, горе нам, горе! О, горе!

Без плачу у нас
Ні хрестин нема, ні весілля,
І життя для нас
Не життя, а лиш божевілля.
О, горе нам, горе! О, горе!

Де ж ти, правдо, де?
Коли спиш, то встань, озовися!
Судний день іде,
Вже мерці в гробах іздриглися.
О, горе нам, горе! О, горе!

Вже в гробах мерців
Й ненароджених в матерніх лонах
Обгортає гнів,
Месті гнів, що горить в мільйонах.
О, горе нам, горе! О, горе!

Обгортає гнів,
Як весною розбурхані води,—
Світ збожеволів,
Поріжуться, поріжуть народи.
О, горе нам, горе! О, горе!

.....
Дванадцять старців,
Їм вітер розвіяв волосся,
Встають із гробів,
Йдуть полем і сумно голосять:
О, горе нам, горе! О, горе!

ДВНАДЦЯТЬ ЖІНОК

Жени рускія вплакаша ся.

*Слово
о полку Игоревім*

Дванадцять жінок
Минає цвинтарні ворота.
Терновий вінок
Хтось сплів з крові, сліз і з болога.
О, Пречиста!

«Як вістка прийшла,
Що мого шрапнеля убила,
Я нагло злягла
Й дитинку осиротила».
О, Пречиста!

«У мене синів
Було трьох, як у лісі три дуби.
Шукаю гробів,
Шукаю великої згуби.
О, Пречиста!

До людських гробів
Листком кленовим припадаю,
Не маю слів,
В очах уже сліз я не маю».
О, Пречиста!

«А мій одинак
У городі вчився, у школі,
Зірвавсь, як птах,
І, як птах, заков'яз десь на полі.
О, Пречиста!

Та добре, що впав
Він під своєю хоругвою,
Щоби лиш Бог дав
Діждатися волі з весною».

О, Пречиста!

«Я нашим обід
В горшках у рови приносила,
Попав хтось на слід,
Вимірив — куля не схибила».

О, Пречиста!

«Осталася я
З малими дітьми сиротою,
Орала ж бо я,
Та не волами, а собою.

О, Пречиста!

Орала ж бо я,
Сльозами ріллю поливала,
Ані ночі, ні дня
Спочину собі не давала.

О, Пречиста!

Ступився мій плуг,
Вже сили у костях не маю,
Та прийшов недуг.
Я умерла. Що діти? Не знаю».

О, Пречиста!

«Подруги мої,
Мої ви сусідочки любі,
Я очі свої,
Дивіть, виплакала по згубі.

О, Пречиста!

У мене донька
Була така гарна, як ланя.
А пильна яка!
Робила від самого рання.
О, Пречиста!

Прийшли навісні,
Вороги, кати, посіпаки,
І на неї в сні
Верглися, як встеклі собаки.
О, Пречиста!

Благала я їх,
Скиглила над ними, як чайка,
А вони у сміх,
Крик, регіт, бринить балалайка –
О, Пречиста!

Тоді я у двір!
Сірник — підпалила клоччя.
Дим бухнув до зір.
Га! Нехай діється, що хоче!
О, Пречиста!»

.....

«А я що? Що я?
Ніяк, ніяк не пригадаю...
Упала зоря...
Буря дуби трощить у гаю...
О, Пречиста!

Хтось ріки спинив...
Це трупи їх так загатили...
Хтось море розлив...
Довкола могили... могили...
О, Пречиста...»

.....

Дванадцять жінок
Минає цвинтарні ворота.
Терновий вінок
Хтось сплів з крові, сліз і з болота.
О, Пречиста!

ДВНАДЦЯТЬ СИРІТ

Дванадцять сиріт
Мандрує пустими полями.
Ніжки без чобіт,
Продрогли і дзвонять зубами.
Ой леле, ой леле! Ой ле...

«Татуньо пішли
Отечество й віру спасати,
Мамуню взяли
Опівночі п'яні солдати».
Ой леле, ой леле! Ой ле...

«Мої на вербі
Гуляють з буйними вітрами,
А нас у юрбі
Пігнали чужими шляхами».
Ой леле, ой леле! Ой ле...

«Загнали за дріт,
Давали зіпсуту капусту.
Пізнали ми світ,
Пізнали зарання розпусту».
Ой леле, ой леле! Ой ле...

«Ми в школі були,
Як вдарили в школу гранати,
Вчительку взяли
Й повели її катувати».
Ой леле, ой леле, ой ле...

«А ми по лісах
З бездомними псами тинялись,
Ми бачили в снах,
Чекали його й не діждались».
Ой леле, ой леле, ой ле...

«А ми вісім день
Не їли й не пили нічого,
Сухий гризли пень,
І згинули всі до одного».
Ой леле, ой леле, ой ле...

«А ми у війні
І родилися, і конали,
А миру ми ні
Не бачили, ані не знали».
Ой леле, ой леле, ой ле...

«Не знали, що спів,
Спів матері біля колиски,
Ми чули лиш гнів
Лиш верески дикі і виски».
Ой леле, ой леле, ой ле...

«Не знали весни,
Ні пестоців, ані кохання,
Кривавії сни
Приснилися нам іззарання».
Ой леле, ой леле, ой ле...

Невтишений жах,
І кривду велику, і болі
На вічності шлях
Несемо голодні і голі».

Ой леле, ой леле, ой ле...

.....
Дванадцять сиріт
Мандрує пустими полями,
Ніжки без чобіт,
Продрогли і дзвонять зубами.
Ой леле, ой леле, ой ле...

ДВАНADЦЯТЬ ЇЗДЦІВ

Глас вопіючого во пустині

Дванадцять їздців
В опівнічну їде годину.
Розпачливий спів
Лунає на всю Україну.
Гей-га! Гей-га! Гей-га!..

Щаслив, хто упав
З мечем у руці серед поля,
В полон не попав,
Не дізнавсь, що — ворожа неволя!
Гей-га! Гей-га! Гей-га!

Кільчастий дріт,
Кругом з багнетами сторожа,
Ціліський твій світ —
Це тісна і брудна огорожа.
Гей-га! Гей-га! Гей-га!

Тарілка помий
І сопух, що аж світло гасне.
Жага? — То сльози пий!
Голоден? — Їж своє серце власне!
Гей-га! Гей-га! Гей-га!

Приходять тут
В гостину тиф, грипа, червінка,
Хорому — зимний кут
І під лоб гнилої мерви жмінка.
Гей-га! Гей-га! Гей-га!

На рано кругом
Лежать холодні, сині трупи,
Волочать їх гаком
І на полі складають докупи.
Гей-га! Гей-га! Гей-га!

Не кропить їх піп,
Ні «вічної» їм не співають,
Плюють на окіп
Ще батька й матір зневажають.
Гей-га! Гей-га! Гей-га!

Кривавий цей шлях,
Кривава до волі дорога,
Ми сльози в очах,
Ми кривду несемо аж до Бога!
Гей-га! Гей-га! Гей-га!

.....

Дванадцять їздців
В опівнічну їде годину,
Розпачливий спів
Лунає на всю Україну.
Гей-га! Гей-га! Гей-га!

ДВНАДЦЯТЬ БОРЦІВ

А кров із руських ран все

рине, рине, рине.

І. Франко. На старі теми.

Дванадцять борців
З Кам'янця, як з нової Гренади,
Дванадцять стрільців
Волічеться слідами бригади.

О славо, кервавая славо!

Не мають плащів,
На спинах старече лахміття,
В серцях їх гнів,
В потусклих очах сльози світять.

О славо, кервавая славо!

.....
«Вже шостий рік,
Як батька і матір я кинув,
Найкращий вік
Боровся я за Україну».

О славо, кервавая славо!

«Як я ішов,
То мати з жалю умлівала,
Не сльози — кров
З старечих очей проливала».

О славо, кервавая славо!

«А батько мій
Дививсь, дививсь довго за мною.
— Стій, сину! Стій!
Підіжди, і я піду з тобою.—

О славо, кервавая славо!

Над Липою впав,
Як градом сипнули гранати,
Часу я не мав,
Щоб гідно його поховати».
 О славо, кервавая славо!

«За боєм бій,
На тілі щораз нові рани.
Цінний погній
Дали ми тобі, краю коханий».
 О славо, кервавая славо!

«Хто з нас упав,
Як дуб, що його звалять грóми,
Без ліків конав,
Без даху і без клаптя соломи».
 О славо, кервавая славо!

«Хіба ж знає світ,
Як боровся стрілець в лютім бою,
Без куль, без чобіт,
Без їжі — з кишенею пустою?»
 О славо, кервавая славо!

«Б'ють гармати. Дим...
Треба з трупів було дерти шмати,
Бо не було чим
Кров, що з ран нам плила, вгамувати».
 О славо, кервавая славо!

«І не мали ми
Чим гасити жаги степової,
Хіба лиш слізьми,
Хіба думкою, що ми герої».
 О славо, кервавая славо!

І не було нам
Розуміння помежи братами,
Ми до волі брам
Головою товкли й кулаками».
 О славо, кервавая славо!

«Головою товкли,
Пожар кров'ю своєю гасили,
Нуждарями лягли,
Але браму таки відчинили».
 О славо, кервавая славо!

«Тож проклін, проклін
Тим, що хочуть ї знов зачинити!
Нам від Сяну по Дін
Або жити, або нам не жити!»
 О славо, кервавая славо!

На чужині

НА ЧУЖИНІ

Часом, буває, на чужині
Мені присняться гори сині,
Ліси зелені, ниви срібні,
І люди щирі, непохлібні,
Прихильні серцем і свої —
Присняться іноді мені.

Іду я полем. Мерехтить
Від сонця воздух. Аж горить
Мак межі збіжжям. Жито спіє,
Пшениця злегка половіє
І хилить колос до землі,
Неначе клониться мені.

Немов говорить: «Тіштесь, люди!
Ось незабаром жниво буде,
Гаряче жниво, час заплати.
Острить серпи! Пора почати!
Хто сів — той буде збирав...
А ти ж, небоже, де бував?»

Де я бував?

Ох, не питайте!
І не питайте, і не лайте...
Дивіться, сивіє волосся.

І не в добрі мені жилося
В чужім краю.

Кождиське слово,
Що поміж нами гомоніло,
І кожду гадку, кожде діло
Я чув і пережив наново
У самоті.

Я тишивсь з вами,
Я плакав серцем, не очами
Над вашим горем.

Я тремтів,
Коли почув, що месть і гнів
Несеться бурею над вами.
Я очі закривав руками,
Питаючися сам себе:
Хто і коли їх проведе
На праву путь?..

Як раз оден
Я вас забув — «нехай забвен
Буду вовік!»

І най будуть
Слова мої забуті вами...

ЦИТЬ!

.....Цить!
Чи то мушка бринить,
Чи вітрець в очереті зітхає?
Ні! То з мого вікна
Ллється пісня сумна,
І садочком самотня блукає

Бідна пісня. Одна
Від села до села
В нічку місячну блудить і блудить.

Відпочине на мить
І знов ходить, глядить.
Але годі! Тихо, пусто, сплять люди.

я учивсь

Я учивсь рідних слів
Не з пожовклих листків,
Не від книжників хитроучених,
А від темних лісів,
Від квітистих лугів,
Від журливих потоків студених.

Не від шкільних лавок
Я набрався гадок
Про минувшину рідного люду,
А з думок-співанок
Парібків і дівок
В чистім полі, в жнива, серед труду.

Буйний вітер летів
Від далеких степів
На вечірню розмову у хату,
Гомонів та гримів
Про любов і про гнів,
Про криваву народну відплату.

Зимова довга ніч
Говорила про Січ,
Осінь смутком мене вповивала,
Весняна ж ясна ніч
Зачаровану річ
Про красу і добро починала.

Твої ниви буйні,
Люди тихі, сумні
Стали рідними здавна для мене,
І минуть мої дні,
А й у гробі мені
Не забути тебе, моя нене!

* * *

Розривалося серце моє,
Як прощавсь я з тобою, мій краю!
Розривалося серце моє
На куски. І бігме, що не знаю,
Чи на світі що гіршого є,
Як туга за тобою, мій краю!

Чи на світі що гіршого є
Понад біль, коли тріскають струни,
Ті, що серце в'язали твоє
Від дитини малої до труни
З всім, що рідне, кохане, своє.
Чи на світі що гіршого є,

Коли рвуться сердечнії струни?..

* * *

Небо синє, велике, високе,
Наче вічність, бездонне, глибоке,
Весняними вкрите хмарами,
І повітря перлисте, пахуче,
І село між ярами дрімуче —
Я все з вами, все з вами, все з вами!

І хоть доля, незavidна доля,
З батьківського взяла мене поля
І пігнула далеко світами —
Хоть у місті доми і палати,
Хоть життя тут розкішне, багате —
Я все з вами, все з вами, все з вами!

* * *

Тямлю, як на свята великодні
Їздив я в село зі школи з міста.
По дорозі баюри, безодні,
Звільна тягнуться коні голодні,
Грає віз, як музика троїста.

У повітрі вже пахне весною,
Та зима ще не хоче вступати.
Хоть березовий гай під горою
Умаївся дрібною травною,
В дебрах сніг лежить, як білі лати.

Між корчами цвітуть первоцвіти,
З гір струйками біжать зимні води.
Вже дудки з верби скрутили діти
І — ну ж грати! Ну ж тобі трубіти!
Аж луна по чорнім лісі ходить.

І хотілося б тоді, не знаю
Чому, злізти з воза і полями
Йти, і кожне дерево обняти в гаю,
І цілувати кожну квітку при ручаю,
І до землі припасти, як до мами...

Земле! Моя ти рідна, люба нене!
Вітай мене зі святами, з весною!
Покрийся збіжжя лавою густою.
Най буря мимо йде понад тобою,
І най ім'я твоє буде благословенне!

Зрости в своїм родючій чорній лоні
Кожніське зерно, що з сівні упаде.
Най приберуть тебе сади, левади,
І тихий вечір най між ними сяде,
Блаженні най будуть спрацьовані долоні!

* * *

То-сь ми далеко, рідний краю,
То-сь ми далеко та не близько!
А як собі тебе згадаю,
На стіл голівку клоню низько.

На стіл голівку клоню в руки,
В думках, як в морі, потопаю,
Якісь далекі ловлю звуки
Від поля рідного, від гаю.

Якісь далекі ловлю тони,
Що йдуть, як хвиля олов'яна.
Жалі, зітхання і прокльони
Ревуть, як пісня, горем п'яна.

Здається, чую: стогнуть груди,
Тріщать, як струни, хлопські жили,
І з голоду попухлі люди
Валяться тихо у могили.

А та земля, що їх плекала,
Зневолена, суха, холодна,
Як мати до дітей, припала
І виє: «Діти! Я не годна!»

Не годна більше сил добути,
Замкнулися втомлені груди.
Якісь таємні шепти чути:
«Га, що то буде? Що то буде?»

І, наче вітер-завірюха,
Народ зірвався — й безпритомний
Тікає... Кличуть — він не слуха,
Лиш гонить, наче пес бездомний.

Як звір ранений, утікає,
Боїться, щоб не завернули.
Гей! Лиш один то пан біг знає,
Що тії люди перебули!

*

То-сь ми далеко, рідний краю,
То-сь ми далеко та не близько!
А як собі тебе згадаю,
На стіл голівку клоню низько.

* * *

Ой біда мені
На тій чужині,
Що не маю перед ким
Облегшити душі!

Наболіла вона,
Як та рана одна.
Ані ради, ні поради
На той біль нема.

Лиш до хмар і зір
Посилаю взір,
Може, жаль мій безконечний
Розіллесь в простір.

Може, біль і жаль
Полетить удаль
Та на твоє серце впаде
Той великий жаль!

* * *

Не питайте мене,
Як я в світі живу:
Шура-буря гуде,
Я весельцем гребу.

Не питайте, які
В моїм мозку гадки —
Йдуть осінні дощі,
А я сію квітки.

Не питайте, чому
Моє серце сумне —
Як в чужині умру,
То згадайте мене.

Ти знов ідеш
до мене

* * *

Ти знов ідеш до мене. Чую
Твій легкий хід, як подув вітру,
Як шелест крил в гірським повітрію...
Здалека прихід твій чарує
Мене і дивну міць вливає
У душу, злиднями побиту,
Життям студеним сумовиту.
Я знов тобою оживаю
І звільна, легко і несміло,
Немов невправно і невміло
Беру до рук перо.

Тріпочесь
У грудях серце, тліють очі
Огнем, і світ увесь зникає.

.....

Ось я в якімсь чудовім краю,
Де кожний твір і кожне слово,
І звуки всі, краски і тони,
Душі радіння, серця стони
Пливуть з одної струї чару,
Пливуть у воздух, щоб наново,
Мов ті краплини пари в хмару,
Зійтись в гармонію велику,

В одну симфонію краси.
О світе божий, о життя,
Життя буденне, чим мені
Заплатиш ти за ці хвилини,
За ці атомики дрібні
Буття, такі малесенькі, неслідні,
А все ж таки такі цінні,
Чим їх окупиш?..

.....Чим?

..... Життям.

Дам тобі хліба, ложку страви
І замість солі — дрібку слави,
Над головою дах розвішу,
Людьми засмучу і потішу.
Пов'яжу крила поривисті
І думи прожену нечисті,
І, мов на скріплення оков,
У серці розпалю любов,
Любов до світла, до життя.
А тоді — жий, чекай кінця
І знай, що порох ти землі,
Ти син її, слуга її!

ПІСЛЯ БУРІ

Перешуміла буря. Десь ген-ген
Останній грім гогоче.
Із хмар встає дощем обмитий день
І протирає очі.

Га, як свобідно стало! Фіміам
Не пахне так в святині,
Як ранком після бурі пахне нам
Те квіття на долині.

І сяєвом таким не мерехтить
Алмаз в царській короні,
Як перший промінь сонця, що горить
Й пала на небосклоні.

Роса, немов розсипаний алмаз,
Дрижить на кожнім листі,
Трава — як ізмарагд, галуззя — як топаз
В казковому намисті.

І лиш обтрушена калина, мов кораль
В болоті під ногами,
Лежить, і тільки цих троянд нам жаль,
Обірваних вітрами.

Ах, скільки барв і пахоців своїх
Вони нам обіцяли!
Та хмароліт не пощадив і їх —
Сконали.

СОН

Особливий мав я нині
Сон. Неначе десь зимою
Білим снігом по долині
Йдеш зі мною.

Ні квіток, дерев, нічого
Не пізнати, всюди біло,
Все від зимна ледяного
Скостеніло.

Тільки тими стежечками,
Що лишаєш за собою,
Сніг вкривається квітками,
Мов весною.

Доторкну ж ся я котрої
Квітки, щоб її зірвати,—
Квітка тратить барви свої
Й аромати.

НАШ МІНЬЙОН

Чи знаєш край, де кров, як море, лється,
Куди не глянь — стоїть при гробі гріб.
Дитина, ніби квіт, нім розів'ється,
Змарніє з зимна, голоду, хворіб,—
Чи знаєш край цей?

О, туди, туди
Хотіла б я з тобою, милий, йти!

Чи знаєш дім? Давно в нім не палиться
Огонь в печі; посеред білих стін
Давно ніхто не плаче й не сміється,
Як гріб, німий стоїть у полі він.
Чи знаєш дім цей?

О, туди, туди
Хотіла б я з тобою, милий, йти!

Чи знаєш храм? Сторощені ікони,
Осквернений, сплюгавлений престіл.
Мовчить дзвіниця, бо забрали дзвони,
А з бані хрест впав у траву, на діл.
Чи знаєш храм цей?

О, туди, туди
Хотіла б я з тобою, милий, йти!

Чи знаєш школу? Діти, пташенята,
Тиняються попід чужі плоти,
Бо школа ворогом тепер зайнята,

Така нечувана зневага,
Вельможна пані і бродяга,
Мандрований співець.
Хоч я старець,
Зроблю цим любощам кінець!

Великий гріх, велика кара
Будé. Від мої честі вара!
Попам'ятає всяк...
На гак! На гак!
Вельможна пані і співак!»

* * *

А там, в городі, соловії,
А там, в городі, цвіт лелії,
А там, в городі, серце мліє.

«Моя ти зоре, мій ти раю,
Моя ти пишна роже в маю,
Без тебе я життя не маю.

Куди не гляну, де не стану,—
Я за тобою з туги в'яну,
Як віск, від твого зору тану.

Чому мовчиш, не говориш слова?
Невже ж тобі не любя мова,
Невже ж не до душі розмова?

Дивися, вже зійшла зірниця,
Ще трошки — й днина розгориться,
Ще трошки — і наш рай скінчиться!

Чому мовчиш?» Вона: «Не знаю.
Чи бачиш тії тіні в гаю?
Як в тінях, в смутку потопаю.

Я тут з тобою в огороді,
А присягала воєводі,
Так довше, милий, жити годі!»

А він: «Любов присягу зносить.
Гляди! весь світ кохання просить.
Які ж пахучі твої коси!

Які палючі твої очі,
А груди, груди, як дівочі!
Страхи ж твої — страхи — діточі.

Що буде завтра — воля божа,
А нині ти — розцвіла рожа,—
При чому тут старий вельможа?»

.....

* * *

«При чому я? Га, підлий чуро!
Ти, ненастроєна бандуро,
Й ти, бабське кодрло!

Вже я вам
Почути свою руку дам,
Вельможну руку!»

Похнюпився, і лоб старечий
Під тиском дум упав на плечі

Фотелю різьбленого.

З віч,
Як блискавки у чорну ніч,
Б'ють іскри гніву...

Готовий план. Старець здригнувся,
Неначе молодим почувся.
Мов гасла ватра,
А він знов
До неї кинув свіжих дров,
Сухих дров помсти.

Піднявся, став і ходить, ходить...
Чому ж те сонце ще не сходить?
Пощо ця ніч?

Пощо весна,
Коли йому немає сна,
Нема спокою?

Гукнув на слуг. «Ціла ватага
Вбереться нині, як на свята,
Сторожа, служба і весь двір
На знак мій най дають позір,
На плеск в долоні.

Чи зрозумів?» — «Так, ясний пане!»
«На даний знак мої дворяни,
Всяк із почотом вірних слуг
Біля криниці у півкруг
Уставляться.

Тепер іди!» Слуга в покорі
Вклонився й вийшов. В коридорі
Спинився й каже: «Чую знов
У воздуху щось, ніби кров,
Мов подих смерті».

.....

* * *

Зіходить сонце. До каплиці
Ідуть на молитви черниці,
Мов тії тіні ночі сірі,
Що сновигають попід мури.
А на замковому подвір'ї
Дворяни, служба, військо, чури
Метушаться і суетяться,
Немов вони кудись спішаються,
Щоб не спізнитись.

Щось тривожне,
Невідоме й непереможне
Над ними висить, щось «вельможне».
Так іноді, зак' вдарять громи,
Дрижить тонке стебло соломи,
І дуб неначе пильно слуха,
Коли зірветься завірюха...

* * *

Зірвалася...

Вікно втворилось,
Й обличчя в ньому появилось,
Грізнé, як на старій іконі,
Задимлений.

Плеск у долоні —
І парібки, і молодиці,
Шляхетне панство й простий люд,
Навіть дітвóра — до криниці
Спішать на суд...

* * *

«Чи любиш її?»

«Ще більш, ніж власне
Своє життя, що скоро згасне».

«А ти його?»

«Питай землі,
Що нидіє в осінній млі,
Чи любить сонце».

«Так? То гарно.
Як бачу, ви жили не марно,
А все ж таки цікаво знати,
Чи правда це?..

Сей час зв'язати
Її і вкинути в відро! Його
До журавля замість колоди
Вчепити!

Так!

Тепер най сходить,
Неначе сонечко рум'яне,
Його обличчя, кров'ю п'яне,
З очима, що вилазять з лоба.
Оце буде кохання проба.
В відрі вельможна, а співець
Знайде на висілці кінець.
Він же і так літав думками
До хмар і насміхавсь над нами,
Над сивим волосом старечим
З висот піднебних.

Та, до речі!
Послухай, чуро! Маєш ніж,—
Якщо тобі бандура мила
І як не хочеш, щоб тужила
Вона по тобі, шнур відріж
І — вольним станеш.

А вельможна,

Та віроломниця безбожна,
Впаде в криницю, як в могилу.
Отсе тобі даю я силу
Над життям власною».

А він:

«Над життям таку волю я скін,
Разом нам жити і вмирати,
Не хочу твої ласки, кате!»
І ніж відкинув.

Воєвода:

«Безумний! Що ти робиш? Шкода
Твого життя!»

Й гукнув на слуги,
Щоб ніж йому дали удруге.
Та бандурист, хоч в муках гинув,
Негайно вдруге ніж відкинув.
«Востаннє я до тебе мов'ю.
Пок' не зайшли ще очі кров'ю,
Спасай життя і шнур відріж!»
Співак прийняв у руки ніж,
Прийняв... підняв... і в ту хвилину
Ножем, як громом з неба, кинув
У саме серце воєводи.

* * *

А сонце сходить і заходить.
Нема давно вже воєводи,
Заглухли замкові городи.

Мовчать високі сірі мури,
Не суетяться слуги, чури,
Не чути голосу бандури.

Вже спорохніли тії руки,
Що добували любі звуки
Пісень кохання і розлуки.

Тільки осталася криниця,
А в ній студена вода
З відра в дубовий жолоб лється.

Біля криниці ввечір, зрання
Чути цілунки і зітхання —
Ї звать криницею кохання.

Вещлар, 20—21. IV 1920

Сльота

* * *

Закурились зелені ліси,
Горді гори вповились імлюю.
Що мені ти, осене, даси
За красу, яка була весною?

Дам тобі передсмак небуття
І хвилину тихої задуми,
Відірвуться мислі від життя
І полинуть, як осінні шуми.

* * *

Обсіли небо хмари сірі,
Розкислось на шляхах болото,
І вітер, як жебрак на лірі,
Своє маленьке «тірі-лірі»
Стихенька бренькає під плотом.

Сльота...

Довбач в ялицю клювом стука,
І крук над церквою літа.
Велика, сіра, близорука
З-поза плотів вилазить скука
І світ до лона пригорта.

Сльота...

* * *

Від дуба до дуба, від бука до бука
Стежками, пляями блукає розпука;
Ходить, блукає, стане, зітхає,
Когось шукає, сама не знає
кого.

Блукає — шукає вчорашньої днини:
«Де ж тії години, де ж тії перлини,
Що горіли в намисті,
Мов жемчуги огнисті,—
гей-го! Гей-го!»

Чого ти шукаєш, кого ти гукаєш,
Хіба у минуле доріженьку знаєш?
Розірвалося намисто,
Розкотились перли чисто,
Не збереш — ого!
Не збереш,
о-го!

* * *

І притулилася до смереки,
І задивилася у далеке,
І через мряку у долині
Вірлом пустила очі сині
З верхів Олімпу до Голготи —
Скажи, дівчино, хто ти? хто ти?

Весни аромою пахнуть коси,
З мармуру викуті ноги босі,
А губи в тебе пурпурові,

Мов ті малини у діброві,
І тільки одіж лати й лати...
Скажи: звідкіля і чия ти?

«Якщо цікав, то питайся зорі,
Питайся хвиль у синьому морі,
Питайся вітру степового,
Питайся Господа самого,—
Не маю роду ані хати,
Я називаюсь Пісня, брате».

І притулилася до смереки,
І задивилася у далеке,
І через мряку по долині
Вірлом пустила очі сині,
І одяглася млою-димом,
І відлетіла херувимом.

* * *

Шукає око і ніде
Блакиту неба не знайде.
Кругом, немов овець отари,
Товпляться сіро-бурі хмари
На срібних пустирях небес.
Помежи хмари, ніби пес,
Вганяє вітер. Сторожить.
А дощ паде, і ліс шумить.
І тільки чути скрегіт пил,
Крик рубачів і луск сокир,
І дужий, певний помах крил,—
Орел летить на жир.

* * *

Падуть дощі, і позіхає ліс
Синявою імлюю.
Нараз «та-рах!» гукнув десь кріс,
І вітер вість грізну поніс
Далекою луною.

Здригнувся дуб, збудилася зі сна
Осика трепетлива.
«Що сталось?» — «Труп...» — «Хто? Де?» —
«Сарна,
Вбила її куля навісна,
Сарня осиротила».

І піднялися на лапки зайці
І зиркають тривожно:
На раменах, на патиці
Сарну криваву два стрільці
Несуть в село... «Як можна!»

* * *

Почула стріл і, щоб не було лиха,
Тельмом побігла в гавру медведиха.

Ах, як же втішилась дітьми дрібними,
Що їх застала в хаті ще цілими.

А діти в крик: «Матуся йде з діброви!
Розкажуй нам, матусю, що про лови!»

«Про лови? Що? Стрільці сарну забили,
Та ще й мале сарня осиротили».

«Сарну? За що? Вона ж блага собою,
І живиться не м'ясом, а травною».

«Блага? Пусте! Ми всі для чоловіка
Лиш звірята, чи виє хто, чи квіка,

Чи гавкає. Для нього всі ми — ворог,
І має він для нас лиш кулі й порох.

Не лиш для нас, на ближніх йде війною
І один одного вбиває в бою.

Ти й не догадуєшся, синку любий,
Який той чоловік жорстокий, грубий,

Яка у ньому злість і хитрість скрита,
При нім — то ангел навіть Лис Микита.

Дух пущі най вас перед ним заступить,
Бо як стріне, то вб'є і шкіру злупить».

* * *

І знову ніч, і знову день
Без сонця, квітів, без пісень,
Одноманітний.
Лиш ті круки
Зловіщо кричать, лиш хрести
Сухі і порохняві руки,
Мов на нові готові муки,
Безрадно в п'їтьму простягли
На роздоріжжях.
Ген в імлі,
Далеко дуже від землі,

Сумними довгими ключами
Летять у вирій журавлі,
Прощаючись надовго з нами
Своїм «кру-кру!»,
А на межі
Хитається сухе будяччя,
Стрясає краплі дощові,
І здалеку здається, наче
Й воно також за літом плаче.

* * *

На узліссю хатина,
Дощ спливає по стрісі,
Крізь віконце дівчина
Блудить оком по лісі.

Зупинилась на стежці:
«Ні його, ані сонця!»
І мережить в мережці
Узористі віконця.

«На край світу, він клявся,
Що за мною полине,
А тепер налякався
Дощової години...»

На узліссю хатина,
Скаче зайчик по стежці,
Покотилась перлина
По нитках у мережці.

* * *

Заховався в сивій хмарі
Зелемінь.
Не ходити нам у парі...
Амінь!

Не ходити нам у парі
по плях,
Що згубили в сивій хмарі
свій шлях.

Що згубили, бо не дбали
про його,
Сніги слід позадували —
о-го-го!

* * *

Ой скажи, чому ті доріженьки
Порох-копоти вкрили,
Що по них колись твої ніженьки
Та й походили?

Чом слова твої вгору знялися,
Полетіли світами,
Та чому вони не осталися
Помежи нами?

Та чому вони василечками
Не позацвітали,
Ой хіба тому, що у Бога ми
Щастя не мали.

* * *

Дощі, сльота
І болота,
Ніде ні ф'ялків, ані рож
знайти не мож.

Пливуть літа,
Як та вода,
І я не той, і ти не та,
не молода.

Та не журись!
Судьбі корись!
Будь рада, що і в нас весна
була колись!

Що ж тим робить
І як їм жить?
Що в них зима, а їм нема
за чим тужить?

* * *

Невже ж не було в нас весни,
Та ще якої?!
Невже ж не снилися нам сни
Легенди золотої?

Невже ж ми в казку не ішли
Гаєм-розмаєм?
Тепер нам скучно на землі,
Ми тужимо за раєм.

* * *

Прогуділа гірська туча
по шпилях,
Нагорнула каменюччя
на наш шлях.

Хто відгорне це каміння
зі шляху,
Та не визволить сумління
від жаху?

Умліває серце з болю
від примар,
Що вергли ми нашу долю в чорний яр.
В тім ярі на самім споді
клекотить,—
Завернути долю годі,
що робить!

* * *

Минулася весна рясна,
Минуло літо золоте,
Настала осінь, дощ, сльота,
Куди не глянеш — суєта...
не те тепер, не те!

Колись, не знаючи кайдан,
Вірлом ти мчав під небеса,
Життя пливло, як океан,
А ти летів, як гураган,
краса була, краса!

А нині, бачиш, світ тісний,
Колиска тут, могила там,
І дощик падає дрібний,
На вулицях юрба людей,
а ти між ними — сам.

У кожного своя журба,
Нема нікого без біди,
Тут похорон, там женитьба,
Мов хвиля, котиться юрба,—
чого ж ти став?.. Іди!

* * *

Товаришам присвяти

Ну що ж!.. Пройшли гарячі дні,
Тепер настане холодок.
Заліземо в який куток
І при медку чи при вині
Минулі спомини давні
снуватимемо.

Згадаємо весну рясну,
Черемхи пахощі і рож,
І птахів спів, що вснуть не мож,
Згадаємо — і я засну
Над чаркою, а ти також
здрімаєшся.

І, може, ще раз зацвіте
Весна посеред наших мрій,
І заспіває соловій,
Засяє сонце золоте,
І залунає голос твій:
«Гей! Меду ще!»

* * *

Кругом спокій. В селі поснули люди,
В хатах погашено огні.

Між хмарами самотня зірка блудить
В далечині.

Поміж людьми, в краю брехні й облуди,

Чи ти пройшла свій шлях, чи ні?

Чи дух твій ще понад провалля блудить,—
Скажи мені!

* * *

В глухім ярі, у дідьчому проваллі

Лежить закопаний топір зі сталі.

На Купала Івана опівночі

Від нього сяйво б'є і сліпить очі.

Пропаций, хто в цей яр тоді попáде,

Не верне в хату і за стіл не сяде,

За Довбушем і Дзвінкою пляями

Забутих предків побіжить слідами.

* * *

Закуталась веретою старою,

В руці кривуля, торба під пахою,

Волосся — мерва, як ганчірка, лиця,

Колись газдиня, нині чарівниця.

Колись гнучка, висока, як смерічка,

Рум'яна, свіжа, як в городі чічка,

Як гадина, в'юнка, швидка, як ланя,

Богом призначена для ракування.

Як власну пазуху, так знала гори,
У Довбушеві бігала комори
До легінів, то знов під тую стінку,
Де на розмову Довбуш кликав Дзвінку.

Не одну ніч від вечора до рана
Сміялася, любовним щастям п'яна,
Аж зорі меркли, аж вітри німіли,
За нею легіні божеволіли.

А нині в сльоту стежкою крутою
Іде, збираючи дурман і тою,
І мандрагору, і всіляке зілля —
То від кохання, то від божевілля.

* * *

Чого ти, чого, до біса,
Торчиш кілком посеред ліса?

Глядиш на небо, хмариш брови,
Що закурилися діброви,

Що сонця з-поза хмар не видно.
Гей, брате, як тобі не стидно!

Не можеш в дебри йти на лови,
Так тягай ріще із діброви.

А як дараби годі гнати,
То потрудися коло хати.

Роботи всякої чимало,
Лиш не кажи, що все пропало.

Пропав, в кого нема охоти
Ні до життя, ні до роботи,

В кого нема надій на краще —
Ледащому життя ледаще!

* * *

Хто, дивлячись, як крутяться ліси
І як верхи вкриваються імлою,
Відчує приваб весь, весь чар краси,
Якою світ пишався тут весною?

Хто, чуючи, як дощ паде й паде
І вітер у гірських яругах віє,
На ті самі акорди попаде,
В яких колись співали соловії?

І хто, читаючи отсі рядки
Безароматні, виролі в негоді,
Вгадає, що за чарівні квітки
Росли в мого духа огороді?..

.....

Лиши отсе питання, ах, лиши!
Не перший ти собі його поставив.
Як чуєш і як можеш, так пиши,
Для себе, для людей або для справи.

Знайдеться хтось, кому отсі стрічки
Затьохкають у серці соловієм,
Заграє Черемош, запахнуть смерічки,
Засвітний вітер по душі повіє.

І скаже він: «Ось жив колись поет,
Не признаний людьми, незрозумілий».
Ми всі — один безтямний горолет
До незбагнутої якоїсь цілі.

І хоч не всякий долетить туди,
Де на шпилях безсмертна слава сяє,
Залишаться пісні, немов сліди,
Котрими дух нових доріг шукає.

Нових доріг, невідомих шляхів
Назустріч завтрашній великій днині.
Щасливий той, хто пособити вмів
В лету до зір зневіреній людині!

Держить в руках, як мушечку павук,
З жил твоїх кров повільно висисає,
І серце рве, клює, як пташку крук,—
Мабуть, страшніших і лютіших мук
В своїх безоднях пекло не скриває.

В такій тюрмі (о серце, не зімлій,
Се не останні муки і не перві!) —
Сидить старець: довкола нього гній,
По тілі аж кишить хробацтва рій
І в'ється, лазить, шнирить,
мов по стерві.

А він сидить у тій пурпурі ран
На бάρлозі, мов на царським престолі,
Кругом тиша, лиш виє гураган...
Дивіться! Се останній Січі пан,
Се отаман останній у неволі!

Дивіть, який плетуть йому вінець
З волоссям хроби скручені на скрані,
Дивіть, сини, як гинув ваш отець,
Зніміть з його чола страшний вінець
І поцілуй кладіть на кожній рані.

Терпінням тим він щедро заплатив
За прогріхи батьків і за провини;
Тим пеклом, що його отут прожив,
Синам своїм опрощення купив.
Дивіть, сини: за вас він тутки гине!

Дивіться, гей, дивіться в тую ніч!
А може, день над вами засвітає.
Кому ж зовсім байдужа наша річ,
Най відтіля собі тікає пріч!
Рабом родивсь — нехай рабом сконає!..

* * *

Недомовленеє слово,
Недоспівана я пісне!
Чи почнетесь наново,
Чи від жалю струна трісне?

Безнадійні сподівання,
Бездорожнії дороги,
Безнастанне мандрування
Крізь дніпровії пороги,—

Щось таке дивне, велике,
Раз гіганти, то знов гноми.
Доокола поле дике...
Доле, де ми? Доле, хто ми?

ХОЧ КРЯЧЕ ГАЙВОРОН

Хоч кряче гайворон
Й гукає Див —
Не висох Сян і Дон,
Пливе, як плив.

Ще наш Дніпро шумить
Й лама граніт,
Народ спічне на мить —
Й здивує світ.

Нема таких кайдан,
Щоб люд скувать,
Наш дім, наш храм, наш лан —
Не даць! Не даць!

ЖИЙ І ВІР!

Безконечний простір
Без шляхів і доріг,
Небо темне без зір,
Обездворений двір,
Без плугів переліг...
Я втомився, знеміг,
Я не чую вже ніг,
І валюся на шлях
У сльозах.

Що ж тепер? Що тепер?
Вітре, ти хоч повій!
І скажи, чи я вмер,
Чи живу, чи роздер
Ворог, крук-чорнопер
Мою душу, край мій,
Чудо снів, чудо мрій —
Чи роздер і пожер
Чорнопер?

Навіть вітру нема,
Навіть вітер мовчить.
Вколо пустка німа —
Пити хочеться, пити!
Так щось душу палить,
Так щось серце стиска,
Молот б'є до виска:
«Злій судьбі вперекір
Жий і вір!»

ВЕСНОЮ

Цвіт вишні осипається
З галуззя на острішки.
Хтось у ставі купається,
Лунають жваві смішки.

Під хатою на призьбі спить
Дідусь — крізь сон зітхає.
Під ворітьми потік журчить,
З хмар місяць визирає.

На небі що там зір! Що зір!
Немов овець отари.
Ведуть з собою розговор,
На землю сиплють чари...

НЕ ТРАТЬ НАДІЇ

1

Не зраджуйся, читаючи в книжках
Старих про незнастатні бої,
Про війн кривавих божевільний жах,
Про збурення Ніниви й Трої,
Про те, що чоловік весь вік
Творив і — бував чоловік.

Мабуть, йому так писано було
Безмилосердною рукою,
В природі теж, що відцвіло,
Під снігом нидіє зимою,
А глянь, як надійде весна —
Все оживе і збудиться зі сна.

Ні! Ні! Не вір, що безнастанний бій,
Руйнування і пролив крові —
Се шукання шляху до вічних мрій,
Шляху в країну волі і любові.
Вір кріпко! — бо коли б не те,
Життя було б безглузде і пусте!

2

Не кидай плуга серед ниви,
Не жалуй зерна на засів,
І йди спокійно, терпеливо
На шелест кіс і бреньк серпів.

Коли ж тобі не дасть зла доля
Збирати жито восени,
Ти працював для свого поля,
А збіжжя хай пожнуть сини.

З нас кожний місце власне має,
І на роботу єсть свій час,
Нехай же рук не опускає
Ніколи і ніхто із нас.

3

В великому світів просторі
Сіяє безліч ясних зір,
І безліч хвиль буяє в морі,
І безліч листя в темнім борі
Провадить з листям розговор.

4

Не трать надії! Ще твій край
Буде неначе в бога рай,
Неначе свято, мов неділя,
Колосся повний, повний зілля,
І миру тихого, й любові.
А гомін каже: «Край твій в крові!»

Не трать надії! Близький час,
Що вчує світ господній глас,
Господній він побачить палець,
І встане люд твій, як страдалець,
Як мертвий Лазар з домовини.
А гомін каже: «Люд твій гине!»

5

Хоч зламані списи
Й подертий стяг,
Високо їх неси
В своїх думках!

Високо їх неси
В своїх думках —
Синам передаси
На новий шлях.

Хоч нині чорна ніч,
Так завтра день,
Гони розпуку пріч,
Співай пісень!

Широких, як простір
З землі до зір
В побіду правди вір,
В побіду вір!

* * *

Вишневий сад,
З ліщини пліт,
Біжить полем доріжка до гаю.
Ах, як я рад
В оцей мій світ
Вернути. Та чи верну? Не знаю.

Що птах — то спів,
Що лист — то шум,
Кожне дерево казку шепоче,
Немов той гнів,
Немов свій сум
Тобі розказать воно хоче.

Ні! Ні! Дарма.
Мене нема,
Нема того, що був я давніше.
Пташки — мовчіть!
Листки — спічніть!
Шуми, гаю, тихіше, тихіше.

ВОНА ТАМ Є...

Стояв я сам-один, немов на варті
Забутий вояк у чужій землі,
І України я шукав на карті,
Шукав, шукав, та не було її.

Розірвана граничними стовпами,
Осяяна загравою пожеж
І розпанахана ворожими мечами,
Конала тихо серед власних меж.

Кругом кістки, череп'я, попелище,
Незвісного непройдений простір,
А в тім просторі, чую — ближче й ближче
Іде і вовком виє голод-звір.

Ні, ні! Не встою довше я на варті,
Закрию очі, кину кріс, піду...
Я України не знайшов на карті,
Може, в душі її я віднайду.

Вона там є. Єдина, неподільна,
Від Сяну срібнолентого по Дон,
Така розкішна, чиста, ясна, вільна,
Немов найкращий молодечий сон.

Прийде момент, коли сей сон скінчиться
І буде дійсність кращою від мрій,
А поки що най цілий світ валиться,
Хоч сам-один, ти вір і кріпко стій!

В ЖНИВА

1

Прижмурю очі... Море нив,
Тут жито, там пшениця,
От вже в збіжжях і мак зацвів,
До волошок сміється.

А на межі гіркий полин
Стоїть, мов на сторожі,
Будяк під лісом сам-один
Зітха до глогорожі.

А сонце ясно так сія,
А небо синє-синє...
Ах, земле, матінко моя,
Моя ти господине!

2

Прижмурю очі... Як атлас,
Як парча злототкана,
Як той коштовний блаватас,
Земля збіжжями вбрана.

А я доріжкою іду
Пільною між житами,
Шукаю зайчого сліду
І бавлюсь колосками.

Який же мудрий золотар
Їх викував зі злата,
Який же добрий пишний дар,
Яка важка робота!..

І житні довгі колоски,
Й пшеничнеє колосся
Мов зрозуміли сі гадки,
Й чіпляються волосся.

І б'ють мене по голові
І по рум'яних лицях,
А дика рожа у рові
Глядить на се й сміється.

Прижмурю очі... Боже мій,
Яке воно далеке,
Неначе степовий обрій,
Немов зимою спеки!

І чи подумав я тоді,
Коли ходив полями,
Що прийдеться колись мені
Тужити так за вами?

3

Прижмурю очі... Мов янтар,
Пливе полями збіжжя.
Жита косою тне косар,
Пшеницю жниця ріже.

Він гордий, ніби грецький бог,
Мов наш забутий Ладю,
На рідній ниві він за двох
Працює пильно й радо.

Її минуло двадцять літ,
Червона, як малина,
Ах, що там спека, що там піт,
Вона вже має сина!

Ось під полукипком лежить,
Як мачок, рум'янений,
Гукає ніби і наглить
Господарик маленький.

Ніби говорить: «Подивись,
Я теж тут вийшов з хати,
Щоб бачить ниву, де колись
Прийдеться працювати».

І тне коса, і ріже серп,
Лежать снопи на ниві,
На небі місяць — ніби серп...
Йдуть у село щасливі.

4

Прижмурю очі... Весь обрій —
Мов злото розлилося.
Плетуть царівні польовій
Віночок із колосся.

«Плетися, вінчику, плетись,
Най веселиться хата,
Бо ще в нас не перевелись
Ні збіжжя, ні дівчата.

Бо ще в нас жито — як Дунай,
Дівчата — як богині,
Буде колись наш рідний край
Подібний до святині.

Буде наш рідний край колись,
Як у казках голосять,—
Плетися, вінчику, плетись
З дозрілого колосся!»

Вінок готовий. Колоски
Найкращої пшениці
Вінчають спечені виски
Запишеної жниці.

Вона на килимах стерні
Стоїть, немов богиня,
А все, що бачиш на землі,
Усе — її святиня.

5

Розплющу очі... Де я, де?
Далеко, за світами.
Та щось мене до вас веде,
І я не тут, а з вами.

І як прийде мені амінь,
То не страшна могила,
Бо хоч я порох, хоч я тлінь,
Так люд мій — божа сила!

Вонзе, 20—22. VII 1923

ОСІНЬ

(З циклу)

I

Люблю осінній смерк, рожево-блідий,
Тихомовні вечірні години.
Наче лік цілющий, плыве до грудей
Забуття про зло і погань днини.

Промінь сонця останній під ноги паде,
Птахи мовкнуть, і цвіти сіріють,
Все, що зле і гидке, в забуття відійде,
А що гарне — переміниться в мрію.

II

В городі ще рожа остання цвіте,
Але в'яло якомсь і не пахне.
І на деревах листя зробилось не те,
Не зелене, а ніби якесь золоте,
Та що з золота? Глянь — воно чахне!

Пізня осінь... Зима, милий друже, іде,
Сивий волос, достойність стареча.
Може, шану і славу стрінеш де-не-де,
Та що з того! Це сонце осіннє, бліде,
Ближча серцю біда молодеча.

III

Що ж робити!.. Бува,
Що й взимі громова
Загуде завірюха над світом,
Тож бажаю тобі,
Щоб ти був і взимі
Молодим, як весною і літом.

ЗИМИ НА ПРОЩАННЯ

* * *

Сніжок паде. Стоїш біля вікна
Й хитаєш головою: вже зима.

Хитаєш головою: так — то так!..
А на межі притакує будяк!

Він нині теж під вітру злобний свист
Зронив останній свій пожовклий лист.

Останній лист, останній знак життя —
Кругом сніги, як біле забуття.

* * *

Вітер виє, і сніг без упину
По полях стелить білу ряднину.

При шляху сухе гілля одне ще
Ледве чутно листками шелеше:

«Одягни нас в іній срібнопухій,
Щоб були ми як видива духів.

У сніги обтули нас і вибіли,
Боїмось болотої погібелі!»

* * *

Сипле сніг із сіруватих хмар,
Немов з небесної безодні...
Возьми кришок і пташкам їсти кинь,—
Вони голодні!

* * *

Кинь кілька добрих слів,
Якщо не маєш діл,
На них охотники знайдуться,
Посеред міст і сіл
Ненависть, злоба, гнів
Тічнею вовчою жеруться.

У жировищі тім
Безжалісно тугім
Благі серця терплять без тями...
Ачей, твої слівця
На ті благі серця
Поллються, як бальзами.

* * *

Не дивися ти крізь шибку засніжену,
Бо побачиш свою душу розніжену.

Бо побачиш, ніби квітку засушену,
Чиюсь думку, гріхом твоїм засмучену.

Чиюсь думку, твоїм глуфом зневажену,
Твоїм гнівом, ніби громом, уражену.

Як дитина ніженьками дрібненькими,
Біжить вона доріжками крутенькими.

І хотів би ти побігти ген за нею,
Літом-цвітом простелитись перед нею.

І хотів би ти ogrіти її духом
Своїм власним — обтулити, як кожухом.

З-перед ніг повідгортати сніг, каміння.
І прохати і благати вибачіння.

Не дивися ти крізь шибку засніжену,
Бо побачиш свою душу розніжену.

Краків, лютий, 1928

СИВИЙ ЧАС

І

Зустрілися на бенкеті в Долі
Вічні радості і вічні болі.

Каже радість: «Маю срібні смішки»,
А біль: «Маю сльози, як горішки».

Каже радість: «Я двері до раю
Відімкну», а біль: «Я зачиняю».

Каже радість: «Я сльози осушу»,
А біль каже: «Я кожний сміх здушу».

Сивий час у сам куток запхався,
Сльози пив і злобно підсміхався.

II

Хтось застукав до вікон.
Хто там?.. Тихо... Серце б'ється...
Ах, це тільки був цей сон,
Що так часто серцю сниться.

Доторкаються очей
Дві долоні, як лелії,
І з відчинених дверей
Позасвітній вечір віє.

Час, простір, і плач, і сміх
Розпливаються імлюю,
І крізь благодать і гріх
Я ступаю за тобою.

Там, де вічний упокій,
Безбережне задовілля,
Загадочний усміх твій
І невідоме весілля.

.....

Хтось застукав до вікон.
Хто це?.. Тихо... Серце б'ється...
Ах, це тільки був цей сон,
Що так часто серцю сниться.

III

По полях туман волочиться
Сітками павутинними,
Душа твоя морочиться
Хотіннями дитинними.

Душа твоя морочиться
Незбагнутими хотіннями,
Поки світ не заволочиться
Нічними зимними тінями.

З МОЇХ ВІКОН

* * *

Білий двір над тихою рікою,
Парк старий, великий, ніби гай.
Заросли давно стежки травною,
Не журчить, не плеще водограй.

Тільки все ще Псіхе мармурова
Розгортає білі рамена,
Ніби каже: «Я така чудова.
Ось уста мої, цілуй їх, на!»

* * *

Давніх ікон
Краса й глибінь...
Прийшла, як сон,
Пройшла, як тінь.

В душі тепер
Сніги, зима...
Хтось там умер,
Когось нема.

Прийшла, як сон,
Пройшла, як тінь,
З моїх вікон
Глибінь... Глибінь...

* * *

Вишневий сад при хаті,
Дубовий перелаз,
І липи росохаті,
І роси як алмаз.

Пахуча нічка в маю,
З-під стріхи в'ється дим...
Мов тихий сон о раю
Над пеклом життьовим.

* * *

Не знаю, чи це ніч чи день,
Яка пора, яка година,
Чи гай лунає від пісень,
Чи в полонинах хуртовина,—

Не знаю, чи це тишина
Круг мене, чи ревуть гармати,—
Лиш знаю, що тебе нема
І що дарма тебе шукати.

НА ГАГІЛЦІ

Дівочий жвавий хорівід
Живим вінком круг церкви в'ється,
А на колоді сивий дід
Сидить, і дивиться, й сміється.

«Гей, молодосте золота,
Минула ти! Цить, серце, цить!..»
І старість молоді літа
З глибин душі благословить.

В ЖНИВА

Коса покоси косить,
А вітер по полях
Хапає і розносить
Зловіще шах-шах-шах.

Бринять серпи, як струни,
Сніп за снопом паде...
Від лісу хмара суне...
Спішіться! Буря йде!

* * *

Пригадалася осінь торішня,
Жовтим листом осипаний тин,
І прийшла ти до мене, як пісня,
З піднебесних безгрішних вершин.

І прийшла ти до мене як пісня,
Що співає без звуків, без слів...
Пригадалася осінь торішня,
І повіяв вітрець від верхів...

З ОСІННІХ ДУМОК

Пожовклі стерні по полях,
І гине слід по журавлях
Ген-ген вдалечині,
Капличка в тіні трьох беріз,
Скрут — і з гори скотився віз
В село, в ярку, на дні.

Ярок глибокий, весь в садах,
Село не спить, бо по хатах
Ще блимають огні.
Вйо, коні, вйо! Ось вже наш пліт,
Хтось вибіг з хати до воріт,
І хтось стоїть в вікні.

Спинився віз. Нараз — в очах
Погасло світло по хатах,
З села нема сліду...
Кругом імла, а в тій імлі
Летять ключами журавлі,
І... я іду, іду...

ЗИМОЮ

Сипле, сипле сніг,
Криє переліг,
Білим килимом лягає
Аж під наш поріг.

Легкий білий пух,
Наче той кожух,
Криє землю, щоб не знала
Стужі й завірюх.

Тишина кругом.
Спи спокійним сном,
Заки збудишся весною
З рутяним вінком.

* * *

Ви молоді, не вам цей спів,
Це відгомін минулих днів.
Нам осінь, а для вас весна,
Розспівана і голосна.

Нам шелестять сухі листки,
А вам квітки, а вам пташки.
Вам лет до зір, вам лет до хмар,
Молодості найкращий дар.

* * *

*Пам'яті забутого співця...
І — не одного...*

Поганий день. То дощ, то сніг,
І вітер, що тручає з ніг.
Алея на цвинтар. Похід:
Дві хоругви, і хрест, і дід.

За ними трумна і вінок
З сухих листків, з марних квіток.
Останній дар тих піль і нив,
Що він їх так колись любив.

Тепер його несуть аж там,
Де буде вічно, вічно сам.
І тихо, тихо, мов у сні,
Ідуть за ним його пісні.

Ідуть за ним аж там, аж там,
Щоби не був так дуже сам.

ДЕ Ж КОНІ

Де ж коні, золоті копита,
Щоб дігнати молодії літа?
Щоб дігнати на тисовім мості
Й запросити їх до себе в гості?

Поступіть ви, гостоньки, будь ласка!
В мене хата, і садок, і казка,
В мене мед є і вино зелене,
Тільки вас нема, нема у мене.

ВЕЧІР

Втіхи і смутки переходять мимо,
Меркнуть очі, похиляються плечі...
Тихо, легко, нечутно і незримо
З-поза морів висувається вечір.

ВДАЛЕЧИНІ

Які ж ті вечори сумні!
Вже сліпнуть шиби у вікні,
Я — сам на сам.
Лиш причувається мені
За горами вдалечині:
«Ходи! Я... там!»

ДАРМА

Хотілося б когось стрінути,
Кого нема;
За руку вхопити, стиснути —
Дарма!
На вулицях трамваї, авта,
І суєтня, і суєта,
І так, як вчора й нині, завтра:
Не та! Не та!

НЕ ДОТОРКАЙМО РАН!

Тендітний з павутиння серпанок
Розвішений перед очима...
Мов привид білий, майорить двірок,
І світло ще в однім віконці блима.

Обої сірі, чорний фортеп'ян,
І на клавішах довгі білі пальці.
Шумить, як буря, звуків гураган,
Шопенові прелюди, скерца, вальці.

Нараз акорд фальшивий. Хтось мечем
По струнах роздзвонених ударив...
Чиюсь домовину замкнули ключем,
І чиєсь щастя поклали на мари...

Обої сірі, чорний фортеп'ян,
Безсило руки впали на клавіші...
Ходім відсіль! Не доторкаймо ран,
Тут Бог один розрадить і потішить.

ТИХА НІЧ

1

Тиха ніч. Самітньо в хаті.
Місяць сипле блиск перлистій.
В серці, наче на верстаті,
Витчу килим узорістий.

Мов тоті нитки шовкові,
Навиваються на мотки
І розмови довгі-довгі,
Й зустрічі, такі короткі.

2

Блідий, невисловлений жах
На нецілованих устах,
І недоспівані пісні
В невідомій далечині,—
Немов у сні.

Танок розміряних бажань,
Що поринають в чорну хлань,
Минулі й невернуті дні
І невмолиме слово «ні» —
Немов у сні.

3

Рожева хмарка на блакиті
Під вечір тихий, теплий вліті,
Остання пісенька пташини,
Заки від нас в вирій відлине,
Остання мрія про світі
Нові й невідомі — це ти!

РІК

Весна

Від лугів зелені шуми віють,
Надлітають ластівки з вирію,
І в душі пахучим квіттям вишні
Розцвітають почуття колишні.

Літо

Який гарячий нині день
Від самісінького рана!..
Читаю «Пісню пісень»
І «Апокаліпсу» Йоанна.

Осінь

Мамо-природо, яка ж бо ти хитра!
Осінь — зів'ялий лист лежить кругом,
А ти казала на самого Дмитра
Розцвістись троянді над моїм вікном.

Зима

Білий, білий, білий сніг!
Ні стежок, ані доріг.
Вітром, ніби помелом,
Слід по літі замело.

НЕДОМОВЛЕНІ РЕЧІ

I

Хмарки над сонними лугами
Такі легесенькі, дивні,
Не знаєте, як нині з вами
Гаразд мені.

Дивлюсь, і здається — неначе
Це йдуть мої минулі дні,
Й ніхто не тужить вже й не плаче
Вдалечині.

II

Передзвонили дзвони... Вечоріє...
Далечиться обрій.
Холодним вітерцем від муру віє...
«Ти не моя, а я не твій».

Яке ж воно оклепане, буденне
(Настирливий рефрен!)...
А все ж таки болюче, нестеменне
Це вічне: «сам-оден».

НА ГОЛГОФУ

Голгофа, хрест,
Страшні криваві сни...
Товпа реве:
«Розпни! Розпни! Розпни!»

І розп'яли...
На голові вінок,
По краплі кров
Спливає у струмок.

Товпа реве:
Коли ти Бог єси,
То злізь з хреста
І сам себе спаси!

Якщо не Бог,
А лиш юдейський цар,
То військами
На ворогів удар!

А ти мовчиш,
Здригаєшся, мов трус,—
Га! Ти не Бог,
Лиш назарей, Ісус!»

.....
Голгофа, хрест,
Страшні криваві сни...
Прости їм, Боже,
Бо сліпі вони...

* * *

Забудьте торг життя на мить,
Втишіться, Господь з вами.
Чи чуєте?.. Вона летить
Надземними шляхами!

Вона, колядка... Боже мій,
Спішіться, сестро, брате,
Назустріч гості дорогій —
Йдіть і ведіть до хати!

І посадить, і де святі
Сідають на покутті,
Вона ж несе вам золоті
Легенди незабуті.

І як вечерю раз у рік
Так тихо споживали,
Немов це був не борщ, а лік,
І чари, а не страви.

Легенди, як то ви, було,
Дітьми у рідній хаті
До свят-вечері за столом
Сідали брат при браті,

Як батько просфору ломив,
І з мамою, з сестрою
Дивився, й стіл благословив
Хазяйською рукою.

А житній сніп стояв в куті
І кивав колосками,
Крізь вікна зорі золоті
Шептали: «Господь з вами!»

Здавалося!.. Та що слова!
Вони лиш примар того,
Що чує серце й голова
В час вечора святого.

Глядім в легенду золоту,
Що йде до нас з просторів,
Й добудьмо з неї силу ту,
Що горе перетворить.

* * *

Неначе в ранній опалевій млі,
Почулись дзвони в рідному селі,
Летіла з вітром звуків завірюха,
А я стояв задуманий і слухав...

Ось перший подих рідної весни,
І перші мрії, перші юні сни,
І перше в серці виплекане слово
Веснівкою розквітлося чудово.

Гагілка перша, перший хоровід,
Розспіваний, розсміяний похід
В минуле наше, а може, в майбутнє,
Щоби здійснилось слово незабутнє
Пісень воскресних...

Наче завірюха,
Летіли звуки, я стояв і слухав,
Як же глибоко в душу западали
Ці скорбні дзвони в рідному селі,
Що гомоніли в опалевій млі.

НА НОВИЙ РІК

І знову рік новий під свою владу
Бере людство. Пощо? Важке питання.
В одній руці несе йому розраду,
У другій — жах новий, нові страждання.

Обидві скрив в непевності кишені,
Хто зна, котру до нас простягне руку.
Кріпім серця і затискаймо жмені,
Що не було б — не впадемо в розпуку!

ПРИМІТКИ

Основою цього видання послужила книга: Богдан Лепкий. Писання. Т. I. Вірші.— Київ — Ляйпціг, 1922. У ній зібрані поетичні твори, написані протягом двадцяти п'яти років літературної творчості письменника. До «Писань» увійшли поезії із збірок «Стрічки» (1901), «Листки падають» (1902), «Осінь» (1902), «На чужині» (1904), «Над рікою», «З глибин душі» (1905), «Поезіє, розрадо одинока» (1908), «З-над моря» (1913), «Вибір віршів» (1921). Окремі твори і навіть цикли переходили із збірки у збірку, тому впорядковувати це видання за збірками неможливо. Як зазначав автор у післямові до «Писань», він розташовував вірші не за хронологічним принципом, а за циклами, які об'єднують основні мотиви. Виходячи з цієї авторської засади, в деяких випадках до циклу, вміщеного в «Писаннях», упорядник «підключив» твори, написані пізніше й опубліковані в періодиці.

Б. Лепкий постійно прагнув до систематизації своїх поетичних творів. Вперше він здійснив таку систематизацію, укладаючи книгу «З глибин душі», в якій вірші з попередніх збірок об'єднані в цикли («в'язанки») за мотивами. Цей принцип він зберіг в основному в «Писаннях», доповнивши книгу новими циклами — «Intermezzo», «На маргінесах», «1914—1920», а попередні цикли — новими творами. Книгу «Писання. Т. I» можна вважати виявом останньої волі автора і

щодо тексту. Хоч він і застерігав, що не хоче перешліфувати своїх віршів і воліє залишити їх такими, якими вийшли з-під його пера, все ж у багатьох випадках змінював не тільки правопис (замість «глибин» пише «глибин», замість «кожний» — «кожний», замість «отсе» — «це» тощо), а й шліфує стиль. Збережене також датування, де воно зазначене автором. Оскільки в назвах окремих творів та циклів трапляються розбіжності, подаємо назви за книгою «Писання. Т. I».

З творів, які не ввійшли до «Писань», вміщуємо такі: «Ні! Я не лізу на котурни», «Перший бал», цикл «Стара пісня», збірку «Для ідеї» та цикл «Миколі Лисенкові».

Після виходу «Писань» окремим виданням з'явилася тільки одна поетична збірка Б. Лепкого — «Сльота», яка вийшла у Львові в 1926 р. Вміщуємо її, а також низку творів, які публікувалися в газетах, журналах та збірниках 20—30-х років.

Завдання упорядника ускладнювалося тим, що він не мав у своєму розпорядженні архіву письменника (він знаходиться, очевидно, в Кракові, де Б. Лепкий прожив більшу частину свого творчого життя), а також тим, що частина видань, де публікувалися його твори, важкодоступна.

У цих примітках максимально використано «Пояснення» самого автора до книги «Писання. Т. I», (с. 383—397), які розкривають творчу історію, джерела багатьох окремих творів та циклів і можуть викликати інтерес читачів. Тексти творів подаємо за сучасним правописом із максимальним збереженням особливостей мови автора.

До пісні: Цикл складають вірші, вміщені в кількох ранніх збірках, зокрема «Стрічки» та «Листки пануть». У книзі «З глибин душі» здійснено систематизацію творів цієї тематики. Вірші з циклу подаємо за книгою «Писання. Т. I».

Заспів. «*Вітер рідного Поділля*». Я родивсь у Крегульці, коло Гусятина, тому й називаю Поділля моїм рідним...

«Г о л о с н е д а л е к и х д з в о н і в». Мій батько був парохом і недалеко нашої хати була церква й дзвіниця». (*Прим. автора*).

Серця мого біль. «Вірш написаний 1901 р. в Кракові. Я оставав тоді під впливом якогось прочуття суспільної катастрофи — війни. Це прочуття слідне і в інших віршах цього часу...» (*Прим. автора*).

Ні! я не лізу на котурни. Подаємо цей вірш за збіркою «З глибин душі» (Львів, 1905).

Надрікою. Цикл уперше з'явився в альманасі «За красою» (1905) і ввійшов до однойменної збірки (1905). Вірші з циклу подаємо за книгою «Писання. Т. I».

Намалюй мені, друже, картину. «Генезу цього вірша пригадую собі. Я прийшов у Львові до д-ра Маковея, який був тоді одним з редакторів «Літ (ературно)-Наук (ового) Вісника». У нього на стіні висів образ Куриласа, сільський похорон. Цвинтар, дерева гнуться від вітру, хоругви, піп, домовина, люди. Я погадав собі: це можна б намалювати простіше: хрест, а над хрестом калина або: підгірський провал, одним берегом вгору йде «він», а другим, вділ, — «вона». Я не раз пробував намалювати таку композицію, та вона не вдавалася мені. Аж пізніше те, чого не міг висловити красками, передав словом». (*Прим. автора*).

Світів бездонні океани. Б. Лепкий дає до вірша таку ремарку: «Цей вірш якийсь критик назвав туманною філософією. Для мене тут нема ніякої туманності. Велич природи, 200 мільйонів світів, кружляння електронів в атомі, як оборот Землі в Сонячній системі, — все це принижує нас, робить зникаючо маленькими. Та разом із тим, коли подумаєш, чого добився твій розум, яка велич понять міститься в йому, чуєш себе великим і гордим за своє «я».

В Розтоках. Цикл написаний на основі вражень від поїздок у гори. Розтоки — село в Карпатах над Черемошем. Б. Лепкий пише з цього приводу: «Туди приїхав я перший раз 1894 року літом. Між Кутами і Тюдевом висока скеля над Черемошем — Сокільське, яке так любив Федькович. Сокільське зробило на мене таке сильне враження, як жодна гора в світі... До Розтік навідувався я з тої пори кожного року хоч на короткий час, і вони так і осталися в моїй уяві як якась зача-

рована країна краси». Вірші з циклу подаємо за книгою «Писання. Т. І».

Секвестратор — «так називався в Галичині податковий урядник, що стягав насильно податки». (Прим. автора).

Х р е с т н а к р у ч і.

«Маржина — худоба; воли, корови й молодняк. Вівці називають також дробом... «Рандар» — скорочене «орендар»... «В бога вівці заганяє» — гуцули вірять, що вівчарі по смерті пасуть на небі божі вівці-зорі». (Прим. автора).

П о р а д ь м е н і.

«Кедрина — кедрове дерево, *Pinus sembra*. З його роблять домовини (його хроб не береться). «Треба, браття, товаришу кедрину тесать» (Федькович). Тут: кедрину — прямо замість труну». (Прим. автора).

Осінь. Б. Лепкий стверджує, що цикл створений в основному восени 1901 р. у Кракові. Згодом до нього були долучені «Глуха і зимна осінь», «Мій шлях» та «Листки падуть», написані пізніше. З приводу знаменитих «Журавлів», зокрема, сказано, що вірш був написаний у Кракові восени 1910 р. «Я вертав з театру, з драми Виспянського «*Noc listopadowa*», під ногами шелестіло пожовкле листя, а над головою лунали крики відлітаючих журавлів. Вірш склався немов сам із себе, без мого відома й праці. До його підібрав музику мій брат Лев Лепкий... До вірша «Глибоким тихим вснуло сном» («Гостина») підібрав музику Василь Барвінський... а до «*Finale*» пок (ійний) Денис Січинський...» Вірші з циклу публікуються за книгою «Писання. Т. І».

Із записної книжки. Вірші написані в основному під час праці письменника в таборі українських військовополонених у Вецлярі в 1916—1920 рр. Вірші з циклу подаємо за книгою «Писання. Т. І».

В і з ж и т т я (за Пушкінім). «Переклади з Пушкіна, поміщені в цьому відділі, зготовив я як студент університету. Я тоді перекладав Гейне, Лермонтова, Конопницьку, Шеллі, Короленка й других чужих авторів» (прим. автора).

Перший бал. Надруковано в збірці «З глибин душі» (1905), звідки й передруковуємо. Включаємо в цей цикл на тій підставі, що в збірці «З глибин душі» вірш вміщений серед творів, які в «Писаннях» автор ввів до розділу «Із записної книжки».

Неділя. Вечір. Як зазначає Б. Лепкий, цей твір — «один з відгуків побуту у Вецлярі. Вецляр, старинний город над рікою Ляном, славний своїм собором (початки з IX століття, романщина), із найвищого суду, Reichsgericht (тепер (суд) у Лейпцігу), та з побуту Гете, року 1772. На хаті, де жив великий творець Фауста, прибита таблиця з мармуру, так само на гостиниці, до якої заходив він на чарку вина.

Мешкання поетової любки, Шарлотти Бов (Льотті), стоїть не ткнуте, мов малий музей. Так само дві кімнати Єрузалема (на Шіллерплацу), до якого заходив Гете, з яким грав у шахи і проводив філософічні розмови. (Єрузалем, як відомо, — це прототип Вертера, до якого додав Гете власні переживання).

Року 1915-го бачив я ще липу, під якою любив сидіти Гете, а криниця, біля якої він стрічався з Лоттою, так і стоїть донині. Біля неї кам'яне зідеалізоване погруддя поета.

За Вецляром — табір, у якому жило 10 000 українських полонених. В таборі були школи, театр, бібліотека, гончарня і кустарня, церква православна і методистів, «Січ», крамниці й усякі організації та товариства...

«Гаєрсберг» — вулиця, при якій я мешкав.

«Обертор» — так називали старинну башню недалеко мого помешкання, долішня башня була над Ляном, як іти від залізниці в город». (Прим. автора).

Принагідно зауважимо, що вірш «Неділя. Вечір» написаний за контрастом до цих дещо історико-літературних асоціацій. Пізніші часи посилили цей контраст: недалеко від описаних місць знаходився Бухенвальд (Буковий ліс) — місце зустрічей Гете з Шарлоттою, згодом страхітливий табір смерті, що стало темою творів багатьох поетів світу.

Весною. Цикл склали поезії, написані Б. Лепким протягом

тривалого часу і вміщені в попередніх збірках. Вірші з циклу подаємо за книгою «Писання. Т. І».

З тетмайєра («Бачу, як лине...»).

Тетмайєр Казімеж (1865—1940) — видатний польський письменник, автор багатьох поетичних, драматичних творів.

Стара пісня. Цикл поезій, опублікованих у збірці «Над рікою» «Львів», 1905). Вірші з цього циклу подаємо за даною збіркою.

«**І ди доню, — ка же ма ти.**» Перша строфа вірша — цитата з поеми Т. Г. Шевченка «Тополя».

На позиченій скрипці. В циклі зібрано твори, написані за фольклорними мотивами або й просто переробки народних пісень («Як була би я зозуля», «Ой заржи, заржи, сивий кониченьку»). Б. Лепкий писав з приводу віршів цього циклу: «На тому місці не можу не згадати сліпого на одне око музиканта із Поручина, котрий чудово грав на скрипці. Це був великий, хоч невчений митець. Не можу не згадати Соловейкової Каськи в Жукові, що так гарно співала народних пісень, і Тодоски (прізвища не тямлю) з Доброкута, що сама складала співанки. Згадую також моїх тіток Глібовицьких, які скоро й вірно переймали пісні з уст народу, мов який фонограф. А записав їх був кількасот і цілий збірник передав пок (ійному) О. Нижанківському. (Дещо записав від мене Ф. Колесса). Всім їм та ще нашій найбільшій співачці С. Крушельницькій завдячую ті ні з чим не порівняні враження, які дала мені наша народна пісня.

«*На позиченій скрипці*» — це тільки слабкий відгук сильних вражень — я грав лиш на позиченім інструменті».

У змісті книги «Писання» Т. І» цикл помилково названо «На Семеновій скрипці»; можливо, автор вагався в його назві. Вірші з циклу подаємо за «Писанням».

З-на д м о р я. В основу віршів циклу лягли враження від поїздки по Адріатичному морю влітку 1911 року. «Більшість віршів циклу написана в Абатії, в одній з кімнат готелю «Рояль» на першому поверсі, якої вікна виходили прямо на море». (Прим. автора).

Рококо — стильова течія в європейському мистецтві першої половини XVIII століття, для якої характерні еротичні ситуації, постійні орнаментальні мотиви. Твір Б. Лепкого стилізований під цей стиль.

Intermezzo. «Більшість віршів цієї низки постала у Вецларі у вільні хвилини від таборової праці. Звідси й назва „Intermezzo“. (Прим. автора).

Intermezzo — від лат. „intermedius“ — «проміжний», «середній»; перерва між основним заняттям; п'єса, яка займає проміжне становище між основними частинами твору в музиці.

Твори з цього циклу подаються за книгою «Писання. Т. I». Вірші «Не прошу любові, ані ласки», «І настануть ночі сині веснянії», «Минулося... Зітхаєш, милий друже», «Лови життя! Воно не жде на тебе» уже пізніше з'явилися на сторінках журналу «Світ» (Львів, 1926, № 17—18) під спільною назвою «Intermezzo». За своїми настроями вони близькі до попередніх творів цього циклу, тому ми вважали доцільним об'єднати їх.

На маргінесах. Як зазначав сам автор, поезії цього циклу являють собою мовби записи на полях (маргінесах) дослідження історика В. Липинського про київського полковника М. Кричевського, сподвижника Б. Хмельницького, що служив у польському війську, перейшов на бік повсталого народу, а, потрапивши в полон, у 1649 р. заподіяв собі смерть. В. Липинський (1882—1931) — український історик польського походження, пропагував серед спольщеної шляхти на Україні повернення до українства. Вплив ідей В. Липинського помітний на повістях Б. Лепкого «Під тихий вечір» та «Крутіж».

Село. Цикл присвячений пам'яті батька. Вірші з циклу подаємо за книгою «Писання. Т. I».

Василеві Стефаникові. («Ти, хлопе, землю край»). З видатним українським письменником В. Стефаником Б. Лепкого єднала багатолітня дружба, яка почалася, коли В. Стефаник навчався на медичному факультеті Кра-

ківського університету, і тривала довгі роки. У книзі спогадів «Три зустрічі» Лепкий один з розділів присвятив В. Стефаникові, якого він вважав «найбільшим знавцем і недостижимим маляром хлопського життя».

Під вечір. Вірші з циклу подаємо за книгою «Писання. Т. І».

О с т р і в с м е р т і. Твір написаний під враженням однойменної картини швейцарського художника А. Бекліна (1827—1901); картина ця мала широку популярність на початку ХХ ст.

Для ідеї. Збірка поезій, присвячена сторіччю від дня народження видатного українського поета, учасника «Руської трійці» Маркіяна Шашкевича (1811—1843). Вийшла в 1911 р. у Львові. Вірші подаємо за цим виданням.

М р і я. «З дністрових темних хвиль Русалка вирина» — образ, що символізує вихід альманаху «Русалка Дністровая» (1837), що був першою на західноукраїнських землях книгою народною мовою.

Н а р а д а. «Товариші зійшлись...» — йдеться про учасників «Руської трійці» Маркіяна Шашкевича, Якова Головацького (1814—1888) та Івана Вагилевича (1811—1866).

Н а с у д і. «Русалка вийшла у Будимі» — йдеться про альманах «Русалка Дністровая», виданий М. Шашкевичем, Я. Головацьким, І. Вагилевичем у Будимі (Будапешті). Книга була заборонена львівською цензурою. Більша частина тиражу, надісланого до Львова, була заарештована (заборона була знята тільки після 1848 р.). Видавці зазнали переслідувань. У львівських архівах збереглися протоколи допитів (опубліковані в журналі «Зоря», Львів, 1888, № 1), на основі яких у вірші Б. Лепкого описана сцена суду над Шашкевичем.

Т і л ь к и с т о. Автор має на увазі сто примірників альманаху, які були вислані до Відня і звідси розповсюджені. Насправді, як стверджують дослідники М. Тершаковець, К. Студинський, М. Шалата, відразу після видання було розповсюджено коло двохсот примірників «Русалки».

Лист від Устияновича. Микола Устиянович (1811—1885) — відомий український письменник. Був особисто

знайомий з Шашкевичем. Є відомості, що, дізнавшись про хворобу Маркіяна, Устиянович написав йому листа із за-прошенням приїхати в гори на «жентицю» (сироватку з овечого молока), яка начебто лікує від туберкульозу. Цей факт (лист Устияновича не зберігся) ліг в основу вірша Б. Лепкого.

Шевченко. Б. Лепкий, за власним визнанням, мав намір створити віршовані життєписи визначних історичних та культурних діячів України. Вдалося йому написати тільки про М. Шашкевича та Т. Шевченка. Тут подана частина поезій про Кобзаря. Публікуємо за книгою «Писання. Т. І». Вірш «Благословенна най буде година» подається за публікацією в газеті «Краківські вісті» (1940, 10 березня).

Миколі Лисенкові. Цикл був надрукований у журналі «Літературно-науковий вісник» (Львів, 1904, кн. 1), а потім увійшов до збірки «Над рікою» (1905).

Іван Франко. Подаємо за публікацією в журналі «Жіноча доля» (Коломия, 1930, № 22).

Павлові Грабові. Публікується за збіркою «Стрічки», 1901.

Чупринці. Подаємо за публікацією в газеті «Каменярі» (Чернівці, 1921, 10 листопада).

Крушельницькій. Публікується за збіркою «Стрічки», 1901.

1914—1920. Цикл об'єднує вірші Б. Лепкого, написані в роки першої світової війни, під свіжим враженням побаченого й пережитого. Подаєм за книгою «Писання. Т. І».

Буря. Під такою назвою Б. Лепкий написав велику поему. При пересиланні до Америки була загублена. Розділи, які збереглися, публіковані в книзі «Писання. Т. І», звідки передруковуємо деякі фрагменти.

Останній лист Катрусі. Один з розділів циклу «Листи Катрусі», опублікованого в книзі «Писання. Т. І», звідки його й передруковуємо. За свідченням автора, в основу твору лягла розповідь сільської вчительки.

Ноктюрн. Як зазначає Б. Лепкий у примітках до «Писань», «зав'язком образу мартирології українського народу став сон: дванадцять дітей-сиріт. Через аналогію насунулися мені образи дванадцятьох їздців і другі. Подаємо за текстом книги «Писання. Т. I».

На чужині. Вірші цього циклу подаються за книгами: «З глибин душі» («Розривалося серце моє», «Небо синє, велике, високе», «То-сь ми далеко, рідний краю», «Ой біда мені», «Не питайте мене») та «Писання. Т. I» (решта).

Ти знов ідеш до мене. Ч у ю. Подаємо за книгою «Писання. Т. I».

Н а ш м і н ь й о н. Твір написаний за мотивом вірша Гете «Міньюн» («Ти знаєш край, де цитриновий цвіт»). Міньюна — таємнича дівчина, що супроводить німецьких акторів, втілює тугу за ідеалом. Гетевська символіка у вірші Лепкого переосмислена, набула драматичного звучання. Подаємо за книгою «Писання. Т. I».

К р и н и ц я к о х а н н я. Поема написана за мотивом повісті Г. Келлера «Острів самотності». Вона перегукується з баладою А. Міцкевича «Чати». Подаємо за книгою «Писання. Т. I». Келлер Готфрід (1819—1890) — швейцарський німецькомовний письменник, твори якого пройняті романтичним світосприйманням.

Сльота. Вірші публікуються за збіркою «Сльота» (Львів, 1926).

Поезії 20—40 років. Поетичні твори Б. Лепкого, вміщені тут, взяті з періодичних видань цих років, за текстами яких передруковуються.

К а л н и ш е в с ь к и й у н е в о л і. Надруковано в альманасі «З великого часу» (Львів — Відень, 1921). Подається за цим виданням. Калнишевський Петро Іванович (1690—1803) — останній кошовий Запорозької Січі. Після зруйнування Січі за наказом Катерини II (1775) був ув'язнений у Соловецькій тюрмі. Після звільнення в 1801 р. залишився на Соловках, де й помер.

Недомовленеє слово. Надруковано в тижневику «Письмо з просвіти» (Львів, 1922, № 5—6). Подаємо за цією публікацією.

Хоч кряче гайворон. Надруковано в «Літературно-науковому віснику» (Львів, 1922, т. XXV). Подаємо за цією публікацією.

Жий і вір! Весною. Надруковано в «Літературно-науковому віснику» (1922, т. LXXVI). Подаємо за цією публікацією.

Не трать надії. Надруковано в «Літературно-науковому віснику» (1922, т. LXV) під заголовком «З нової збірки». Тут — назва упорядника. Публікуємо за текстом ЛНВ.

«Вишневий сад...», «Вона там є...» Надруковано в «Літературно-науковому віснику» (1923, т. LXXIX). Подаємо за цим виданням.

В жнива («Прижмурю очі... Море нив»). Надруковано в «Літературно-науковому віснику» (1923, т. LXXXI). Подаємо за цим виданням.

Осінь. Надруковано в газеті «Світ» (Львів, 1926, 15 вересня). Подаємо за цією публікацією.

Зимі на прощання. Надруковано в газеті «Світ» (1928, 10 квітня). Подаємо за цією публікацією.

Сивий час. Надруковано в журналі «Світ» (Львів, 1929, № 6—7). Подаємо за цією публікацією.

З моїх вікон. Надруковано в журналі «Ми» (Варшава, 1933, № 1). Подаємо за цією публікацією.

На гагілці. Надруковано в журналі «Дзвони» (Львів, 1931, № 1). Подаємо за цією публікацією.

Гагілка, гаївка — весняний хоровод, частина народної календарної обрядовості, початки якої сягають язичницьких часів.

В жнива («Коса покоси косить», «Пригадалася осінь торішня»). Надруковано в журналі «Дзвони» (1931, № 6). Подаємо за цією публікацією.

Зимою. Надруковано в журналі «Дзвони» (1932, № 1). Подаємо за цією публікацією.

«Ви молоді. Не вам цей спів». Надруковано в журналі «Дажбог» (Львів, 1933, № 1). Подаємо за цією публікацією.

«Поганий день. То дощ, то сніг». Надруковано в журналі «Дажбог» (1933, № 2). Подаємо за цією публікацією.

Де ж коні? Вечір. В далечині. Драма. Надруковано в журналі «Дзвони» (1933, № 5). Подаємо за цією публікацією.

Не доторкаймо раі! Надруковано в журналі «Дзвони» (1933, № 8, 9). Подаємо за цією публікацією.

Тиха ніч. Надруковано в журналі «Дзвони» (1933, № 10). Подаємо за цією публікацією.

Рік. Надруковано в журналі «Назустріч» (Львів, 1937, № 10). Подаємо за цією публікацією.

Недомовлені речі. Надруковано в журналі «Дзвони» (1935, № 12). Подаємо за цією публікацією.

На Голгофу. Надруковано в газеті «Краківські вісті» (1940, 24 квітня). Подаємо за цією публікацією.

Голгофа — гора біля Єрусалима, на якій, згідно з євангельським переказом, був розіп'ятий Христос. Символізує муки і терпіння.

«Забудьте торг життя на мить». Надруковано в газеті «Краківські вісті» (1941, 7 січня). Подаємо за цією публікацією.

«Неначе в ранній опалевій млі». Надруковано в газеті «Краківські вісті» (1942, 5 квітня) уже після смерті поета. Подаємо за цією публікацією.

На Новий рік. Надруковано в газеті «Краківські вісті» (1940, 14 січня). Подаємо за цією публікацією.

М. ІЛЬНИЦЬКИЙ

З М І С Т

Настроений життям, як скрипка	5
ЛІРИКА	41
До пісні	
Заспів	42
Серця мого біль	43
Молоді пісні	44
Поезія	45
О пісне...	47
До народної пісні	48
«Ні, я не лізу на котурни»	49
Над рікою	
«Одинокий сиджу над рікою»	51
«Над полем зимний вітер віє»	52
«З кадильниць срібний дим снується»	52
«Весна до нас рік-річно повертає»	53
«Цить! То не хвиля шумить»	53
«День йде по ночі, а осінь по літі»	54
«Намалюй мені, друже, картину»	54
«Вечірній дзвін, вечірній дзвін»	55
«Світів бездонні океани»	56
В Розтоках	
Наші гори	57
Ніч над Черемошем	58

Полудне в горах	58
До Черемоша	59
На лодці	60
Гірський став	60
Ялиця	61
Лови	62
Така чудова нічка	63
Хрест на кручі	63
До одинокої ялиці	65
Як шумно хвиля грає	66
На небі сонце гасне	67
І ми пішли	69
Порадь мені	70
На склоні гір	71
Бувайте здорові!	72
Гори мої, гори	72

Осінь

Останній птах в вирій летить	74
Відчинилися небесні шлюзи	75
В'януть квіти	75
Минуло літо	76
Глуха і зимна осінь	76
Листками вітер котить	77
Осіння ніч на селі	78
Гостина	79
Не люблю осінньої ночі!	79
Гість	81
Спогад	81
Журавлі	83
Коли в саді	84
Мій шлях	84
Листки падають	85
Бачиш?	86
Цить!	86
Так тихо довкола	87

Осінній сірий день	87
Прийдуть задушні дні	88
Густа імла	88
Сонце гасне	89
Покрита травою...	90
Перший сніг	90
Finale	91

Із записної книжки

Мій спів	92
Чогось очі	93
Картинка	94
Субота. Вечір	95
Віз життя (<i>За Пушкіним</i>)	96
Я вас жалую	96
З Пушкіна («Я пережив свої бажання»)	97
Я знаю	98
Жаль	98
Не раз обгорнуть безталанну душу	99
Великий бачу тихий сад	100
Скільки разів...	101
Дивний сум	103
В городі духа	103
Ходить вітер очеретом	104
Перший бал	104
Люблю я тиху ніч	105
Зимою	106
Життя буденне	106
Згадки з дитячих ранніх літ	106
На Новий рік	107
Буря	107
Тішся	109
Неділя. Вечір	110
Під вечір	111
Не відбирайте надії	112
О, стріхи мої низькі	113

Як ранком на весну	114
Весна	114
Серед ночі	115
Стара дитина	117
Скільки снів!	117
Терцина	118
До рідного краю	118
Цить, серце!	119

Весною

«Все, що тільки я чув»	120
Сині очі	121
Ти ідеш	121
Соловію малий	122
Молоді літа	123
Чи тямиш?	124
В очах твоїх я небо бачу	125
Не пригадуй мені тої хвилі!	125
Забути — але як?	126
Не проклинай мене!	127
Зелений Зелемінь	128
«Забудь! Покинь! Іди і не вертайся»	128
«Ані слова! Ні одного слова!»	128
Куди не ступлю	129
Буває, в вечірню годину	130
Часом на проході в городі	130
Час рікою пливе	131
Буває	132
Коли б!	132
Сталося	133
І я мав свій рожевий сон	133
Помежи нами	133
Не знаю, де вона	135
З Тетмайєра	135
Ми йшли з собою	136
Забула ти	136

Коли ти, мила	137
Розвіялися сни мої рожеві	137
Вечірня пісня	138
Де ж ти?	139
Рожевий квіте	140
Снишся мені	140

Стара пісня

«По дорозі стрілою мчать коні»	142
«— Добрий вечір, паніматко!»	142
«Не рад би я, дитино, сидіти»	143
«Іди, доню,— каже мати»	143
«Іди, доню!» — слова оті»	144
«Калино-малино, чом листячко клониш»	144
«А як день той прийде»	145
«Паде зів'яле листячко»	146
«Яке пониження страшне»	146
«До милої мені близько»	147
«Шовкова хустка, шовкова»	147
«Не залунає вже в ушах моїх»	148
«Крик і гамір, як на ярмарку в місті»	148
«А молода бліда, бліда»	149
«Розливайтесь, солодкі вина»	149
«Я виджу ї. Весела, говірлива»	150
«Повсихали сині квіти»	150

На позиченій скрипці

Там у лісі	152
Ой вийду я	152
Як була би я зозуля	153
Не рости, берізко	153
Ой заржи, заржи	154
Вчора квітка, а нині	155
Та хто ж тую доріженьку?	155
Ой зацвіла синя квітка	156
Нема ріки	156

Ой зриваю	157
Здорова, мила!	158
Замерзає річка	159

З-над моря

Задивився я на море	160
Чи може що кращого бути?	160
Лодко на голубих хвилях	161
Незглибиме синє море	161
Місячна ніч	162
Моє горе	163
Тільки звуки	163
Біла чайко	163
Перед бурею	164
Яка чудова ніч!	165
Океан і дівчина	166
Понад хвилі	167
Рококо	167
Чого ж ти, море...	168
Хоч...	168

Intermezzo

I. «Коли умру і в тихім гробі ляжу»	170
II. «Неси в душі свою найкращу думу»	170
III. «Подруго моя мила»	171
IV. «Невже піду я сам на сам»	171
V. «Отсе моя трагедія»	172
VI. «Життя — борба»	172
VII. «Життя — як той потік»	172
VIII. «Від зла тікай»	173
IX. «Товаришу! Люби життя»	173
X. «Щастя — дитина мала»	173
XI. «Розійшлися дві дороги в полі»	174
XII. «Усе, що злого було поміж нами»	174
XIII. «Самотня хмарка сива»	175
XIV. «Цвітуть квітки, шумить трава»	175

XV. «Гадали ми: зустрінемося»	175
XVI. «Зелений дуб стоїть посеред поля»	177
XVII. «Сховай в душі глибоко, ген на споді»	177
XVIII. «Якась блудна зірниця»	178
XIX. «Піди в город і білі хризантеми»	178
XX. «Прийди до мене. Не жахайсь спокою»	179
XXI. «Шелести осінні, шепоти розвійні»	179
XXII. «Немов з віночка відорвався»	180
XXIII. «Зів'яне кожний вінок»	180
XXIV. «Снуйся, снуйся, нитко павутини»	181
«Не прошу любові ані ласки»	181
«І настануть ночі сині, весняні»	182
«Минулося... Зітхаєш, милий друже»	182
«Лови життя! Воно не жеде на тебе»	183

На маргінесах

Спросоння	184
Ах, де ж?	185
Голос зневіри	185
Голос надії	186
Браття, лишть мене	187

Село

Ідилія	188
«З дзвіниці сумно дзвонять дзвони»	189
Сонет («Ліси дрімучі, тихі, сумовиті»)	191
У жнива («Хвилює нива, як вода»)	191

Сонети

«Там в долині, при битій дорозі»	194
«На дорозі сидить смуток сірий»	195
Ой посіяв (З Конопницької)	196
Колисанка (З Конопницької)	197
Піду я в чисте поле	197
Ой коли б ти...	198

Сонети

«Я так виджу, як нині, ту хату»	199
«Чоло біле при чорній одежі»	200
«О, як легко я нині читаю»	201
Я не дивлюся на село	202
Василеві Стефаникові	204

Під вечір

Як сонце згасне	205
Острів смерті (<i>До образу Бекліна</i>)	208
Сповідь землі	209
Доля	213
Промінь	214
Мої пісні	216
Далекий я вам	217

Для ідеї

Мрія	220
Нарада	221
«Русалка Дністрова»	222
На суді	222
Тільки сто	223
Над все дорожчий для ідеї труд	224
Ви бачили вірла?	225
Наука	225
Лист від Устияновича	227
Сповнилося	228
Плач рідної мови	228
Весна народів	229
В 50 літ	230

Шевченко

В кріпості	231
Помер поет	234
В Тарасові роковини	236

«Покинь на хвилю торг життя — а духа»	236
«Я примір вам даю. Мене судьба так била»	237
«Я примір вам даю. З нужденної хатини»	238
«Благословенна най буде година»	239

Велетам

Миколі Лисенкові	242
«Відозвіться, ниви сонні»	242
«Іде в осінню ніч...»	243
«Минеться ніч, розвієсь тьма»	244
Іван Франко	245
Павлові Грабові	246
Чупринці	247
Крушельницькій	247

Поезії 1914—1920 років

«Спочинь, серце, на хвилину»	249
Що то за грім?	250
Пожовкло листя	250
Хтось мене кличе	251
Гаркнули бубни	251
На долині дим і порох	252
Де єсть твій дім?	253
І в мене був свій рідний край	253
Карпати	255
Осінь 1915-го	256
Задушні дні 1915-го	256
Ой колосися, ниво, колосися	257
Весна 1915-го	257
Вночі	258
Де ж ви?	260
Щоднини ми чекаємо	260
Де не станеш	261
Возьми мене	261
Сніжок	262
Ніч як день	263

Блиск, гук, півнеба запалало	264
Вороне чорний!	264
Ударте в дзвін	265
В тисячний день війни	265
«Надлетіла хуртовина»	266
«Дзвонів нема? Най дзвонять серця в грудях»	267

Буря (Фрагменти з поеми)

Самотній плуг	269
Одинокий	270
На варті	271
Зустріч	272
Краєвид	273
В лазареті (<i>Уривок</i>)	274
Останній лист Катрусі	274

НоктюРН

Дванадцять старців	280
Дванадцять жінок	282
Дванадцять сиріт	285
Дванадцять їздців	288
Дванадцять борців	289

На чужині

На чужині	292
Цить!	293
Я учивсь	294
«Розривалося серце моє»	295
«Небо синє, велике, високе»	296
«Тямлю, як на свята великодні»	296
«То-сь ми далеко, рідний краю»	297
«Ой біда мені»	299
«Не питайте мене»	299

Ти знов ідеш до мене

«Ти знов ідеш до мене...»	300
Після бурі	301

Сон	302
Наш Мінйон	303
Криниця кохання	304
«А там, в городі, соловії»	305
«При чому я?»	306
«Зіходить сонце»	308
«Зірвалася...»	308
«Чи любиш її?»	309
«А сонце сходить і заходить»	310

Сльота

«Закурилися зелені ліси»	312
«Обсіли небо хмари сірі»	312
«Закурилися ліси...»	313
«Від дуба до дуба, від бука до бука»	314
«І притулилася до смереки»	314
«Шукає око і ніде»	315
«Падуть дощі, і позіхає ліс»	316
«Почула стріл і, щоб не було лиха»	316
«І знову ніч, і знову день»	317
«На узліссю хатина»	318
«Заховався в сивій хмарі...»	319
«Ой скажи, чому ті доріженьки»	319
«Дощі, сльота»	320
«Невже ж не було в нас весни...»	320
«Прогуділа гірська туча...»	321
«Минулася весна рясна»	321
«Ну що ж!.. Пройшли гарячі дні»	322
«Кругом спокій. В селі послули люди»	323
«В глухім ярі, у дідьчому проваллі»	323
«Закуталась веретою старою»	323
«Чого ти, чого, до біса»	324
«Хто, дивлячись, як крутяться ліси»	325

Поезії 20—40 років

Калнишевський у неволі	327
Недомовленеє слово	329
Хоч кряче гайворон	329
Жий і вір!	330
Весною	331
Не трать надії	331
«Вишневий сад»	334
Вона там є...	334
В жнива («Прижмурю очі... Море нив»)	335
Осінь (З циклу)	339
Зимі на прощання	340
Сивий час	342
З моїх вікон	344
На гагілці	345
В жнива («Коса покоси косить»)	346
«Пригадалася осінь торішня»	346
З осінніх думок	346
Зимою	347
«Ви молоді, не вам цей спів»	348
«Поганий день. То дощ, то сніг»	348
Де ж коні?	349
Вечір	349
Вдалечині	349
Дарма	350
Не доторкаймо ран	350
Тиха ніч	351
Рік	352
Недомовлені речі	353
На Голгофу	354
«Забудьте торг життя на мить»	355
«Неначе в ранній опалевій млі»	356
На Новий рік	357
ПРИМІТКИ	359

Литературно-художественное издание

БИБЛИОТЕКА ПОЭТА

Лепкий Богдан Сильвестрович

СТИХОТВОРЕНИЯ

Составитель *Ильницький Николай Николаевич*

Київ, видавництво «Радянський письменник»

На українському мові

У виданні використані фотоархівні матеріали

Художнє оформлення М. П. Вуєка

Художній редактор Н. В. М'яскова

Технічний редактор Л. М. Бобир

Коректор А. М. Голик

ИБ № 3040

Здано на виробництво 08.01.90.

Підписано до друку 30.03.90.

Формат 70×90^{1/2}. Папір офсетний № 1. Гарнітура «Таймс». Друк офсетний. 12 фіз. друк. арк. + 8 вкл., 14,62 ум. друк. арк., 14,62 ум. фарбовідб., 14,35 обл.-вид. арк. Тираж 25 000 пр. Зам. 56-0. Ціна 1 крб. 40 к.

Видавництво «Радянський письменник».

252054, Київ-54, вул. Чкалова, 52.

Львівська книжкова фабрика «Атлас»

290005, Львів-5, Зелена, 20.

Лепкий Б. С.

Л92 Поезії / Редкол.: В. В. Біленко та ін.; Упоряд. вступ. ст. і прим. М. М. Ільницького.— К.: Рад. письменник, 1990.— 383 с.

ISBN 5-333-00513-3

Талановитий західноукраїнський поет Богдан Лепкий (1872—1941) ще на початку віку став відомим як справжній майстер слова, витончений лірик. Всі збірки поета, як і його знаменита пісня «Чусш, брате мій», трилогія «Мазепа», повість, оповідання відразу після публікації знаходили ширій відгук в серцях численних читачів. Це — перше видання поета в Києві.

Л 4702640202-087 141.90.
M223(04)-90

ББК84Ук1-5

